

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΝ

Ὑπὸ τοῦ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

III

Ο ΧΧὸς ΑΙΩΝ

Ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ κατὰ τὸν ΧΧ αἰῶνα διευρύνεται. Τὸ κράτος ἀναγνωρίζει ὡς σκοπὸν τῆς ὑπάρξεώς του τὴν ἐπέκτασιν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, τῆς εὐημερίας καὶ τῆς ἀσφαλείας.

Ἡ οὕτω συνεχῶς ἐπεκτεινομένη καὶ ἐντεινομένη κρατικὴ παρέμβασις εἰς πάντας τοὺς τομεῖς, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸν οἰκονομικόν, εἶναι φανερόν ὅτι συνεπάγεται περιορισμούς τινας τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ὀλίγων ἢ πολλῶν ἀτόμων πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ συνόλου.

Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀγόμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ὠρισμένας μεταβολὰς εἰς τὰς περὶ ἐλευθερίας ἀντιλήψεις ἐπελθούσας ἀπὸ τοῦ ΧΙΧ εἰς τὸν ΧΧ αἰῶνα.

Ἡ ἐλευθερία, ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ἀτομικὴ, δὲν ὑπῆρξε οὔτε εἶναι ἔννοια ἀπόλυτος. Τὰ ὄρια τῆς εἶναι κινητὰ καὶ μετατίθενται κατὰ καιροὺς καὶ τόπους. Συμφώνως μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἡ ἐλευθερία τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ βιούντων ἀνθρώπων περιορίζεται μόνον ἀπὸ τὸ γενικὸν συμφέρον καὶ ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πλησίον. Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐνὸς φθάνει μέχρις ἐκεῖ ὅπου ἀρχίζει ἡ ἐλευθερία τοῦ ἄλλου.

Τὴν διαχωριστικὴν γραμμὴν μεταξὺ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ βιούντων ἀνθρώπων εἶναι εὐλόγον νὰ χαράσῃ ἐκάστοτε ἡ πολιτικὴ ἐξουσία. Εἶναι ἐπίσης εὐλόγον νὰ μεταβάλλωνται αἱ περὶ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος ἀντιλήψεις καὶ ἐπομένως καὶ ἐκ τοῦ λόγου τούτου νὰ μετακινῶνται τὰ ὄρια τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας.

Ἄλλὰ καὶ πέρα τῶν τοιούτων φυσιολογικῶν τροποποιήσεων αἱ περὶ ἐλευθερίας ἀντιλήψεις ὑπέστησαν ριζικὰς μεταβολὰς ἀπὸ τοῦ ΧΙΧ εἰς τὸν ΧΧ αἰῶνα.

Δὲν γίνεται πλέον σοβαρὸς λόγος περὶ τῆς ἐλευθερίας ὡς δικαιώματος ἱεροῦ καὶ φυσικοῦ, προϋπάρχοντος τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ κράτους, δικαιώματος τοῦ ὁποίου ὁ ἀνθρώπος εἰσελθὼν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐγκατέλειπεν οἰκιοθελῶς τόσον μόνον μέρος ὅσον εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν. Ἔχει ἀντιθέτως

γίνει γενικῶς δεκτὸν ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς εισόδου του εἰς τὴν συγκεκριμένη μένη κοινωνίαν ὑπῆρξε δούλος τῶν στοιχείων τῆς φύσεως καὶ τῶν ἰσχυροτέρων συνανθρώπων του. Ὁ ἄνθρωπος ἠλευθερώθη εἰσελθὼν εἰς τὴν κοινωνίαν.

Δὲν ἐνδιαφέρει ἐξαιρετικὰ ἐὰν οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται ἐλεύθεροι καὶ ἴσοι εἰς δικαιώματα. Τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ἂν παραμένουν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ βίου των ἐλεύθεροι καὶ ἴσοι εἰς δικαιώματα.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος παρὰ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ διὰ τῆς κοινωνίας, δηλ. διὰ μιᾶς διαρρυθμίσεως τῆς κοινωνικῆς τάξεως τοιαύτης ὥστε νὰ εὐρίσκη τὴν δυνατότητα πλήρους ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητός του. Τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας δὲν εἶναι πρόβλημα προσωπικῶν προνομίων ἀλλὰ πρόβλημα κοινωνικῆς ὀργανώσεως. Δὲν πρόκειται νὰ δώσωμεν εἰς τὸ ἄτομον τὴν ψευδαίσθησιν μιᾶς αὐτονομίας ἀλλὰ νὰ τὸ ἀπελευθερώσωμεν πραγματικῶς. Νὰ τὸ ἀπελευθερώσωμεν ἀπὸ τὴν κατωτερότητα ὅπου τὸν τοποθετεῖ ἡ γέννησίς του ἢ ἡ περιουσία του, ἀπὸ τὴν ὑποτελείαν τὴν ὁποίαν τοῦ ἐπιβάλλει ἡ ἀναξήτησις τῆς ἐργασίας, ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν εἰς παντὸς εἶδους δυνάμεις, οικονομικάς, πολιτικάς ἢ πνευματικάς. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἰδιότης συμφυῆς τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος ἀλλὰ ἀποκτᾶται μόνον διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ διατηρεῖται διὰ τῆς κρατικῆς ἐπαγρυπνήσεως.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου δὲν συνίσταται ἀπλῶς εἰς τὴν ἔλλειψιν παντὸς αὐθαιρέτου καταναγκασμοῦ ἐκ μέρους τοῦ κράτους ἢ τῶν ὀργάνων τοῦ κράτους ἀλλ' εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ πάσης καταπίεσεως ἐκ μέρους τῶν οικονομικῶν δυνάμεων τῆς κοινωνίας, φανεῶν καὶ ἀφανῶν.

Τυπικὸν παράδειγμα τῆς ἐξελίξεως τῶν περὶ ἐλευθερίας ἀντιλήψεων ὑπῆρξεν ἡ «συνδικαλιστικὴ ἐλευθερία».

Ἡ σωματειακὴ ὀργάνωσις ἐν γένει ἐθεωρήθη, ἐν ἀρχῇ τοῦ XIX αἰῶνος, ὡς ἐπικίνδυνος διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀπηγορεύθη. Ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι τὰ ἀδύνατα μέλη τῆς κοινωνίας ἀπομεμονωμένα καὶ ἀβούλητα δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὑπερασπίσουν τὴν ἐλευθερίαν των κατὰ τῶν ἰσχυρῶν. Κατεδείχθη ὅτι ἡ σωματειακὴ ὀργάνωσις τῶν ἀσθενεστέρων δὲν ἀποτελεῖ ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς ἐλευθερίας, τουναντίον ἐνισχύει τὴν ἐλευθερίαν τῶν πολλῶν καὶ ἀδυνάτων κατὰ πάσης ἐπιβουλῆς ἐκ μέρους τῶν ὀλίγων καὶ ἰσχυρῶν. Δι' οὗ καὶ ἐπετροπή ὁ συνδικαλισμὸς βλήθησαν οὐσιωδῶς. Εἰς σύντομον σχῆμα δυνάμεθα νὰ διαγράψωμεν τὴν μεταβολὴν λέγοντες ὅτι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἡ ἐλευθερία ἐθεωρεῖτο προϋπόθεσις τῆς εὐημερίας. Ἐνῶ σήμερον ἡ εὐημερία θεωρεῖται προϋπόθεσις τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἐλευθερία κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα δὲν ἐθεωρεῖτο μόνον σκοπὸς πάσης πολιτικῆς κοινωνίας. Ἡ ἐλευθερία, ἰδίᾳ ἡ οικονομικὴ ἐλευθερία, ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ προσφορύτερον μέσον διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς εὐημερίας τῶν ἀτόμων.

Σήμερον ἡ ἐλευθερία τῶν ἀτόμων, ἡ ὅσον τὸ δυνατόν εὐρυτέρα ἐλευθερία τῶν ἀτόμων, παραμένει ὡς σκοπὸς σεβαστός, τουλάχιστον ἐν λόγοις, συνυφασμένος μὲ τὴν ἀτομικὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν ἀτομικὴν εὐημερίαν. Ἀλλ' ἔπαυσε νὰ θεωρεῖται καὶ μέσον τεχνικὸν πρόσφορον πρὸς κατάκτησιν τῆς εὐημερίας. Ἀπε-

δείχθη ὑπὸ τῶν θεωρητικῶν τῆς παρεμβάσεως καὶ ἐγένετο δεκτὸν ἀπὸ τὰς κυβερνήσεις ὅτι ἡ εὐημερία δὲν ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐλευθερίας ὡς τεχνικοῦ μέσου ἀλλὰ διὰ τῆς κρατικῆς ἐπιβολῆς. Τὴν ἐλευθερίαν—αὐτονομίαν ὑποκαθιστᾷ ἡ κρατικὴ ἐπιβολή, ὁ νόμιμος καταναγκασμός, ὡς τεχνικὸν μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀπελευθερώσεως (*).

Διὰ τῆς κρατικῆς παρεμβάσεως, ἐπιβαλλομένης ὅπως καὶ ὅπου πρέπει, ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀτόμου ἀπὸ πάσης οικονομικῆς καταπίεσεως καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη, ἡ ἀσφάλεια, ἡ εὐημερία.

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀνάγκης τῆς κρατικῆς παρεμβάσεως πρὸς ἐπίλυσιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, πρὸς ἐπιβολὴν κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ ἀνύψωσιν τῆς εὐημερίας τῶν μαζῶν δὲν εἶναι φαινόμενον νέον. Ἐδιδάχθη ἀπ' ἧς διευτυπώθη ἐγγράφως ἡ ἀνθρωπίνη σκέψις. Εἶδομεν ἤδη ἐν τῷ προλόγῳ τὴν κοινωνικὴν πολιτικὴν τοῦ Χαμμουραμί (2000 π. Χ.).

Οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι ἐναπέθεταν ἐπίσης εἰς χεῖρας τοῦ παντοδυνάμου κράτους τὴν κοινωνικὴν γαλήνην καὶ τὴν εὐημερίαν τῶν πολιτῶν. Ὁ Πλάτων εἰς τὴν «Πολιτείαν» καταργεῖ τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν χάριν τῆς εὐδαιμονίας τῶν πολιτῶν. Εἰς τοὺς «Νόμους» ἀναγνωρίζει τὴν ἰδιοκτησίαν οὐχὶ ὅμως ὡς ἀτομικὸν δικαίωμα ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον ἀλλ' ὡς κοινωνικὴν λειτουργίαν ἀσκουμένην ἐπ' ὠφελείᾳ καὶ τῆς ὁλότητος. Ὡθεῖ δὲ τὴν παρέμβασιν μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν τῆς οικονομικῆς καὶ τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς. Ὁ Ἀριστοτέλης, ἐξ ἄλλου, ἀποδίδει εἰς τὴν πόλιν—κράτος σκοπὸν ἔξω αὐτῆς κείμενον τὸ «εὖ ζῆν» τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν πολιτῶν· ἀναγνωρίζει δὲ τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν διὰ λόγους σκοπιμότητος. Ἀμφότεροι οἱ φιλόσοφοι ἀναθέτουν εἰς τὸ κράτος τὴν μάχην κατὰ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς πενίας, τῶν δύο τούτων ἄκρων κακῶν τὰ ὅποια ἐπιφέρουν τὰς κοινωνικὰς ἀναστατώσεις.

Ὁ Ἅγιος Θωμᾶς Ἀκινάτης (1227-1274 μ. Χ.) ἐδίδαξεν ὅτι τὸ κράτος εἶναι τὸ τέμα τῆς φυσικῆς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων νὰ εὐημερήσουν. Ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ ἔχη ἐπάρκειαν ὑλικῶν ἀγαθῶν τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς ἀρετῆς καὶ τὸν σεβασμὸν τῆς δικαιοσύνης.

Ὁ Μακιαβέλλης καταγγέλλει τὴν ἀπειλὴν τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν διὰ τὴν πολιτείαν αἱ μεγάλαι κοινωνικαὶ ἀνισότητες. Ἡ τύχη τῆς δημοκρατίας, λέγει, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν αὐθεντικότητα τῆς ἐπικρατούσης ἰσότητος. Ἐὰν ἡ ἰσότης εἶναι πραγματικὴ καὶ ὄχι ὀνομαστικὴ ἡ πολιτεία ἔχει πιθανότητα ἐπιβιώσεως.

Τέλος ὁ Montesquieu βεβαιοῖ ὅτι ὁ νομοθέτης ἐπιδεικνύων ἀδιαφορίαν διὰ τὴν κατανομήν τοῦ πλοῦτου συντάσσει «σύνταγμα προσωρινόν». «Ἡ ἀνισότης θὰ

(*) Αἱ περὶ ἐλευθερίας ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι ἀπόψεις ἀνεπτύχθησαν, στοιχειωδῶς βέβαια, ἀπὸ τὸν Ἀδάμ Σμιθ (βλ. σελ. 10) ἀπὸ τὸν Lacordaire (βλ. σελ. 13) ἀπὸ τὸν Lassalle (βλ. σελ. 18). Ἄλλ' ἔγιναν γενικῶς ἀποδεκταὶ κατὰ τὸν XX αἰῶνα ὅποτε, ὡς θὰ ἴδωμεν, καθιερώθησαν καὶ συνταγματικῶς.

βλ. τὰ μεταπολεμικὰ συγγράμματα Δημοσίου δικαίου, G. Burdeau, *Traité de Science Politique*, Tomes 1-6. Α. Σβώλου - Γ. Βλάχου. Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, Ἑρμηνεῖα Ἱστορίας, Συγκριτικὸν Δίκαιον, Μέρος I τομ. Α-Β.

υπεισέλθη από την πλευράν του οι νόμοι θά αφήσουν ακάλυπτον και η πολιτεία θά καταστραφῆ».

Δέν εἶναι ἐπομένως νέα ἡ θεωρία τῆς κρατικῆς παρεμβάσεως πρὸς λύσιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἀντιθέτως, ἡ θεωρία τῆς «ἀποχῆς» τοῦ κράτους, ὡς μέσου πρὸς ἐπίτευξιν τῆς εὐημερίας, ὑπῆρξε νέα, δημιουργημα τοῦ XIX αἰῶνος, καὶ ἔσβησε μὲ αὐτόν.

Ὁ ρόλος τοῦ Κράτους δέν συνίσταται πλέον εἰς τὴν τήρησιν παθητικῆς στάσεως οὐδετερότητος, ἢ ἔστω, εὐμενοῦς οὐδετερότητος ἔναντι τῶν προσπαθειῶν τοῦ ἀτόμου πρὸς κατάκτησιν τῆς ὑμερίας. Συνίσταται εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑποβοήθησιν τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην. Καὶ πέραν αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κράτους ἀνάληψιν τῆς προσπάθειας πρὸς γενίκευσιν τῆς εὐημερίας.

Ἐγένετο ἐπίσης δεκτὸν εἰς ἀνατολήν καὶ δύσιν ὅτι ἡ ὀργάνωσις τῆς οικονομίας δέν εἶναι ἀπλῶς ἡ τεχνικὴ τῆς ἰδρύσεως καὶ λειτουργίας ἐπιχειρησῶν ἐπιχειρήσεων ἀλλ' ὁμοίως καὶ κυρίως ἓνα μέσον προωρισμένον ν' αὐξήσῃ τὴν εὐημερίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ εὐημερία ἦτο πράγματι καὶ εἰς τὸ παρελθὸν ὁ ἀπώτερος σκοπὸς εἰς ὃν κάποτε θά ἀτέληγεν ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐπιχειρήσεων. Σήμερον ὅμως ἡ εὐημερία εἶναι ὁ ἄμεσος ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς οικονομίας.

Ἄλλοτε ἐπεδείκνυον ἀδιαφορίαν διὰ τὴν ἀθλιότητα εἰς τὴν ὁποίαν ἔρριπτε χιλιάδας ἐργατικῶν οικογενειῶν ἡ τεχνικὴ πρόοδος. Ἦρκοῦντο νὰ δογματίζον ὅτι μετὰ τὴν τρικυμιώδη μεταβατικὴν περίοδον θά ἐπανεέλθη ἡ γαλήνη καὶ ἡ εὐημερία ἐπ' ηὐξήσῃ. Σήμερον εἶναι ἀπαράδεκτος ἡ ἀδιαφορία διὰ τὰς μεταβατικὰς περιόδους αἱ ὁποῖαι διαρκοῦν ἐπὶ ὀλοκλήρους γενεάς.

Ἐπιβάλλονται βεβαίως διάφοροι περιορισμοί, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦτον προσωρινοί, τόσον εἰς τὴν παραγωγὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν κατανάλωσιν, περιορισμοὶ ἐπιβραδύνοντες ἔνιστε τὸν ρυθμὸν τῆς ἀνυψώσεως τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου. Ἀλλὰ τοὺς περιορισμοὺς αὐτοὺς ἐπιβάλλει τὸ κρατικὸν σχέδιον χάριν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, χάριν τοῦ καλῶς ἐννοουμένου συμφέροντος τῶν μαζῶν. Δέν τοὺς ἐπιβάλλει τὸ συμφέρον τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἐπιδιωκόντων τὸ μέγιστον τοῦ κέρδους.

Τὸ πνεῦμα τοῦ ἀτομικοῦ κέρδους ἐρρῦθμιζεν ἄλλοτε τὴν οικονομικὴν ζωὴν ἐνῶ τὸ κράτος ἤρκειτο εἰς τὸ νὰ δημιουργῆ τὰ νομικὰ πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκινεῖτο ἡ ἀτομικὴ δραστηριότης, νὰ υπερασπίσῃ τὰ κεκτημένα δικαιώματα καὶ νὰ κολάζῃ τοὺς παραβάτας τοῦ ποινικοῦ νόμου. Ἦδη τὸ κράτος ἔχει τὴν διευθύνσιν τῆς οικονομίας μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς μεγάλης μάζης τῶν ἀνθρώπων. Τὸ ἀτομικὸν κέρδος εἶναι ἀνεκτὸν ἐφ' ὅσον ἐξυπηρετεῖ τοὺς γενικοὺς σκοποὺς τῆς οικονομίας.

Σήμερον, ἐφ' ὅσον αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου ἢ τουλάχιστον ὀρισμένα ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου ἀναγνωρίζονται νομικῶς, παρέπεται ἡ ἀξίωσις τοῦ ἀτόμου ὅπως ἱκανοποιηθῶν αἱ ἀνάγκαι του αὐταὶ καὶ ἡ ὑποχρέωσις τοῦ κράτους ὅπως συντελέσῃ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν αὐτῶν. (Consécration juridique du bien-être, βλ. Bureau IV, σελ. 104).

Ὁ Πρόεδρος Ρούσβελτ ἀποτεινόμενος πρὸς τὰ μέλη τῆς προπαρασκευαστικῆς συνδιασκέψεως τῆς Ἐργασίας ἐν Ν. Ὑόρκη τὸ 1911 ἔλεγε: «Κατενόησαμεν

Τὸ ἄτομον δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν νομίμως προστατευομένην ἀρνητικὴν ἀξίωσιν ὅπως μὴ ὑφίσταται οὐδένα αὐθαίρετον καταναγκασμὸν ἐκ μέρους τοῦ κράτους ἢ τῶν ὀργάνων του, ὅπως μὴ ἐνοχλῆται εἰς ὠρισμένην σφαῖραν ἐλευθερίας δράσεως, ὅπως μὴ διώκεται ἢ φυλακίζεται, εἰ μὴ ὅταν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὀρίζει, ὅπως μὴ περιορίζεται ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ ἐλευθερία, ὅπως μὴ θίγεται ἡ ἀτομικὴ αὐτοῦ ἰδιοκτησία.

Τὸ ἄτομον διεκδικεῖ ἤδη καὶ ἄλλα «δικαιώματα» καὶ ἔχει καὶ ἄλλας ἀπὸ τὸ κράτος ἀξιώσεις θετικῶν παροχῶν. Τὸ ἄτομον ζητεῖ προστασίαν κατὰ πάσης οἰκονομικῆς καταπίεσεως, ζητεῖ ἐξασφάλισιν κατὰ τῶν κινδύνων τῆς ζωῆς, ζητεῖ ἐργασίαν παρέχουσαν αὐτῷ τὰ μέσα ἀξιοπρεποῦς ζωῆς. Αἱ ἀξιώσεις αὐταὶ τοῦ ἀτόμου συνιστοῦν τὰ λεγόμενα «κοινωνικὰ δικαιώματα».

Αἱ νέα ἀντιλήψεις περὶ σχέσεων ἀτόμων καὶ κράτους γίνονται δεκταὶ μετὰ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴν νομοθεσίαν καὶ ἀπὸ τὰ Συντάγματα. Κοινωνικὰ προβλήματα μὲ τὰ ὁποῖα δὲν ἠσχολεῖτο παντάπασιν τὸ κράτος ἢ τὰ ὁποῖα ἐρροθύμιζεν ἡ κοινὴ νομοθεσία ἤδη ρυθμίζονται διὰ διατάξεων ἐπισημειωμένης τυπικῆς δυνάμεως αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται εἰς τὰ νέα Συντάγματα καὶ εἰς τὰ ἀναθεωρούμενα ἐκ τῶν παλαιῶν. Διὰ συνταγματικῶν διατάξεων ρυθμίζεται ὁ οἰκονομικὸς βίος γενικῶς καὶ εἰδικώτερον τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐργατικῶν προβλημάτων. Ἐπίσης διὰ συνταγματικῶν διατάξεων ρυθμίζονται ἄλλα κοινωνικὰ ζητήματα ἀφορῶντα τὸν γάμον, τὴν οἰκογένειαν, τὴν παιδείαν, τὴν ἐπιστήμην, τὸν πολιτισμὸν κ.ἄ. Τὰ παλαιὰ κλασσικὰ ἀτομικὰ δικαιώματα ἐπεκτείνονται εἰς ἀριθμὸν καὶ ἡ προστασία αὐτῶν ρυθμίζεται ἀποτελεσματικώτερον. Νέα δικαιώματα «κοινωνικὰ δικαιώματα» ἀναγνωρίζονται εἰς τὰ ἄτομα καὶ ἴδια εἰς τοὺς ἐργάτας.

Ἄλλα καὶ νέα καθήκοντα ἐπιβάλλονται εἰς τὸ κράτος. Ἐξ ἄλλου τὰ παλαιὰ ἀτομικὰ δικαιώματα τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰδιοκτησίας ὑφίστανται πολλοὺς καὶ διαφόρους περιορισμοὺς χάριν τοῦ συνόλου (*).

IV

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΙΑΚΗΡΥΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΙΑΙ' ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Τὰ κείμενα τὰ ἐκφράζοντα τὴν σύγχρονον κοινωνικὴν φιλοσοφίαν εἶναι

(*) Τὸ νέον δὲν εἶναι αἱ κοινωνικαὶ διατάξεις αὐταὶ καθ' ἑαυτάς. Αἱ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ὑπῆρχον εἰς τὰ νομοθετικὰ κείμενα διαφόρων κρατῶν. Ἡ Τσεχοσλοβακία εἶχε κατὰ τὸν μεσοπόλεμον μίαν ἀπὸ τὰς τελειωτέρας ἐργατικὰς νομοθεσίας, ἀλλὰ δὲν εἶχε συνταγματικὰς διατάξεις προστασίας τῆς ἐργασίας.

Ὁ νεωτερισμὸς συνίσταται εἰς τὴν καταχώρησιν τῶν κοινωνικῶν διατάξεων εἰς τὰ κείμενα τῶν Συνταγμάτων.

Καὶ πρὸ τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου εἰς τινὰ συντάγματα ἐμφανίζονται κατ' ἐξίφρασιν διατάξεις προστατευτικαὶ τῆς ἐργασίας ὅπως π.χ. εἰς τὸ σύνταγμα τῆς Ἑλβετικῆς ὀμοσπονδίας καὶ διαφόρων Ἑλβετικῶν καντονίων (ἀπὸ τοῦ 1890). Ἐπίσης εἰς Συντάγματα Νοτιοαμερικανικῶν Δημοκρατιῶν (τοῦ Σαλβαντόρ τοῦ 1886, τῆς Παραγουάης τοῦ 1870) ὑπῆρχον διατάξεις προστασίας τῆς ἐργασίας ἀλλὰ φαίνεται ὅτι αἱ διατάξεις αὐταὶ εἶχον σκοπὸν νὰ παρεμποδίσουν τὴν ἐμφάνισιν κεκαλυμμένης μορφῆς τῆς δουλείας.

βεβαίως κατὰ κύριον λόγον τὰ νέα Συντάγματα καὶ τὰ ἀναθεωρούμενα ἐκ τῶν παλαιῶν.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν Συνταγμάτων καὶ ἄλλα κείμενα δίδουν τὰς κατευθύνσεις τῆς νέας κοινωνικῆς πολιτικῆς. Τοιαῦτα κείμενα εἶναι αἱ Διακηρύξεις Διεθνῶν Ὄργανισμῶν ὅπως τῆς Διεθνoῦς Ὄργανώσεως Ἔργασίας ἢ τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἠνωμένων Ἐθνῶν. Ἐπίσης οἱ λόγοι ἀρχηγῶν κρατῶν ὅπως ὁ Ρούσβελτ ἢ ὁ Τσῶρτσιλ ἢ καὶ τὰ προγράμματα μεγάλων κομμάτων ὅπως τὸ Ἐργατικὸν τῆς Ἀγγλίας.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι οἱ λόγοι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν ὅπως καὶ τὰ προγράμματα τῶν κομμάτων ἀποτελοῦν ἀπλῶς ὑποσχέσεις ἢ κατευθυντήριους γραμμὰς μιᾶς μελλοντικῆς πολιτικῆς. Ἐπίσης αἱ Διεθνεῖς Διακηρύξεις δὲν ἔχουν καθ' ἑαυτὰς δεσμευτικὸν χαρακτήρα. Οὐχ' ἦττον πρόκειται περὶ κειμένων τὰ ὅποια ἔχουν μεγάλην παγκόσμιον ἀπήχησιν. Ἄλλως τε καὶ αἱ Συνταγματικαὶ διατάξεις κοινωνικῆς πολιτικῆς ἐν πολλοῖς δὲν ἀποτελοῦν ἀντικειμενικὸν δίκαιον ἀλλ' ἀπλῶς κατευθυντήριους ὑποδείξεις πρὸς τὸν νομοθέτην.

Ἀμέσως μετὰ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον ἡ πρώτη διεθνῆς πρᾶξις δι' ἧς ἐπροστατεύθη ἡ ἐργασία καὶ ἀνεγνωρίσθησαν «κοινωνικά» τινὰ δικαιώματα ὑπῆρξεν ἡ Συνθήκη τῶν Βερσαλλίων (15/18 Ἰουλίου 1919).

Τὸ II' μέρος τῆς συνθήκης (ἄρθρ. 387 - 427) ὅπερ ἴδρυσεν τὴν Διεθνή Ὄργάνωσιν Ἔργασίας, ἐπεκράτησε ἀπὸ τοῦ 1934 νὰ ἀναφέρεται ἰδιαιτέρως ὡς Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Διεθνoῦς Ὄργανώσεως Ἔργασίας.

Ἐν ἄρθρῳ 427 ἀνεγνωρίσθη ἡ βασικὴ ἀρχὴ ὅτι «ἡ ἐργασία δέον νὰ μὴ θεωρῆται ἀπλῶς ὡς ἐμπόρευμα ἢ ἀντικείμενον ἐμπορίας».

Θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ διατύπωσις αὐτὴ περὶ τῆς φύσεως τῆς ἐργασίας, θεωρηθεῖσα προοδευτικὴ τὸ 1919, ἐθεωρήθη καθυστερημένη τὸ 1944 καὶ ἀντικατεστάθη δι' ἄλλης εἰς τὸν ἀναθεωρηθέντα Καταστατικὸν Χάρτην.

Ἀνεγνωρίσθη ἐπίσης τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιριζέσθαι καὶ ἡ ὑποχρέωσις καταβολῆς πρὸς τοὺς ἐργάτας ἡμερομισθίου ἐξασφαλίζοντος εἰς αὐτοὺς τὴν προσέκουσιν διαβίωσιν, ὡς ἀντιλαμβάνονται αὐτὴν ἐν ὠρισμένῃ ἐποχῇ καὶ χώρῳ. Καθιερώθη ἀκόμη τὸ ὀκτώωρον τῆς ἡμερησίας ἐργασίας καὶ ἡ Κυριακὴ ἀργία, ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐργασίας τῶν παιδῶν καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς ἐργασίας τῶν νέων ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἡ ἐξίσωσις τοῦ μισθοῦ τῶν δύο φύλων κλπ.

Ἄλλὰ τὸ σημαντικώτερον εἶναι ὅτι συνεστήθη (ἄρθρ. 409) διαδικασία ἐρεῦνης περὶ τῆς τηρήσεως ὑπὸ τῶν κρατῶν—μελῶν τῶν Διεθνῶν Συμβάσεων Ἔργασίας. Παρεσχέθη δὲ δικαίωμα προσφυγῆς καὶ καταγγελίας τῶν παραβάσεων καὶ εἰς τὰς ὀργανώσεις ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν.

Πάντως αἱ ἀνωτέρω διατάξεις, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν ἔτυχον πιστῆς ἐφαρμογῆς ἢ ὄχι, ὑπῆρξαν ἱστορικῆς σημασίας τόσον διὰ τὴν εἰσαγωγὴν διεθνoῦς προσαγωγῆς τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐργατῶν ὅσον καὶ διὰ τὴν ἀναγνώρισιν ὅχι μόνον εἰς τὰ Κράτη ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐργατικὰς ὀργανώσεις τοῦ δικαιώματος τῆς προσφυγῆς. Αἱ διατάξεις αὗται ἐπέζησαν καὶ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου.

Ἡ πρώτη κατὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον ἐπίσημος διακήρυξις περὶ τοῦ

τρόπου τῆς ὀργανώσεως τοῦ μεταπολεμικοῦ κόσμου εἶναι τὸ μήνυμα τοῦ Προέδρου Ρουῤσβελτ πρὸς τὸ Κογκρέσσον τῆς 6·1·1941, γνωστὸν ὡς ὁ «Λόγος τῶν τεσσάρων Ἐλευθεριῶν». Ὁ Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. διακηρύττει ὅτι μετὰ τὸν πόλεμον οἱ λαοὶ—ὅλοι οἱ λαοὶ τοῦ κόσμου—θὰ ἀπαλαμβάνουν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου, ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας καὶ θὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν *ἐνδειαν* καὶ ἀπὸ τὸν φόβον.

Ἐπιπλέον βραδύτερον τὴν 14·8·41 ὁ Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. Ρουῤσβελτ καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Τσῶρτσιλ συναντηθέντες κάπου εἰς τὸν Ἄτλαντικὸν ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῶν μεταπολεμικῶν ἐπιδιώξεων, *τὸν Χάρτην τοῦ Ἀτλαντικοῦ*.

Εἰς τὸ 5ον σημεῖον ὁ Χάρτης ἐξαγγέλει «τὴν πληρεστέραν συνεργασίαν μετὰ τῶν Ἐθνῶν εἰς τὸν οικονομικὸν τομέα ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐξασφαλισθοῦν εἰς πάντας καλλίτεροι ὅροι ἐργασίας, οικονομικῆς προόδου καὶ *κοινωνικῆ ἀσφάλειας*».

Εἰς τὸ 6ον σημεῖον προστίθεται ὅτι ἡ εἰρήνη πρέπει νὰ φέρῃ εἰς τοὺς κατόικους πάσης Χώρας τὴν βεβαιότητα ὅτι θὰ δυνηθοῦν νὰ ζήσουν τὴν ζωὴν τῶν ἀπληλαγμένων τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐνδείας.

Τὴν 5ην Νοεμβρίου 1941 ἡ Διεθνὴς Ὁργάνωσις Ἐργασίας καταφυγοῦσα εἰς Ἀμερικὴν, ἐψήφισεν ἐν Ν. Ὑόρκῃ ἀπόφασιν υἱοθετοῦσαν τὰς ὡς ἄνω ἀρχὰς τοῦ Χάρτου τοῦ Ἀτλαντικοῦ (Σημ. 4, 5, 6).

Τὴν 10 Μαΐου 1944 ἡ Γενικὴ Συνδιάσκεψις τῆς Διεθνοῦς Ὁργανώσεως Ἐργασίας συνελθοῦσα ἐν Φιλαδελφείᾳ ἐψήφισε τὴν γνωστὴν «*Διακήρυξιν τῆς Φιλαδελφείας*» ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκτίθενται οἱ σκοποὶ τῆς Διεθνοῦς Ὁργανώσεως τῆς Ἐργασίας καὶ ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ Διεθνοῦς Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐργασίας.

Ἡ Συνδιάσκεψις ἐπιβεβαίωσεν τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς εἰς τὰς ὁποίας βασίζεται ἡ Διεθνὴς Ὁργάνωσις Ἐργασίας:

α) Ἡ ἐργασία δὲν εἶναι ἐμπόρευμα.

β) Ἡ Ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ τοῦ συνεταιρίζεσθαι εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος σταθερᾶς προόδου.

γ) Ἡ πενία ὁπουδήποτε καὶ ἂν ὑπάρχη ἀποτελεῖ κίνδυνον διὰ τὴν εὐημερίαν πάντων.

δ) Ὁ ἀγὼν κατὰ τῆς ἀνάγκης δέον νὰ διεξάγεται μετ' ἀκάμπτου σθένους καὶ εἰς ἕκαστον ἔθνος καὶ διὰ διεθνοῦς συλλογικῆς προσπαθείας...

Ἡ συνδιάσκεψις βεβαίωσεν ὅτι τὸ δικαίωμα πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων ὅπως ἐπιδιώκουν τὴν ὑλικὴν τῶν προόδον καὶ τὴν πνευματικὴν τῶν ἀντιπυξιν ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἀξιοπρεπείᾳ ἐν οικονομικῇ ἀσφαλείᾳ καὶ μὲ ἴσας δυνατότητας ἐπιτυχίας.

Ἡ Συνδιάσκεψις ἐξαγγέλλει ἐπίσης συγκεκριμένον πρόγραμμα διεθνοῦς κοινωνικῆς πολιτικῆς τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει:

α) Τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν καὶ ἐξύψωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου.

β) Τὴν ἀπασχόλησιν τῶν ἐργαζομένων εἰς ἔργα εἰς τὰ ὁποῖα νὰ ἔχουν τὴν ἱκανοποίησιν ὅτι θὰ δώσουν ὅλον τὸ μέτρον τῆς ἱκανότητος καὶ τῶν γνώσεων αὐτῶν καὶ θὰ συμβάλλουν οὕτω καλλίτερον εἰς τὴν κοινὴν εὐημερίαν.

γ) Τὴν παροχὴν, διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου καὶ ὑπὸ καταλλήλους ἐγγυήσεις δι' ὅλους τοὺς ἐνδιαφερομένους, εὐκολιῶν τεχνικῆς ἐκπαίδευσως καὶ μετακινήσεως τῶν ἐργαζομένων, συμπεριλαμβανομένης τῆς μεταναστεύσεως πρὸς εὐρεσιν ἐργασίας καὶ πρὸς ἐποικισμόν.

δ) Τὴν ἐφαρμογὴν πολιτικῆς ἐν σχέσει πρὸς τοὺς μισθοὺς καὶ τὰ εἰσοδήματα, τὴν διάρκειαν καὶ τὰς συνθήκας ἐργασίας, ἀποσκοπούσης νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν δικαίαν συμμετοχὴν πάντων εἰς τοὺς καρποὺς τῆς προόδου καὶ ἐν ἐλάχιστον ὅριον μισθοῦ συντηρήσεως δι' ὅλους τοὺς ἐργαζομένους καὶ ἔχοντας ἀνάγκην τοιαύτης προστασίας.

ε) Τὴν πραγματικὴν ἀγαγώρισιν τοῦ δικαιώματος τῶν συλλογικῶν διαπραγματεύσεων, τὴν σύμπραξιν ἐργοδοτῶν καὶ ἐργαζομένων διὰ τὴν συνεχῆ βελτίωσιν τῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς, καθὼς καὶ τὴν συνεργασίαν ἐργοδοτῶν καὶ ἐργαζομένων διὰ τὴν κατάρτισιν καὶ ἐφαρμογὴν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν μέτρων.

στ) Τὴν ἐλέκτασιν τῶν μέτρων κοινωνικῆς ἀσφαλείας, ὅπως ἐξασφαλισθῆ βασικὸν εἰσόδημα εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην τοιαύτης προστασίας, ὡς καὶ πλήρη λατρικὴ περίθαλψις.

ζ) Τὴν πρόσφορον προστασίαν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑγείας τῶν ἐργαζομένων εἰς ὅλας τὰς ἀπασχολήσεις.

η) Τὴν προστασίαν τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ τῆς μητρότητος.

θ) Τὴν παροχὴν ἱκανοποιητικῶν ὄρων διατροφῆς, κατοικίας καὶ μέσων ψυχαγωγίας καὶ μορφώσεως καί,

ι) Τὴν ἐξασφάλισιν ἴσων δυνατοτήτων ἐπιτυχίας ἐν τῷ μορφωτικῷ καὶ ἐπαγγελματικῷ πεδίῳ (*).

Χαρακτηριστικὸν τῆς σημειωθείσης ἐξελιξέως εἰς τὰς περὶ ἐργασίας ἀντιλήψεις εἶναι ὅτι εἰς τὸν ἀρχικὸν Καταστατικὸν Χάρτην τῆς ἐργασίας τοῦ 1919 (ἄρθρ. 427 Συνθήκης Βερσαλλιῶν) ἀναγνωρίζεται ὅτι «ἡ ἐργασία δέον νὰ μὴ θεωρῆται ἀπλῶς ὡς ἐμπόρευμα ἢ ἀντικείμενον ἐμπορίας». Ἐνῶ ἡ Διακήρυξις τῆς Φιλαδελφείας τοῦ 1944 βεβαιοῖ σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως ὅτι «ἡ ἐργασία δὲν εἶναι ἐμπόρευμα». Ἡ λέξις «ἀπλῶς» ἀπειλήφθη. Ἡ διατύπωσις τοῦ 1919 ἢ ὅποια ἄφιεν νὰ ὑπονοῆται ὅτι ἡ ἐργασία δὲν εἶναι βεβαίως ἀποκλειστικῶς μόνον ἐμπόρευμα, ὅπως ἐπίστευαν εἰς τὸ παρελθόν, πάντως ὅμως μετέχει τῆς ιδιότητος τοῦ ἐμπορεύματος, ἀντικατεστάθη δι' ἄλλης ἢ ὅποια ἀποκλείει ἐντελῶς πᾶσαν συσχέτισιν τῆς ἐργασίας μὲ τὴν ἐμπορίαν.

Ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, τοῦ Ἀγ. Φραγκίσκου, τῆς 26 6 1945, κατατάσσει μεταξὺ τῶν σκοπῶν τῆς Ὄργανώσεως τὴν διεθνήν συνεργασίαν πρὸς ἐπίλυσιν τῶν διεθνῶν προβλημάτων οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς, ἐκπολιτιστικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς φύσεως (ἄρθρον 1). Τὰ Ἠνωμένα Ἐθνη ἀναλαμβάνουν νὰ ὑποβοηθήσουν *τὴν ἀνύψωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, τὴν πλῆρη ἀπασχόλησιν (ἐργασίαν δι' ὅλους) καὶ τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν* (ἄρθρ. 55).

(*) Βλ. κυρωτικὸν Ν. Δ. 399/1947 δημοσιευθὲν εἰς Φ.Ε.Κ. 183 Α)23-8-47.

Ἡ IX Διεθνῆς Ἀμερικανικὴ Διάσκεψις ἡ συνελθοῦσα εἰς Bogota Κο-
 λομβίας τὴν 13.3 — 2 5/1948 ἀπεδέχθη τὸν «Διεθνῆ Ἀμερικανικὸν Χάρτην τῶν
 Κοινωνικῶν Ἐγγυήσεων» ὅστις καθορίζει μεταξὺ διαφόρων ἀρχῶν προστασίας
 τῶν ἐργατῶν «τὴν σταθερότητα τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τὰ μέτρα κοινωνικῆς προ-
 νοίας καὶ ἀσφαλείας».

Ἡ αὐτὴ Διάσκεψις ἀπεδέχθη τὴν «Ἀμερικανικὴν Διακήρυξιν τῶν δικαιω-
 μάτων καὶ καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου» ἣς τὸ 16ον ἄρθρον βεβαίωσι ὅτι: «Πᾶν
 πρόσωπον ἔχει δικαίωμα ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας ὅπερ τὸν προστατεύει
 κατὰ τῶν συνεπειῶν τῆς ἀνεργίας, τοῦ γήρατος, καὶ τῆς ἀνικανότητος τῆς ὀφει-
 λομένης εἰς οἰανδήποτε αἰτίαν ἀνεξάρτητον τῆς θελήσεώς του, ἡ ὁποία τὸν καθι-
 στᾷ φυσικῶς καὶ ὑλικῶς ἀνίκανον νὰ ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς διάρ-
 ξεώς του».

Ἡ Οἰκουμενικὴ Διακήρυξις τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ψηφι-
 σθεῖσα ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἐν Παρισίοις τὴν
 10 Δεκεμβρίου 1948 περιλαμβάνει τὰ κλασσικὰ ἀτομικὰ δικαιώματα τῆς ἐλευθε-
 ρίας καὶ τῆς ἰσότητος ἐν ἀξιολόγῳ ἀναπτύξει (ἄρθρ. 1—20), τὰ πολιτικὰ δικαιώ-
 ματα (ἄρθρ. 21) καθὼς καὶ τὰ κοινωνικὰ δικαιώματα (ἄρθρ. 22 25) τέλος τὰ
 λεγόμενα μορφωτικὰ ἢ πολιτιστικὰ δικαιώματα (ἄρθρ. 26, 27).

Ἡ διακήρυξις ὑπῆρξε προῖον συμβιβασμοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν διακρί-
 νεται διὰ τὴν προοδευτικότητά της.

Τὰ περὶ κοινωνικῶν δικαιωμάτων ἄρθρα ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Ἄρθρ. 22.—«Πᾶν πρόσωπον ὡς μέλος τῆς κοινωνίας ἔχει δικαίωμα ἐπὶ
 τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας. Δικαιοῦται νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν οἰκονο-
 μικῶν, κοινωνικῶν καὶ μορφωτικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων τῶν ἀπαραιτητῶν διὰ
 τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητός
 του διὰ μέσου τῆς Ἐθνικῆς προσπαθείας καὶ τῆς διεθνούς συνεργασίας, λαμβαν-
 ομένων ὑπ' ὄψιν τῆς ὁργανώσεως καὶ τῶν πόρων ἐκάστης χώρας».

Ἄρθρ. 23. 1.—Πᾶν πρόσωπον ἔχει **δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐργασίας**, ἐπὶ τῆς
 ἐλευθέρως ἐκλογῆς τῆς ἐργασίας, ἐπὶ ὅρων ἐργασίας δικαίων καὶ ἱκανοποιητι-
 κῶν καὶ προστασίας κατὰ τῆς ἀνεργίας.

2.—Πάντες ἀδιακρίτως ἔχουν δικαίωμα ἴσου μισθοῦ δι' ἴσην ἐργασίαν.

3.—Πᾶς ἐργαζόμενος ἔχει δικαίωμα δικαίας καὶ ἱκανοποιητικῆς ἀμοιβῆς
 ἑξασφαλιζούσης εἰς αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του ὑπαρξῆν σύμφωνον πρὸς τὴν
 ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν καὶ συμπληρουμένης ἐν ἀνάγκῃ μὲ ἄλλα μέσα κοινωνι-
 κῆς προστασίας.

4. Πᾶς τις ἔχει δικαίωμα νὰ ἰδρῆν μετ' ἄλλων συνδικάτα καὶ νὰ προσ-
 χωρῆ εἰς συνδικάτα πρὸς προστασίαν τῶν συμφερόντων του».

Ἄρθρ. 24.—«Πᾶς τις ἔχει δικαίωμα ἀναπαύσεως καὶ ἐλευθέρου πρὸς
 ἀναψυχὴν χρόνου καὶ συγκεκριμένως, εὐλόγου περιορισμοῦ τοῦ χρόνου τῆς ἐργα-
 σίας καὶ περιοδικῆς ἀδείας μετ' ἀποδοχῶν».

Ἄρθρ. 25.—1) «Πᾶς τις ἔχει δικαίωμα εἰς ἐπίπεδον ζωῆς ἐπαρκές διὰ

νά εξασφαλίση την υγείαν και την ευημερίαν αὐτοῦ και τῆς οἰκογενείας του, κυρίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν τροφήν, τὴν ἔνδυσιν, τὴν οἴκησιν, τὴν ἰατρικὴν περίθαλψιν ὡς και τὰς ἀναγκαίας κοινωνικὰς ὑπηρεσίας. Ἔχει δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἀσφαλείας ἐν περιπτώσει ἀνεργίας, ἀσθενείας, ἀναπηρίας, χηρείας, γήρατος ἢ εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἀπολείας τῶν μέσων συντηρήσεως ἐκ λόγων ἀναξαρτήτων τῆς θελήσεώς του.

2) Ἡ μητρότης και ἡ παιδικὴ ἡλικία δικαιοῦνται εἰδικῆς ἀρωγῆς και περιθάλψεως. «Ὅλα τὰ τέκνα νόμιμα και ἐξώγαμα ἀπολαύουν τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς προστασίας».

Ὅτι ἡ Οἰκουμενικὴ Διακήρυξις, παρὰ τὸν γενόμενον περὶ αὐτὴν θόρυβον, δὲν προσθέτει τίποτε τὸ ἀξιόλογον ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς πολιτικῆς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐπομένων παρατηρήσεων :

α) Τὸ περὶ ἰδιοκτησίας ἄρθρον 17 περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων και οὐχὶ τῶν κοινωνικῶν, ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς :

«1. Πᾶς τις, εἴτε μόνος εἴτε μετ' ἄλλων συλλογικῶς ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας.

2. Οὐδεὶς στερεῖται αὐθαίρετως τῆς ἰδιοκτησίας αὐτοῦ».

Και τὸ μὲν πρῶτον ἐδάφιον εἶναι ἀνεπίδεκτον ἐρμηνείας. Τὸ δεύτερον ἀποτελεῖ κοινοτοπίαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.

β) Τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐργασίας ἐξαγγέλλεται ἐν ἄρθρ. 23 ἐντελῶς ἀκαδημαϊκῶς, ἀνευ ἀντιστοίχου θετικῆς ὑποχρεώσεως τοῦ κράτους νὰ παράσχη ἐργασίαν ἢ νὰ ὀργανώσῃ τὴν οἰκονομίαν κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νὰ ὑπάρξῃ διὰ πάντας ἀπασχόλησις.

γ) Τέλος τὸ ἄρθρον 24 διακηρύττει ὅτι ὁ ἐργαζόμενος ἔχει δικαίωμα ἐπὶ εὐλόγου περιορισμοῦ τοῦ χρόνου ἐργασίας, ἀλλὰ δὲν διασαφηνίζει ποῖος εἶναι ὁ εὐλογος οὗτος χρόνος. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι και τὸ 12ωρον και τὸ 10ωρον ἐθεωροῦντο κάποτε ὡς εὐλογος χρόνος ἡμερησίας ἐργασίας. Διακηρύττει ἐπίσης τὸ αὐτὸ ἄρθρον τὸ δικαίωμα ἐτησίας μετ' ἀποδοχῶν ἀδείας. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι πρὸ πολλοῦ κεκτημένον δικαίωμα τῶν ἐργατῶν. Ἦδη τὰ νεώτερα Συντάγματα καθιερῶνουν τὴν ἀργίαν με πληρωμὴν τοῦ ἡμερομισθίου και κατὰ τὰς Κυριακὰς και τὰς ἐπισήμες ἑορτὰς συμπεριλαμβανόμενης και τῆς 1ης Μαΐου.

Ἡ νομικὴ ἀξία τῆς Διακηρύξεως ἀπετέλεσε και πρὸ τῆς δημοσιεύσεως και μετ' αὐτὴν ἀντικείμενον σφοδρῶν ἀμφισβητήσεων. Ἡ ἀμφισβήτησις αὕτη δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ. Ἐν τῇ πραγματικότητι, σήμερον, ἑνδεκα ἔτη μετὰ τὴν ὑπογραφήν της, οὐδὲν κράτος, μέγα ἢ μικρόν, αἰσθάνεται ἑαυτὸ δεσμευόμενον ὑπὸ τῆς Διακηρύξεως τοῦ 1948 (*).

Πολὺ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον, ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς πολιτικῆς, παρουσιάζουν τὰ μεταπολεμικὰ Συντάγματα.

(*) Βλ. Νικ. Μαγούση. Ἡ σύγχρονος κοινωνικὴ πολιτικὴ, 1958, ἐνθα και τὸ κείμενον τῆς Διακηρύξεως.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΙΣ ΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ 1919—1939

Τὸ Σύνταγμα τῆς Βαϊμάρης 11-8-1919 ()*

Ὁ πρῶτος καταστατικός χάρτης ὅστις ἐνεσάρκωσε μετὰ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον τὰς «νέας τάσεις» τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου καὶ περιέλαβε εὐρείας κοινωνικὰς διατάξεις, ὑπῆρξε τὸ Σύνταγμα τῆς Γερμανικῆς Δημοκρατίας, τὸ ἀποκληθὲν Σύνταγμα τῆς Βαϊμάρης (11-8 1919).

Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ Συντάγματος ὑπὸ τὸν τίτλον «Θεμελιώδη δικαιώματα καὶ καθήκοντα τῶν Γερμανῶν» περιέλαβε καὶ τὰς ἀτομικὰς ἐλευθερίας, τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα, παλαιοῦ τύπου καὶ πολλὰς καὶ ποικίλας διατάξεις κοινωνικῆς πολιτικῆς. Ἡ ἀναγραφὴ τοιούτων διατάξεων εἰς τὸ Σύνταγμα ἀπετέλεσε τότε νεωτερισμόν.

Ἐν τῷ Ιϝ τμήματι ὑπὸ τὸν τίτλον «τὸ ἄτομον» ἐκτίθενται αἱ γνωσταὶ γενικαὶ ἀρχαὶ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας (ἄρθρ. 109·118).

Τὸ ΙΙ τμήμα ἀφορᾷ τὸν κοινωνικὸν βίον: Ὁ γάμος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰσότητος τῶν δύο φύλων τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους (119). Ἡ ψυχικὴ καὶ σωματικὴ ὑγεία καθὼς καὶ ἡ κοινωνικὴ βελτίωσις τῆς οἰκογενείας τίθεται ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Κράτους.

Αἱ πολυμελεῖς οἰκογένειαι ἐνισχύονται.

Ἡ μητρότης προστατεύεται (119).

Ἡ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν ἀνήκει εἰς τοὺς γονεῖς ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Κράτους (120).

Τὰ ἐξώγαμα τέκνα δικαιοῦνται νὰ τύχουν ἴσων ὄρων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν μὲ τὰ νόμιμα (121).

Ἡ νεότης δέον νὰ προστατεύεται κατὰ πάσης ἐκμεταλλεύσεως (122).

Ἀναφέρονται ἐπίσης ὁρισμένα καθήκοντα τῶν Γερμανῶν: τὸ στρατιωτικόν, τὸ φορολογικόν, τὸ καθήκον τῆς ἀναλήψεως τιμητικῶν ἀξιωμάτων, τὸ καθήκον τῆς παροχῆς προσωπικῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τὸ Κράτος καὶ τὰς κοινότητας κ.ἄ. (132·134).

Τὸ Γερμανικὸν Σύνταγμα τοῦ 1919 πραγματεύεται ἐπίσης, ἐν τμημ. ΙV, περὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως.

Ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ διδασκαλία αὐτῶν εἶναι ἐλεύθεραι. Τὸ Κράτος παρέχει προστασίαν καὶ ἐνίσχυσιν (142). Ἐξ ἄλλου τὸ κράτος παρέχει οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν εἰς τοὺς ἀπόρους μαθητὰς τοὺς κρινομένους ἱκανοὺς δι' ἀνωτέρους σπουδὰς (146,3).

Ἀλλὰ τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ V τμήμα ὅπερ ἐρροθύμιζε τὸν οἰκονομικὸν βίον:

(*) Ἀσχολούμεθα μὲ τὸ Σύνταγμα τῆς Βαϊμάρης, καίτοι νεκρὸν ἀπὸ μακροῦ, διότι ὑπῆρξε τὸ πρότυπον συντάγματος περιέχοντος εὐρείας κοινωνικὰς διατάξεις. Τὰ σύγχρονα συντάγματα, ὡς θὰ ἴδωμεν, πολὺ ὀλίγα νέα πράγματα προσθέτουν εἰς ὅσα ἐκεῖνο καθιέρωσε.

«Ὁ οικονομικὸς βίος πρέπει νὰ ὀργανωθῆ συμφώνως μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς δικαιοσύνης καὶ μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς πάντας ὑπαρξίν ἀνταξίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων ἡ οικονομικὴ ἐλευθερία δέον νὰ εἶναι σεβαστὴ.....» (151). «Αἱ οικονομικαὶ σχέσεις ρυθμίζονται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας τῶν συμβάσεων ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν νόμων. Ἡ τοκογλυφία ἀπαγορεύεται. Αἱ ἀνήθικοι δικαιοπραξίαι εἶναι ἄκρυοι» (152). «Ἡ ἰδιοκτησία εἶναι ἡγγυημένη ὑπὸ τοῦ Συντάγματος. Τὸ περιεχόμενον αὐτῆς καὶ τὰ ὅρια καθορίζονται ὑπὸ τοῦ νόμου... Ἡ ἰδιοκτησία συνεπάγεται ὑποχρεώσεις. Ἡ χρῆσις αὐτῆς πρέπει νὰ ἐξυπηρετεῖ ἐπίσης τὸ γενικὸν συμφέρον» (153). Αἱ ἀπαλλοτριώσεις ἐπιτρέπονται, μετὰ ἢ ἄνευ ἀποζημιώσεως (153). Αἱ ἐθνικοποιήσεις ἐπιτρέπονται ἐπίσης μετὰ ἢ ἄνευ ἀποζημιώσεως (156). Ἐξ ἄλλου ἐπιτρέπεται διὰ νόμων ἢ ἀναγκαστικῆς συγκέντρωσις ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων (156).

Ἡ διανομὴ τῆς γῆς καὶ ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆς ἐλέγχονται ὑπὸ τοῦ Κράτους οὕτως ὥστε νὰ ἐμποδίζονται αἱ καταχορήξεις καὶ ἐπὶ τῷ τέλει νὰ ἐξασφαλισθῆ εἰς πάντα μὲν Γερμανὸν ὑγιεινὴ κατοικία, εἰς τὰς πολυμελεῖς δὲ οἰκογενεῖς ἓνα κτῆμα οἰκογενειακόν, περιλαμβάνον μίαν κατοικίαν καὶ ἓνα τμῆμα ἐκμεταλλεύσιμον ἀνάλογον μὲ τὰς ἀνάγκας τῶν.

Αἱ ἀγροτικαὶ ἰδιοκτησίαι εἶναι δυνατόν νὰ ἀπαλλοτριωθοῦν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἰκανοποιήσῃ ἀνάγκας στεγαστικὰς ἢ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν ἐσωτερικὸν ἐποικισμὸν καὶ τὴν ἀξιοποίησιν (ἐκχέρσωσιν) ἑδαφῶν ἢ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας.

Ὁ γαιοκτήμων ἔχει ἔναντι τῆς δλότῃτος τὸ καθῆκον νὰ καλλιεργῆ καὶ νὰ ἐκμεταλλεύεται τὸ ἑδαφος. Τὸ ὑπερτίμημα τῆς γῆς, ὅσον δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ἐργασίαν ἢ εἰς δαπάνας πρέπει νὰ περιέρχεται εἰς τὴν δλότῃτα (155).

Οὕτω εἰς τὸ Σύνταγμα τῆς Βαϊμάρης ἡ ἰδιοκτησία παύει νὰ ἐμφανίζεται ὡς δικαίωμα ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον καὶ δὲν ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν «θεμελιῶδων δικαιομάτων» τῶν Γερμανῶν. Ἀναφέρεται εἰς τὸ τμῆμα τὸ ἀσχολούμενον μὲ τὸν οικονομικὸν βίον καὶ εἶναι μὲν ἡγγυημένη κατ' ἀρχήν, ὅμως ὑπόκειται εἰς τοιοῦτους καὶ τοσοῦτους περιορισμοὺς ὥστε νὰ θεωρῆται κοινωνικὴ μᾶλλον λειτουργία ἀσκουμένη ἐπ' ὀφελείᾳ τῆς δλότῃτος.

Ἀξιοσημείωτοι εἶναι τέλος αἱ προστατευτικαὶ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ ἐργάτου διατάξεις.

Ἡ ἐλευθερία τῆς σωματειακῆς ὀργανώσεως ἐξασφαλίζεται χωρὶς ὅμως τὴν ἐγγύησιν τοῦ δικαίωματος τῆς ἀπεργίας (159).

Οἱ ὑπάλληλοι καὶ ἐργάται ἔχουν τὸ «δικαίωμα» ὅπως διαθέτουν τὸν απαιτούμενον χρόνον διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πολιτικῶν αὐτῶν ἢ ἄλλων δημοσίων καθηκόντων (160).

Αἱ Κυριακαὶ καὶ αἱ ἀνεγνωρισμένα ἑορταὶ προστατεύονται ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς ἡμέραι φυσικῆς ἀναπαύσεως καὶ πνευματικῆς τελειοποιήσεως (139).

Τὸ Κράτος θὰ ὀργανώσῃ σύστημα κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων (161) διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ὑγείας καὶ τῆς πρὸς ἐργασίαν ἰκανότητος, τὴν προστασίαν τῆς μητροτήτος καὶ τὴν πρόνοιαν κατὰ τῶν οικονομικῶν συνεπειῶν τοῦ γήρατος, τῆς ἀναπηρίας καὶ τῶν ἀτυχημάτων (161).

Ἐκαστὸς Γερμανὸς ἔχει ἠθικὴν ὑποχρέωσιν, ἄνευ ζημίας τῆς ἐλευθερίας

του, να χρησιμοποιηῖ τὰς διανοητικὰς καὶ φυσικὰς του δυνάμεις πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος (163α). Οὕτω καθιεροῦται τὸ ἠθικὸν καθήκον τῆς ἐργασίας ἄνευ δυνατότητος καταναγκασμοῦ.

Ἐξ ἄλλου : «Εἰς ἕκαστον Γερμανὸν πρόκειται νὰ παρέχεται ἡ δυνατότης νὰ κερδίξῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν διὰ παραγωγικῆς ἐργασίας. Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ κατάλληλος ἀπασχόλησις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τοῦ παρασχεθῇ θὰ ἐξασφαλισθοῦν εἰς αὐτὸν τὰ ἀναγκαῖα μέσα διαβίωσης. Εἰδικοὶ νόμοι τοῦ Κράτους θὰ ρυθμίσουν τὰς λεπτομερείας» (163 β).

Οὕτω τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐργασίας, τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν, δὲν ἐξαγγέλλεται ὁρθῶς ἀλλ' ὅμως ἐξυπακούεται ἐκ τῆς ὅλης διατυπώσεως τοῦ ὡς ἔνω ἀρθρου (163 β) ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸν ἐν ἀρχῇ διατυπούμενον σκοπὸν τῆς ὁργανώσεως τοῦ οικονομικοῦ βίου (151). Τὸ Κράτος εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ δίδῃ ἐργασίαν εἰς πάντα ὀφείλοντα καὶ δυνάμειον νὰ ἐργασθῇ. Εἰς πάντα δὲ μὴ δυνάμενον νὰ ἐργασθῇ, ἄνευ πταίσματος αὐτοῦ, τὸ Κράτος ὀφείλει νὰ παρέχῃ τὰ ἀναγκαῖα μέσα διαβίωσης.

Οἱ ἐργάται καὶ ὑπάλληλοι καλοῦνται νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τῶν ἐργοδοτῶν καὶ ἐπὶ ἴσοις ὅροις εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἡμερομισθίων καὶ τῶν ὁρων ἐργασίας ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν καθολικὴν ἀνάπτυξιν τῶν οικονομικῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.

Αἱ ἐργοδοτικαὶ καὶ ἐργατικαὶ ὁργανώσεις καὶ αἱ ὑπ' αὐτῶν συναπτόμεναι συμβάσεις ἀναγνωρίζονται ὑπὸ τοῦ νόμου.

Οἱ ἐργάται καὶ ὑπάλληλοι ὑποδεικνύουν, διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν αὐτῶν συμφερόντων ἀντιπροσώπους οἱ ὅποιοι συμμετέχουν εἰς τὰ ἐργατικὰ συμβούλια τῶν ἐπιχειρήσεων καθὼς καὶ εἰς τὰ περιφερειακὰ ἐργατικὰ συμβούλια (165).

Ἐς σημειωθῆ ἐν τέλει ὅτι μέρος λαμβάνεται διὰ τὴν μέσην τάξιν. Ἡ νομοθεσία καὶ ἡ διοίκησις πρόκειται νὰ εὐνοοῦν τὴν μεσαίαν τάξιν εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ νὰ προστατεύουν αὐτὴν ἵνα μὴ συνθλιβῇ ἢ ἀπορροφηθῇ (164).

Τὸ Σύνταγμα τοῦ Μεξικοῦ 31-1-1917

Τὸ Σύνταγμα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τοῦ Μεξικοῦ τῆς 31-1-1917 δὲν εἶχε βέβαια τὴν ἀπήχησιν τοῦ Συντάγματος τῆς Βαϊμάργης πρόκειται ὅμως νὰ δημολογηθῇ ὅτι προσηγήθη ἐκείνου καὶ ὑπῆρξ ὁ πρῶτος καταστατικὸς χάρτης ὁ ὅποιος περιέχει εὐρυτάτας κοινωνικὰς διατάξεις καὶ πλήρη προστασίαν τῆς ἐργασίας.

Ἐν τίτλῳ I κεφαλ. I ἐξασφαλίζει τὰς «ἀτομικὰς ἐγγυήσεις», τὰς ἀτομικὰς ἐλευθερίας. Τὸ δὲ ἀρθρ. 5 ἐξασφαλίζει εἰδικώτερον τὸν ἐργάτην ἀπὸ πᾶσαν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον μείωσιν τῆς προσωπικῆς του ἐλευθερίας μέσῳ τῆς συμβάσεως ἐργασίας.

Τὸν τίτλον VI τὸ Σύνταγμα τοῦ Μεξικοῦ ἀφιερώνει εἰς τὴν «ἐργασίαν καὶ τὴν Κοινωνικὴν Πρόνοιαν».

Ἡ ἡμερησία ἐργασία εἶναι κατ' ἀνώτατον ὄριον ὀκτώωρος. Ἡ νυκτερινή
 σία ἑπτάωρος.

Εἰς τὰς γυναῖκας γενικῶς καὶ εἰς τοὺς κάτω τῶν 16 ἐτῶν νέους ἀπαγο-
 νται αἱ ἐπικίνδυνοι ἢ ἀνθυγιειναὶ ἀπασχολήσεις.

Ἀπαγορεύεται ἐπίσης εἰς τὰς γυναῖκας γενικῶς καὶ εἰς τοὺς κάτω τῶν 16
 νέους ἡ νυκτερινή ἐργασία εἰς βιομηχανικὰς ἐγκαταστάσεις. Εἰς ἐμπορικὰ
 ἀστήματα δὲν δύναται νὰ ἐργάζωνται πέραν τῆς 10ης νυκτερινῆς.

Διὰ τοὺς νέους καὶ τὰς νέας ἄνω τῶν 12 ἀλλὰ κάτω τῶν 16 ἐτῶν ἡμερησία
 σία ὁρίζεται ἐξάωρος.

Μετὰ ἐξαήμερον ἐργασίαν ὁ ἐργάτης δικαιούται ἡμερησίας ἀναπαύσεως.

Ὑπερωριακὴ ἐργασία ἐπιτρέπεται ἐπὶ τριῶρον τὸ πολὺ ἡμερησίως καὶ οὐχί
 τρεῖς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας. Ἡ ἀμοιβὴ τῶν ὑπερωριῶν δέον νὰ εἶναι
 90% ἀνωτέρα τῆς ἀμοιβῆς τῶν κανονικῶν ὥρῶν.

Ὑπερωριακὴ ἐργασία ἀπαγορεύεται εἰς τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς κάτω τῶν
 ἐτῶν νέους.

Ἰδιαιτέρα πρόνοια λαμβάνεται διὰ τὴν μητέρα. Ἡ ἐργαζομένη γυναῖκα
 τὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους μῆνας τῆς ἐγκυμοσύνης πρέπει νὰ ἀπαλλάσσεται πᾶ-
 ῖς ἐπιπλέον ἐργασίας. Ἐπὶ ἓνα μῆνα μετὰ τὸν τοκετὸν λαμβάνει ὑποχρεωτικὴν
 εἰαν μετὰ πλήρων ἀποδοχῶν θεωρεῖται δὲ μὴ ἀπομακρυνθεῖσα τῆς ἐργασίας.
 τὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θηλασμοῦ θὰ λαμβάνῃ δς τῆς ἡμέρας ἀνὰ ἡμίσειαν
 ἢ ἀνὰ ἀδείας.

Τὸ κατώτατον ἡμερομίσθιον τῶν ἐργατῶν εἰς χρῆμα καθὼς καὶ ἄλλης φύ-
 ῶς ἀμοιβαὶ καθορίζονται ἀπὸ ἀρμοδίας ἐπιτροπᾶς συνιστωμένης κατὰ δῆμον
 ἡμομένης εἰς τὸ Κεντρικὸν Συμβούλιον Διαιτησίας ἐκάστης Πολιτείας. Πρέπει
 νὰ εἶναι ἐν ἐκάστη περιφερείᾳ, ἀνάλογοι πρὸς τὰς λογικὰς ἀνάγκας τοῦ ἐργά-
 ῶν λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὡς οἰκογενειάρχου. Ἐπιβάλλεται ἐπίσης εἰς τοὺς ἐρ-
 ῶν δότας ἢ παροχὴ ὑγιεινῶν οἰκημάτων ἀντὶ μικροῦ ἐνοικίου, ἢ ὕδρουσις σχολείων,
 σοκομείων, κλπ.

Ἐργάται καὶ ἐργοδότες ἔχουν τὸ δικαίωμα τοῦ συνδικαλιζεσθαι.

Τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας ἀναγνωρίζεται κατ' ἀρχήν.

Αἱ ἐργατικαὶ διαφοραὶ ἐπιλύονται διὰ τοῦ Συμβουλίου Συμβιβασμοῦ καὶ
 αἰτησίας, ἀπαρτιζομένου ἐξ ἴσου ἀριθμοῦ ἐκπροσώπων ἐργατῶν καὶ τῶν ἐργοδο-
 ῶν καὶ ἐνὸς τῆς Κυβερνήσεως.

Τὸ Σύνταγμα τοῦ Βασιλείου Σέρβων Κροατῶν καὶ Σλοβένων τῆς
 36 1921 περιελάμβανε «Διατάξεις κοινωνικὰς καὶ οικονομικὰς» (Μεθ. III) λίαν
 ροοδευτικάς.

Ἡ ἐργασία τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους (ἄρθρ. 23).

Τὸ δικαίωμα τῶν ἐργατῶν νὰ ὀργανώνωνται πρὸς βελτίωσιν τῶν ὄρων ἐρ-
 γασίας εἶναι ἐγγυημένον (33). Ἐν τῷ συμφέροντι τῆς κοινωνίας τὸ κράτος δικαι-
 οῦται νὰ παρεμβαίῃ εἰς τὰς οικονομικὰς σχέσεις τῶν ἀτόμων ἐν πνεύματι δικαι-
 οσύνης καὶ πρὸς ἀποφυγὴν κοινωνικῶν συγκρούσεων (26). Ἀναγνωρίζεται κατ' ἀρ-

χὴν ἢ ἐλευθερία τῶν συμβάσεων ἐφ' ὅσον δὲν εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κοινωνικὸν συμφέρον.

Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία εἶναι ἐγγυημένη. Ἐκ τῆς ἰδιοκτησίας ἀπορρέουν ὑποχρεώσεις. Ἡ χρῆσις τῆς ἰδιοκτησίας δὲν πρέπει νὰ βλάπτῃ τὰ συμφέροντα τῆς ὁλότητος. Τὸ περιεχόμενον, ἢ ἔκτασις καὶ τὰ ὄρια τῆς ἰδιοκτησίας ρυθμίζονται ὑπὸ τοῦ Νόμου (37).

Αἱ ἀπαλλοτριώσεις ἐπιτρέπονται. Διατάξεις εὐρείας ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως διατυποῦνται ἀποβλέπουσαι μεταξύ ἄλλων καὶ εἰς ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημόνων γεωργῶν εἰς μικροῖδιοκτίτας.

Τὸν Mirkine Guetzévitch (*) ἐκλήσσει τὸ γεγονός ὅτι Σύνταγμα Μοναρχικὸν «μὴ δημοκρατικόν», ὅπως τὸ ἀνωτέρω, περιλαμβάνει προοδευτικὰς κοινωνικὰς διατάξεις. Ἄλλ' ἢ ἔκκληξις τοῦ αὐτῆ προοιδοῦ ἀγνοίαν τῆς ἱστορίας. Ἀπὸ τοῦ Χαμμουραμί (2000 π. Χ.) μέχρι τοῦ Κάιζερ Γουλιέλμου II βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες, τύραννοι καὶ δικτάτορες, ἀπέβλεψαν εἰς τὴν ἐπιβολὴν κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ ἐβοήθησαν τὰ ἀδύνατα μέλη τῆς κοινωνίας εἰς βάρος τῶν πρνομιούχων.

VI

ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ

Ἡ Ὁργάνωσις τοῦ Οἰκονομικοῦ βίου

Αἱ κοινωνικαὶ διατάξεις τῶν σύγχρονων Συνταγμάτων ἀναφέρονται : Α') τὴν ἐν γένει ὀργάνωσιν τοῦ Οἰκονομικοῦ βίου, Β) εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν εἰδικότερον, Γ) εἰς τὴν προστασίαν τῆς ἐργασίας καὶ τὰ ἐργατικά δικαιώματα.

Περιλαμβάνονται ἐπίσης εἰς τὰ σύγχρονα Συντάγματα, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Βαϊμάρης, καὶ ἄλλαι διατάξεις κοινωνικοῦ χαρακτῆρος μὴ ἀναγόμεναι εἰς οἰκονομικὰ θέματα καὶ ἀφορῶσαι τὸν γάμον, τὴν μητρότητα, τὴν οἰκογένειαν, τὴν ἐπιστήμην, τὴν παιδείαν, τὸν πολιτισμὸν κ.ἄ. (**).

(*) Les Nouvelles Tendances du droit Constitutionnel 1931, σελ. 35, 39.

(**) Ἐκ τῶν μεταπολεμικῶν Συνταγμάτων τὸ πλουσιώτερον εἰς νέας κοινωνικοῦ περιεχομένου διατάξεις ὑπῆρξε τὸ Γαλλικὸν τῆς 19-4-1946 ἀπορριφθὲν διὰ δημοψηφίσματος τῆς 5-5-1946. Τὸ ἀντ' αὐτοῦ γενόμενον δεκτὸν Γαλλ. Σύνταγμα τῆς 27-10-1946 ἀποτελεῖ πολιτικὸν συμβιβασμὸν. Εἰς τὸ προοίμιον αὐτοῦ ἀναγνωρίζονται αἱ ἀρχαὶ τοῦ 1789 καὶ περιέχονται πλείστα διατάξεις κοινωνικοῦ χαρακτῆρος. Ἄλλ' ὡς γνωστὸν ἡ νομικὴ ἰσχὺς τοῦ προοιμίου ἐγένετο ἀντικείμενον σφοδρῶν ἀμφισβητήσεων. Ἦδη τὸ Σύνταγμα τῆς 5ης Γαλλ. Δημοκρ. ἀναγνωρίζει ἐν προοίμῳ τὰ «δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου» ὡς καθωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Διακηρύξεως τοῦ 1789 ἐπιβεβαιωθεῖσης καὶ συμπληρωθεῖσης διὰ τῶν προοιμίων τοῦ Συντάγματος τοῦ 1946. Ἐπομένως δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τοῦ προοιμίου τοῦ Γαλλ. Συντάγματος τοῦ 1946. Ἐχομεν ἐπίσης ὑπ' ὄψιν : 1) τὸν Θεμελιώδη Νόμον τῆς Ὁμοσπονδίας Γερμανικῆς Δημοκρατίας (Δυτικῆς) τοῦ 1949 2) τὸ Σύνταγμα τοῦ κράτους τῆς Βαυαρίας τοῦ 1946 3) τὸ Σύνταγμα Ρηνανίας-Παλατινάτου τοῦ 1947 4) τὸ Σύνταγμα τῆς Ἰταλίας τοῦ 1947 5) τὸ Σύνταγμα τῆς Συρίας τοῦ 1950 κ.ἄ. Τὸ ἀναθεωρηθὲν τὸ 1947 Ἑλβετικὸν Σύντ. ἐπιτρέπει εἰς τὴν Ὁμοσπονδ. κυβέρνησιν νὰ λάβῃ μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων, πρὸς ἀνάπτωξιν τῆς γενικῆς εὐημερίας καὶ παροχὴν οἰκονομικῆς ἀσφαλείας εἰς τοὺς πολίτας κ.ἄ. βλ. Δ. Φαροῦ. Ἡ ἀναθεωρ. τοῦ Συντ. τῆς Δημοκρ. τῆς Ἑλβετίας, 1950.

Α') Αἱ ἐξῆς βασικαὶ ἀρχαὶ θεσπίζονται ὑπὸ τῶν νέων Συνταγμάτων διὰ τὴν ἐν γένει ὁργάνωσιν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου :

Πᾶσα οἰκονομικὴ δραστηριότης πρέπει νὰ ἐξυπηρετῇ τὸ συμφέρον τοῦ συνόλου, νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ, καὶ νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

Ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, ἡ ἐλευθερία τῶν συναλλαγῶν καὶ ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία εἶναι κατ' ἀρχὴν σεβασταὶ ἀλλ' ἐντὸς τῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα θέτει ὁ νόμος πρὸς προστασίαν τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων (Σ.Σ. περὶ τῆς ἰδιοκτησίας βλ. κατωτέρω).

Ἀπαγορεύεται ἡ οἰκονομικὴ ἐκμετάλλευσις.

Καταρτισμὸς προγράμματος ἐπιβάλλεται διὰ τὸν συντονισμὸν τῆς δημοσίας καὶ τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος πρὸς ἐπίτευξιν κοινωνικῶν σκοπῶν.

Τὸ κράτος ἀσκεῖ ἔλεγχον ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς εἰδῶν πρῶτης ἀνάγκης πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ζωτικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ.

Αἱ μικραὶ ἐπιχειρήσεις ἐνθαρρύνονται καὶ ἐνισχύονται πρὸς διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας των. *Πρέπει ἐπίσης νὰ ἐνθαρρύνεται ἡ ἀνοδος τῶν ἱκανῶν στοιχείων ἀπὸ τῆς ἐξηρητημένης ἐργασίας εἰς τὴν ἀνεξάρτητον.* (Συντ. Βαυαρ. ἀρθρ. 153).

Τὸ κράτος ὑποχρεοῦται νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς πάντας τὴν ἰσότητα τῶν ὄρων ἐκκινήσεως καὶ νὰ παραμερίξῃ τὰ οἰκονομικὰ ἐμπόδια τὰ ὁποῖα παρακωλύουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. (Συντ. Ἴταλ. ἀρθρ. 2 παρ. 2).

Τὰ εἰσοδήματα κτηθέντα ἀνεῦ ἐργασίας ὑπὸ προσώπων ἱκανῶν πρὸς ἐργασίαν φορολογοῦνται προσθέτως.

«Ἡ ὑπεραξία τοῦ ἐδάφους ἥτις δὲν εἶναι προῖον εἰδικῆς δαπάνης, ἐργασίας ἢ κεφαλαίου, ἐκ μέρους τοῦ ἰδιοκτῆτου, θὰ πρέπει νὰ τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ὀλότητος» (Συντ. Βαυαρ. ἀρθρ. 161, 2).

Εἰδικαὶ διατάξεις θεσπίζονται διὰ τὴν προστασίαν τῆς μικρᾶς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας καὶ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἱκανοποιητικοῦ εἰσοδήματος εἰς τοὺς ἀγρότας. (Συντ. Βαυαρ. κεφ. III).

Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία

Β') Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναγνωρίζεται κατ' ἀρχὴν. Ἀλλ' ἡ χρῆσις αὐτῆς πρέπει νὰ γίνεται πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον. Ἡ ἰδιοκτησία συνεπάγεται ὑποχρεώσεις. Εἰς τὸν νόμον ἐναπόκειται νὰ κανονίσῃ τὸν τρόπον καὶ τὰ ὅρια τῆς ἀπολαύσεως τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας. Ἐπικρατεῖ ἡ λεγομένη «λειτουργικὴ» ἀντίληψις, ἡ ἀντίληψις τῆς ἰδιοκτησίας — κοινωνικῆς λειτουργίας ἐξ ἧς ἀπορρέουν ὑποχρεώσεις τοῦ ἰδιοκτῆτου πρὸς τὸ σύνολον.

Ἡ ἰδιοκτησία σύμφωνα μὲ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ 1791 ἦτο δικαίωμα ἀνθρώπινον, ἀπόλυτον, ἱερόν, ἀπαράβιαστον ἔναντι πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ κράτους. Σήμερον ἀποτελεῖ προνόμιον ἀπονεμόμενον ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ ὑποκείμενον εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ κοινῶν συμφέροντος.

Αἱ ἀπαλλοτριώσεις καὶ ἐθνικοποιήσεις προβλέπονται ὑπὸ τῶν συγχρόνων

Συνταγμάτων και τῶν Ἐθνικῶν Νομοθεσιῶν, μετὰ ἢ ἄνευ ἀποζημιώσεως, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Συντάγματος τῆς Βαϊμάρης. Ἐπιτρέπεται ἐπίσης ἢ διὰ νόμου ἀναγκαστικῆ συγκέντρωσις διαφόρων ἐπιχειρήσεων. Ἐξ ἄλλου παραπλεύρως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐπεκτείνεται ὁ κύκλος τῆς δημοσίας κτήσεως (τῆς κυριότητος τοῦ Δημοσίου) ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ πλούτου τῶν πηγῶν ἐνεργείας τῶν συγκοινωνιακῶν καὶ μεταφορικῶν μέσων κ.ἄ.

Ἐν Ἀγγλίᾳ ἔλαβον μεταπολεμικῶς χώραν ἐθνικοποιήσεις διὰ Νομοθετικῶν Διαταγμάτων ἀμφιβόλου νομιμότητος. Οἱ Ἀγγλοὶ δικασταὶ ἐν τούτοις, ἔχοντες ἐπίγνωσιν τῶν ἐπερχομένων ἀναποφεύκτων κοινωνικῶν μεταβολῶν, ἀπεδέχθησαν τὴν ἔκτακτον ταύτην νομοθεσίαν (Σβῶλος—Βλάχος Γ.Α. σελ. 121). Γεγονὸς ὅπερ ἀποδεικνύει ἄπαξ ἔτι ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ μία φωτισμένη ἰθύνουσα τάξις κυβερνᾷ ἓνα πειθαρχημένον λαόν.

Εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ προοίμιον τοῦ Συντάγματος τοῦ 1946 ἀναφέρει: «Πᾶν κτῆμα καὶ πᾶσα ἐπιχείρησις τῶν ὁποίων ἢ ἐκμετάλλευσις ἔχει ἢ ἀποκτᾷ τὰ χαρακτηριστικὰ ἐθνικῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ἢ πραγματικοῦ μονοπωλίου πρέπει νὰ καταστῇ ἰδιοκτησία τῆς ὀλότητος».

Τὸ Ἰταλικὸν Σύνταγμα ἐν ἄρθρῳ 43 προβλέπει: «Ἐπὶ σκοπῷ γενικῆς ὠφελείας ὁ νόμος δύναται νὰ ἐπιφυλάξῃ ἐξ ὑπαρχῆς ἢ νὰ μεταβιβάσῃ δι' ἀπαλλοτριώσεως ἐπὶ ἀποζημιώσεως εἰς τὸ Κράτος, εἰς δημοσίους Ὄργανισμούς, εἰς συνεταιρισμοὺς ἐργατῶν ἢ καταναλωτῶν, ὠρισμένας ἐπιχειρήσεις ἢ κατηγορίας ἐπιχειρήσεων ἀναφερομένας εἰς οὐσιώδεις δημοσίας ὑπηρεσίας ἢ πηγὰς ἐνεργείας ἢ μονοπώλια, κατὰ προέχοντα λόγον γενικοῦ συμφέροντος».

Εἰς τὴν Αὐστρίαν, παρὰ τὴν ἔλλειψιν συνταγματικῶν διατάξεων, ἐφηρμόσθησαν εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ἐθνικοποιήσεις ἀνθρακωρυχείων, ἠλεκτροβιομηχανίας, σιδηροβιομηχανίας, χαλυβουργίας, χημικῆς βιομηχανίας καὶ ἄλλων κλάδων.

Τὰ Γερμανικὰ Σύνταγματα προβλέπουσιν ἐπίσης περὶ ἐθνικοποιήσεως καὶ ἀπαλλοτριώσεως. Ὁ θεμελιώδης νόμος τῆς Ὁμοσπόνδου Γερμανικῆς Δημοκρατίας (Δυτικῆς) τῆς 23-5 1949 δίδει τὴν εὐχέρειαν εἰς τὸν νομοθέτην νὰ ἰθικοποιήσῃ τὰ πάντα. «Νόμος δύναται ἐπὶ σκοπῷ ἐθνικοποιήσεως νὰ ὑπαγάγῃ τὸ ἔδαφος καὶ τὰς γαίας, τοὺς φυσικοὺς πόρους καὶ τὰ μέσα παραγωγῆς ὑπὸ καθέστωσιν συλλογικῆς ἰδιοκτησίας». (ἄρθρ. 15).

Εἰς τὸ Σύνταγμα Ρηνανίας—Παλατινάτου (ἄρθρ. 61) γίνεται διάκρισις μεταξὺ τῶν ἐπιχειρήσεων αἱ ὁποῖαι δεόν νὰ ἐθνικοποιηθοῦν καὶ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ ἐθνικοποιηθοῦν.

Τὸ Σύνταγμα τῆς Συρίας τοῦ 1950 ἐπιτρέπει τὴν ἐθνικοποίησιν «πάσης ἐπιχειρήσεως ἢ ἰδρύματος ἐφ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ γενικὸν συμφέρον».

Γενικῶς, ὡς ἐλέχθη, αἱ ἀπαλλοτριώσεις καὶ ἐθνικοποιήσεις ἐπιτρέπονται, διὰ νόμου μετὰ ἢ ἄνευ ἀποζημιώσεως. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπιβάλλεται, κατὰ τὰ σύγχρονα Σύνταγματα, ἀποζημιώσις δι' ἐνεργουμένας ἀπαλλοτριώσεις ἢ ἐθνικοποιήσεις, ἢ ἀποζημιώσις αὕτη ρυθμίζεται βάσει κριτηρίων ὅχι καθαρῶς οικονομικῶν ἀλλὰ πρὸ παντὸς κοινωνικῶν· λαμβάνεται δηλ. ὑπ' ὄψιν ὅχι μόνον τὸ συμφέρον τῶν ἀποζημιουμένων ἀλλὰ καὶ τὸ γενικὸν συμφέρον. Αἱ λέξεις «πλήρης»

ἀποζημίωσης ἢ «δικαία» ἀποζημίωσης δὲν εὐρίσκονται πλέον εἰς τὰς περὶ ἀπαλοτριώσεων διατάξεις. Ἡ ἀποζημίωσις καθορίζεται ὡς «ἀρμόζουσα», ὡς «δέουσα» ὡς «δικαιολογημένη». Δύναται δὲ ἐνίοτε νὰ ἔχη τὸν χαρακτῆρα περιοδικῆς παροχῆς (Σύντ. Βαναρ. ἀρθρ. 159).

Ἐξαίρεσιν εἰς ὄλην αὐτὴν τὴν κίνησιν ἰδεῶν περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας ἀποτελεῖ τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, τοῦ 1952, ὅπερ παραμένει πιστὸν εἰς τὴν πατροπαράδοτον περὶ ἰδιοκτησίας ἀντίληψιν : «Οὐδεὶς στερεῖται τῆς ἰδιοκτησίας αὐτοῦ, εἰμὴ διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν προσηκόντως ἀποδεδειγμένην, ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος διατάσσει, πάντοτε δὲ προηγουμένης *πλήρους* ἀποζημιώσεως». (ἀρθρ. 17) Ἐννοεῖται ὅτι ἡ διάταξις αὕτη παρέμεινε ὡς ἔχει, διὰ τὰ δίδη ἀπλῶς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα τὴν σφραγίδα τῆς ὀπισθοδρομικότητος. Ἐν τῇ πραγματικότητι τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ληστεύει θρασύτατα τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς ἀδυνάτους ἢ τὸ ἀνώνυμον πλῆθος, πτύσσει δὲ πρὸ τῶν μεγαστάνων τοῦ πλοῦτου καὶ ἄλλων παρομοίων.

VII

ΤΑ ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Γ'. Ἡ ὁργάνωσις τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ὁ περιορισμὸς τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας δὲν θεωροῦνται βέβαια ὑπὲρ τῶν οἰκονομικῶς ἰσχυρῶν ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων, ὑπὲρ τῆς ἐργατικῆς ἰδίᾳ τάξεως.

Ἐν τούτοις ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον, πέρα τῶν ἀνωτέρω, νὰ ἀναγνωρισθοῦν διὰ συνταγματικῶν διατάξεων, διὰ διεθνῶν συμβάσεων ἐργασίας, διὰ τῆς κοινῆς νομοθεσίας, ὥρισμένα δικαιώματα ὑπὲρ τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἐξ ὧν ἄλλα μὲν εἶναι ἤδη *κεκτημένα* ἄλλα δὲ *ὑπὸ ἐπιδίωξιν* (*).

(*) Αἱ περὶ κοινωνικῶν δικαιωμάτων διατάξεις τῶν συγχρόνων Συνταγμάτων δὲν ἔχουν πᾶσαι τὴν αὐτὴν νομικὴν σημασίαν : ἄλλαι ἀποτελοῦν προγραμματικὰς ὑποδείξεις ἢ διακηρύξεις· ἄλλαι ἀποτελοῦν κανόνες δικαίου περιέχοντας ἐπιταγὴν πρὸς τὸν νομοθέτην· ἄλλαι δημιουργοῦν κατ' ἀντανάκλασιν δικαιώματα δι' ἓνα ἕκαστον τῶν ἐνδιαφερομένων· ἄλλαι τέλος δημιουργοῦν δημόσια ἐξ ὑποκειμένου δικαία ὑπὲρ ὠρισμένων προσώπων.

Ἡ νομικὴ σημασία ἐκάστης διατάξεως δέον νὰ ἐξετάζεται κατὰ περίπτωσιν, ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς διατυπώσεως αὐτῆς ἐν τῷ Συντάγματι ἀλλὰ καὶ τῆς συναφοῦς νομοθεσίας. (Σβώλος - Βλάχος ΙΑ, σελ. 114).

Περὶ τῶν συγχρόνων «κοινωνικῶν δικαιωμάτων» ἐν γένει βλ. Burdeau, *Traité VI*, No 181 τοῦ αὐτοῦ Manuel de droit Public, 1948, σελ. 288, Σβώλος—Βλάχου, τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, ΙΑ, σελ. 114, ΙΒ, σελ. 295. Εἰδικώτερον περὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐργατῶν βλ. : Paul Durand : *Traité de droit du Travail*, Tomes I, II, III, 1947, 1950, 1956. Lyon-Caen : *Manuel de Droit du Travail* 1955. Rivero et Savatier : *Droit du Travail* 1956. André Rouast - Paul Durand : *Précis de Droit du Travail*, 1957. Χρ. Ἀγαλλοπούλου : *Εἰσαγωγή εἰς τὸ Ἑργατικὸν Δίκαιον*, 1958. Χρ. Ἀγαλλοπούλου : *Ἑργατικὸν Δίκαιον*, 1958. Nikisch : *Ἑργατικὸν Δίκαιον Μετάφρ.* Κούση—Βασιλείου, 1953.

Τὰ δικαιώματα ταῦτα τῆς ἐργατικῆς τάξεως εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ ἀκόλουθα :

α) Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐργάζεσθαι καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας, ἀπαγορευμένης κατ' ἀρχὴν τῆς ἀναγκαστικῆς ἐργασίας.

β) Τὸ δικαίωμα τοῦ συνδικαλισμοῦ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας.

γ) Τὸ δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν ἐργασίας.

δ) Τὸ δικαίωμα ἐπὶ ἱκανοποιητικῶν ὄρων ἐργασίας.

ε) Τὸ δικαίωμα τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως.

στ) Τὸ δικαίωμα συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων : 1) εἰς τὸν συλλογικὸν καθορισμὸν τῶν ὄρων ἐργασίας 2) εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπιχειρήσεων 3) εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς Χώρας.

α') **Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐργάζεσθαι καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας**, ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν ἔννοιαν, συγχέεται μὲ τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος.

Ἐπὶ στενὴν ἔννοιαν ἐλευθερία τῆς ἐργασίας εἶναι ἡ ἐλευθερία τὴν ὁποίαν τὸ δίκαιον ἐγγυᾶται, εἰς πᾶν ἄτομον ὅπως διαθέτῃ κατὰ βούλησιν ἐπ' ἀμοιβῇ τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ ἱκανότητα.

Ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας εἶναι μία ἐκδήλωσις τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, εἶναι, καθ' ἡμᾶς, ἀτομικὸν δικαίωμα καὶ οὐχὶ κοινωνικόν.

Πᾶσα μορφή δουλείας (δουλεία, εἰλωτεία), κεκαλυμμένη ἢ ἀκάλυπτος, ἀπαγορεύεται εἴτε, ἐμμέσως ἐν ὀνόματι τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας εἴτε διὰ ρητῶν διατάξεων τῶν Συνταγμάτων καὶ τῶν Διεθνῶν Συμβάσεων.

Ἡ ὑποχρεωτικὴ ἢ ἀναγκαστικὴ ἐργασία, δηλαδή ἡ ἐπὶ ἀπειλῇ ποινῆς ὑποχρέωσις τινος εἰς παροχὴν ἐργασίας παρὰ τὴν θέλησίν του ἀποτελεῖ σαφῆ παραβίασιν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ εἰδικώτερον τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας. Θὰ ἦτο ἐπομένως δυνατόν νὰ ἀπαγορευθῇ διὰ νόμων ἄνευ εἰδικῆς συνταγματικῆς ἐξουσιοδοτήσεως. Ἐν τούτοις πρὸς μείζονα κατοχύρωσιν ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐργασία ἀπηγορεύθη κατ' ἀρχὴν ρητῶς διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 29 Διεθνοῦς Συμβάσεως ἐργασίας (ἣτις ἴσχυσε διεθνῶς ἀπὸ 1.5.1932 καὶ ἐκρῶθη ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ Ν. 2079/1952) διὰ τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως τοῦ 1948 τῆς διὰ τῆς Συμβάσεως τῆς Ρώμης τοῦ 1950 καὶ διὰ διατάξεων νέων Συνταγμάτων.

Ἡ κατ' ἀρχὴν ἀπαγόρευσις τῆς ἀναγκαστικῆς ἐργασίας ἐπιδέχεται πολλὰς καὶ ποικίλας ἐξαιρέσεις ἀναφερομένας λεπτομερῶς εἰς τὸ ἄρθρον 2 τῆς ὡς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 29 Δ. Συμβάσεως. Δὲν θεωρεῖται ἀναγκαστικὴ ἐργασία καὶ ἐπομένως δὲν ἀπαγορεύεται ἡ ἐκτέλεσις τῶν κανονικῶν ὑποχρεώσεων τοῦ πολίτου, ἡ ἐκτέλεσις ἔργων στρατιωτικοῦ χαρακτῆρος, ἡ ἐργασία ἢ ἐπιβαλλομένη πρὸς ἀντιμέτωπισιν δημοσίων ἀναγκῶν ἐξ ἀνωτέρας βίας, πόλεμον, θεομηνιῶν, ἡ ἐκτέλεσις μικρῶν κοινοτικῶν ἔργων κ.ἄ.

Διάφορος ἐντελῶς τῆς ἀναγκαστικῆς ἐργασίας εἶναι ἡ ὑποχρέωσις πρὸς ἐργασίαν τὴν ὁποίαν πολλὰ Συντάγματα ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς πολίτας ὡς ἠθικὸν καθήκον εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ δικαιώματος πρὸς ἀπόκτησιν ἐργασίας καὶ τῆς ἀντι-

στοίχου ὑποχρέωσης τοῦ κράτους πρὸς παροχὴν ἐργασίας (Βαϊμάρης ἀρθρ. 163 α Βαυαρίας ἀρθρ. 166 παρ. 3, Ἰταλίας ἀρθρ. 4, Ἑσσης—Νασ. ἀρθρ. 21).

Πάντως ἡ διακήρυξις τοῦ καθήκοντος πρὸς ἐργασίαν εἰς τὰς δημοκρατίας Ἀντικῶ τύπου γίνεται ἄνευ δυνατότητος ἀμέσου καταναγκασμοῦ, μὲ μεγάλην ἐπιφύλαξιν, ἵνα μὴ δόσῃ ἀφορμὴν εἰς συγκεκαλυμμένην ἐπιβολὴν ἀναγκαστικῆς ἐργασίας ἢ εἰς ἔμμεσον ἀπαγόρευσιν τῆς ἀπεργίας.

β') **Τὸ δικαίωμα τοῦ συνδικαλισμοῦ καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς ἀπεργίας** ἐθεωρήθησαν ἤδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὡς προνόμια, ὡς ἐγγυήσεις θεσπιζόμενα ὑπὲρ τῆς ἐργατικῆς τάξεως διὰ νὰ καταστήσουν πραγματικὴν τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐργασίας (βλ. ἀνωτ. σελ. 14).

Κατὰ τὸν XX αἰῶνα τὸ δικαίωμα τοῦ συνδικαλισμοῦ περιελήφθη εἰς ἄλλα Συντάγματα. Καὶ ἀλλαγῶν μὲν ὑπάρχει μία μόνον διάταξις περὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ συνεταιρίζεσθαι (ὅπως εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα) ἐν τῷ ὁποίῳ περιλαμβάνεται καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ συνδικαλισμοῦ ἀλλαγῶν δὲ ὑπάρχει καὶ εἰδικὴ διάταξις περὶ τοῦ δι' ἐπαγγελματικὸς σκοποῦς συνεταιρισμοῦ δηλαδὴ τοῦ συνδικαλισμοῦ.

Ὁ πρῶτος Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Διεθνoῦς Ὄργανώσεως Ἑργασίας (ἀρθρ. 427 Συνθήκης Βερσαλλίων 1919) ἀνεγνώρισε διεθνῶς τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι. Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη ἐπανελήφθη εἰς τὴν Διακήρυξιν τῆς Φιλαδελφείας τοῦ 1944.

Ἡ Οἰκουμενικὴ Διακήρυξις τοῦ 1948 προστατεύει γενικῶς τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι καὶ συνεταιρίζεσθαι (ἀρθρ. 20) καὶ εἰδικώτερον τὸ δικαίωμα τοῦ ἰδρύειν καὶ προσχωρεῖν εἰς συνδικατὰ (ἀρθρ. 23) δηλ. εἰς ἐπαγγελματικὸς συνεταιρισμοὺς ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων.

Ἡ Διεθνῆς Σύμβασις τῆς Ρώμης τῆς 4-11-1950 κυρωθεῖσα παρὰ τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ Ν. 2329/1953 ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, ἀσχολεῖται μὲ τὰς ἀτομικὰς ἐλευθερίας καὶ ὄχι μὲ τὰ Κοινωνικὰ δικαιώματα, προνοεῖ καὶ περὶ τῆς συνδικαλιστικῆς ἐλευθερίας, ἐν ἀρθρ. 11: «1. Πᾶς τις ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας... τοῦ συνεταιρίζεσθαι... περιλαμβανομένου καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδρύσεως συνδικατῶν... καὶ τῆς προσχωρήσεως εἰς συνδικατὰ διὰ τὴν προάσπισιν τῶν συμφερόντων του. 2. Τὸ παρὸν ἀρθρον δὲν ἀπαγορεύει τὴν ἐπιβολὴν νομίμων περιορισμῶν εἰς τὴν ἀσκήσιν τοῦ δικαιώματος τούτου ὑπὸ τῶν μελῶν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, τῆς ἀστυνομίας καὶ τῶν διοικητικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ κράτους».

Ἡ διάταξις αὕτη τοῦ ἔδαφ. 2 τοῦ ἀρθρου 11 τῆς Συμβάσεως τῆς Ρώμης μᾶς ἐμβάλλει εἰς σκέψεις. Διότι κατὰ γενικὴν ἀρχὴν τοῦ Δημοσίου Δικαίου, τὴν ὁποίαν ἀποδέχονται καὶ τὰ Ἀνώτατα Δικαστήρια, ὅταν τὰ Συντάγματα ἢ Διεθνεῖς πράξεις ἠῤῥημένῃς τυπικῆς δυνάμεως παρέχουν ἓνα δικαίωμα, ἐπαφίεται δὲ εἰς τὸν νομοθέτην ἢ ρύθμισις ἢ ὁ περιορισμὸς τῆς ἐνασκήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου, ἢ ρύθμισις ἢ ὁ περιορισμὸς οὗτος δὲν δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι καταργήσεως τοῦ δικαιώματος. Κατὰ ταῦτα ἐφ' ὅσον ἡ Σύμβασις τῆς Ρώμης ἔχει ἠῤῥημένῃς τυπικὴν δύναμιν ἔναντι τῆς ἐσωτερικῆς νομοθεσίας τὰ μέλη τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ τῆς ἀστυνομίας τῶν χωρῶν αἱ ὁποῖαι ἐκύρωσαν τὴν σύμβασιν, ἔχουν κατ' ἀρχὴν τὸ δικαίωμα τοῦ ἰδρύειν ἐπαγγελματικὰ συνδικατὰ, ὁ δὲ

νόμος δύναται μὲν νὰ περιορίσῃ τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος τούτου οὐχὶ ὁμως καὶ νὰ τὸ καταργήσῃ παντελῶς, ἀρνούμενος π.χ. εἰς τοὺς ἀξιωματικούς τὸ δικαίωμα τοῦ συνδικαλιζέσθαι.

Ἡ Διεθνὴς Σύμβασις Ἐργασίας ὑπ' ἀριθ. 87/1948 προστατεύει ἐπίσης τὴν συνδικαλιστικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ συνδικαλιστικὸν δικαίωμα, ἐν ἀρθρ. 9 δὲ ὀρίζει: «τὸ μέτρον ἐν ᾧ αἱ ὑπὸ τῆς παρουσίας (συμβάσεως) προβλεπόμεναι διασφαλίσεις (τῆς συνδικαλιστικῆς ἐλευθερίας) θέλουσι ἐφαρμοσθῆναι εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις καὶ τὴν ἀστυνομίαν καθορίζεται ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς νομοθεσίας». Τὰ αὐτὰ καθορίζει καὶ ἡ Διεθνὴς Σύμβασις Ἐργασίας ὑπ' ἀριθ. 98/1949 ἐν ἀρθρ. 5.

Αἱ ὡς ἄνω Συμβάσεις κυρωθεῖσαι ἤδη ὑπὸ διαφόρων ἄλλων χωρῶν εὐρίσκονται καὶ παρ' ἡμῶν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐπικυρώσεως.

Συνεπῶς ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ καὶ ἀστυνομικοὶ ὑπάλληλοι θὰ ἔχουν κατ' ἀρχὴν τὸ δικαίωμα τοῦ ἰδρύειν συνδικατὰ καὶ προσχωρεῖν εἰς τὰ συνδικατὰ.

Εἶναι ἀπορίας ἀξίον πῶς ἄνθρωποι, σὺμφρονες κατὰ τὰ ἄλλα, μετὰ τόσας καταστροφὰς καὶ τόσον αἷμα οὐδὲν ἐδιδάχθησαν ἐκ τοῦ προσφάτου παρελθόντος καὶ δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι τοιοῦτου εἴδους ἀνοηταί περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων ὀδηγοῦν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ διὰ ταύτης εἰς τὴν δικτατορίαν εἴτε τύπου φασιστικοῦ εἴτε τύπου κομμουνιστικοῦ.

Ἡ ἀπεργία εἶναι τὸ κύριον ὄργανον πάλης τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ἀπεργία εἶναι ἡ ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἀπὸ σχεδίου ὁμαδικὴ ἀναστολὴ τῆς ἐργασίας εἰς ὠρισμένον ἐπάγγελμα ἢ ὠρισμένην ἐπιχείρησιν ἐπὶ σκοπῷ βελτιώσεως τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας καὶ μὲ τὴν πρόθεσιν συνεχίσεως τῆς ἐργασίας ἅμα τῇ λήξει τοῦ ἀγῶνος.

Ἐναντὶ τῆς ὁμαδικῆς αὐτῆς ἐκδηλώσεως τὸ κράτος δύναται νὰ ἀντιτάξῃ ἀπαγόρευσιν ἢ νὰ ἐπιδείξῃ ἀνοχήν ἢ νὰ παράσῃ προστασίαν.

Πράγματι τὸ κράτος δύναται ἐν ὀνόματι τῆς δημοσίας τάξεως νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν ἀπεργίαν εἰς πάντας ἢ εἰς ὠρισμένους κλάδους ἐργαζομένων.

Δύναται ἐπίσης νὰ ἐπιδείξῃ ἀνοχήν ἀποδεχόμενον ὅτι ἡ ἀπεργία εἶναι ἐλευθέρω ἐνέργεια τοῦ ἀτόμου ἀπορρέουσα ἐκ τῆς ἐλευθερίας νὰ διαθέτῃ τις κατὰ βούλησιν τὰς πνευματικὰς καὶ σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀπεργία δὲν δύναται μὲν νὰ καταστῇ ἀξιόποιος ἢ ἀθέμιτος δύναται ὅμως νὰ ἔχῃ διὰ τὸν ἀπεργὸν ἐπιζημίους συνεπειὰς ὡς ἡ λύσις τῆς συμβάσεως ἐργασίας.

Δύναται τέλος τὸ κράτος νὰ προστατεύσῃ τὴν ἀπεργίαν ἀναγνωρίζον αὐτὴν ὡς «δικαίωμα» τοῦ ἐργαζομένου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἄσκησις τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπεργίας, αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ διὰ τὸν ἀπεργὸν ἐπιζήμια ἀποτελέσματα ἀπὸ ἀπόψεως συμβάσεως ἐργασίας.

Ἡ ἀπεργία ὡς ἐλευθέρω ἐνέργεια τῶν ἐργατῶν ὑπῆρξεν ἀπὸ τὰς πρώτας ἐργατικὰς κατακτήσεις. Ἐν Γαλλίᾳ ἀνεγνωρίσθη τὸ 1864 πρὸ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ συνδικαλισμοῦ (1884).

Τὰ Συντάγματα διαφόρων βοραιοαμερικανικῶν κρατῶν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος περιεῖχον διατάξεις περὶ ἀπεργίας (Κόστα Ρίκα 1871, Κολομβία 1886 κ. ἄ.).

Ἐν τούτοις λόγω τοῦ κινδύνου διασαλεύσεως τῆς δημοσίας τάξεως, ἰδίᾳ ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀπεργιῶν, τόσον ὁ συντακτικὸς ὅσον καὶ ὁ κοινὸς νομοθέτης ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν καὶ εἶναι καὶ σήμερον ἐπιφυλακτικοὶ ἔναντι τῆς ἀπεργίας.

Τὸ Σύνταγμα τῆς Βαϊμάρης δὲν ἀνέφερε τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας. Ἀντιθέτως τὸ Σύνταγμα τοῦ Μεξικοῦ τῆς 31-1-1917 ἀνεγνώρισε κατ' ἀρχὴν τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας. Αἱ Διεθνεῖς Διακηρύξεις ἐπίσης σιωποῦν.

Ἐκ τῶν συγχρόνων συνταγμάτων ἄλλα σιωποῦν ἄλλα ἀναγνωρίζουν κατ' ἀρχὴν τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας ἐπαφιέμενα εἰς τὸν νομοθέτην διὰ τὴν ρύθμισιν αὐτοῦ. Ἄλλα τέλος ἀπαγορεύουν τὴν ἀπεργίαν εἴτε γενικῶς εἴτε ἐιδικῶς δι' ὄρισμένους κλάδους π.χ. διὰ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους (ὡς παρ' ἡμῖν).

Ἐν Γαλλίᾳ τὸ Σύνταγμα τοῦ Ἀπριλίου 1946, τὸ ἀπορριφθέν, ὡς γνωστόν, διὰ δημοψηφίσματος, ἐν ἄρθρ. 32 διελάμβανε: «Τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας ἀναγνωρίζεται εἰς πάντας». Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1946 τὸ γενόμενον ἀποδεκτὸν ἀνέφερεν ἐν τῷ προοίμῳ: «Τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας ἀσκεῖται ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν νόμων οἱ ὅποιοι τὸ ρυθμίζουν».

Ἡ διατύπωσις αὕτη, προῖόν πολιτικοῦ συμβιβασμοῦ, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μακρὰς συζητήσεις καὶ σφοδρὰς ἀμφισβητήσεις ὡς πρὸς τὰ νομικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπεργίας. Κατὰ τοὺς μὲν ἡ ἀπεργία, παρὰ τὴν συνταγματικὴν αὐτῆς ἀναγνώρισιν, ἔλυε τὴν σύμβασιν ἐργασίας. Κατ' ἄλλους δὲν ἔλυεν ἀλλ' ἀπλῶς ἀνέστειλε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συμβάσεως. Ἡ ἀμφισβήτησις ἐλύθη νομοθετικῶς (Ν. 11-2-1950) ἀναγνωρισθέντος ὅτι ἡ ἀπεργία, αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, δὲν λύει τὴν σύμβασιν ἐργασίας.

Ὁ θεμελιώδης Νόμος τῆς Βόννης, τὸ Σύνταγμα τῆς Ὁμοσπονδιακῆς δημοκρατίας τῆς Γερμανίας (Δυτικῆς) δὲν ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας οὐδὲ προστατεύει τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀπεργίας. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ Σύνταγμα τῆς Βαϊμάρης (ἄρθρ. 159) οὕτω καὶ ὁ θεμελιώδης Νόμος (ἄρθρ. 9) προστατεύει «τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας» τοῦ συνεταιρίζεσθαι καὶ συνδικαλιζέσθαι ἄλλ' ἢ ἀπεργία ὡς ἀγωνιστικὸν μέσον εἰς χεῖρας τοῦ συνδικάτου δὲν περιλαμβάνεται ἀναγκαίως ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ συνδικαλισμοῦ.

Εἶναι ἴσως ἀληθὲς ὅτι ὁ συνδικαλισμὸς χωρὶς τὸ δικαίωμα ἢ τουλάχιστον τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀπεργίας εἶναι «ξίφος χωρὶς λεπίδα». Ἄλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Nipperdey ἥτις φαίνεται καὶ ἡμῖν βᾶσιμος, ἡ ἐλευθερία τῆς ἀπεργίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὡς λογικὴ συνέπεια τοῦ συνδικαλισμοῦ οὐδὲ νὰ θεωρηθῇ σιωπηρῶς ἀναγνωριζομένη κατ' ἐπέκτασιν τῆς συνταγματικῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ συνδικαλισμοῦ. (Ἀντιθέτως ὁ Σβῶλος).

Ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸ Σύνταγμα (ἄρθ. 40 ὡς ἡρμηνεύθη) τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας ἀναγνωρίζεται εἰς πάντας τοὺς ἐργαζομένους ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς τηρήσεως τῶν νομίμων ὑποχρεώσεων τῶν σχετικῶν μὲ τὴν διαδικασίαν τῆς κηρύξεως τῆς ἀπεργίας, τῆς προηγουμένης προσφυγῆς εἰς ἀπόπειραν συμβιβασμοῦ καὶ τῆς διατηρήσεως ὄρισμένων ὑπηρεσιῶν οὐσιώδους σημασίας διὰ τὴν ὀλότητα.

Κατ' ἄλλα ἐπίσης νέα συντάγματα ἀναγνωρίζεται τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας

ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς; τηρήσεως ὀρισμένης διαδικασίας ἢ τῆς προηγουμένης προσφυγῆς εἰς διαιτητικὴν ἢ δικαστικὴν λύσιν τῆς διαφορᾶς (*).

Παρ' ἡμῖν εἰς τὸ Σύνταγμα δὲν γίνεται γενικὸς λόγος περὶ ἀπεργίας.

Ἐν τούτοις τὸ ἄρθρον 11 ἀπαγορεύει τὴν ἀπεργίαν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ἐξ οὗ συνάγεται, κατ' ἀντιδιαστολήν, ὅτι οἱ ἄλλοι μισθωτοὶ ἔχουν τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας ὅπερ ὁ νόμος δύναται μὲν νὰ ρυθμίσῃ καὶ νὰ περιορίσῃ οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ καταργήσῃ.

Κατὰ τὴν νομολογίαν (Α.Π. 670/1953) «ἡ προσχώρησις ἐργάτου ἢ ἰδιοῦ κοῦ ὑπαλλήλου εἰς ἀπεργίαν ἀποσκοποῦσα τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων ἐργασίας, ἀποτελεῖ δικαίωμα αὐτοῦ, δὲν ὑποδηλοῖ δὲ κατ' ἀρχὴν βούλησιν αὐτοῦ πρὸς λύσιν τῆς συμβάσεως ἐργασίας... ἀλλὰ τοῦναντίον ἐκφράζει τὴν ἐμμονὴν του, ὑπὸ πλέον ἱκανοποιητικὸς ὄρους, εἰς τὴν ὑφισταμένην σύμβασιν...» βλ. Ε.Ε.Δ. τόμ. 113ος 1954 σελ. 62.

γ') *Τὸ δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν ἐργασίας* (ἢ ἐπὶ τὸ συντομώτερον τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν ἢ τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς; ἐργασίας) εἶναι σήμερον ἡ θεμελιώδης διεκδίκησις τῶν ἀποζώντων ἐκ τῆς; ἐργασίας των. Πράγματι, τί ὀφελεῖ τὸν ἐργάτην ἢ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας, ἢ συνδικαλιστικὴ ἐλευθερία, τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας ὅταν δὲν δύναται νὰ εὔρῃ ἐργασίαν; τοῦναντίον μάλιστα. Ἡ ὑπαρξίς ἰσχυροῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος ἐνισχύοντος τὰ προνόμια τῶν ἐργαζομένων συντελεῖ εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μὴ δυναμένων νὰ εὔρουν ἐργασίαν.

Τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν ἱκανοποιεῖται διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως ἀπασχολήσεως προσοδοφόρου καὶ παραγωγικῆς χρησίμου εἰς τὴν ὀλότητα. Ἡ προσοδοφόρος καὶ χρήσιμος ἐργασία ἀπαλλάσσει τὸν ἐργάτην ἀπὸ τοῦ φόβου τῆς ἀβεβαίας αὔριου. Διασώζει τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτοῦ ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν κρατικὴν πρόνοιαν ἢ τὴν ἰδιωτικὴν φιλανθρωπίαν, τέλος ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἐργαζόμενον τὴν ἀπόλαυσιν ἱκανοποιητικῆς ἀμοιβῆς καὶ τὴν ἐξασφάλισιν ἀνεκτῆς ζωῆς.

Ἡ ὑποχρέωσις τοῦ κράτους πρὸς παροχὴν ἐργασίας εἰς τοὺς πολίτας δὲν εἶναι ἰδέα νέα. Ὁ καταστατικὸς χάρις τῆς Πρωσίας τοῦ 1794 (βλ. ἄνωτ. σελ. 16) καὶ ἡ Διακήρυξις τοῦ Ροβεσπιέρου (βλ. ἄνωτ. σελ. 5) διετύπωσαν τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην. Ὁ Γάλλος οὐτοπιστὴς Κάρολος Fourier (1819) διεμόρφωσε πρῶτος τὸν ὄρον «droit au travail», τὸ δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν ἐργασίας.

(*) Περὶ συνδικαλισμοῦ βλ. Σβῶλον—Βλάχον ΙΒ, σελ. 282 ἔνθα καὶ πλουσία βιβλιογραφία Ἑλληνικὴ καὶ ξένη. Περὶ ἀπεργίας βλ. Σβῶλον—Βλάχον, ΙΒ σελ. 296 ἔνθα καὶ βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης τὰ πρόσθεν ἀναφερόμενα συγγράμματα Ἑργατικοῦ Δικαίου, τὰ ὅποια ἀφιερώνουν εἰδικὰ κεφάλαια εἰς τὸν συνδικαλισμὸν καὶ τὴν ἀπεργίαν.

Ἐνδιαφέρουσαι μελέται περὶ ἀπεργίας ἐδημοσιεύθησαν κατὰ καιροὺς εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν Ἑργατικοῦ Δικαίου. Βλ. σύνοψιν δημοσιευθεισῶν μελετῶν εἰς Ε.Ε.Δ. τόμ. 13ος, 1954, σελ. 1113. Σημειοῦμεν ἰδιαίτερος ἄρθρον τοῦ καθηγητοῦ Nipperdey κατὰ μετάφρασιν καὶ προσαρμογὴν Ι. Καποδίστρια εἰς Ε.Ε.Δ. τόμ. 11ος, 1952, σελ. 225. Τέλος, εἰς Ε.Ε.Δ., 15-12-59 βλ. τελευταίαν ἀπόφασιν Α.Π. περὶ ἀπεργίας καὶ σχετικὴν ἀγόρευσιν Ἀντεισαγγελέως Α.Π.

Βραδύτερον, ἐπὶ βασιλείας Λουδοβίκου—Φιλίππου (1830—48) τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν ὑπῆρξε δημοφιλὲς σύνθημα. Ὁ Proudhon ἔλεγε: «Δώσατέ μου τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν, ὡς ἐγκαταλείπω τὴν ἰδιοκτησίαν».

Ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία τοῦ 1848 ὄχι μόνον ἀπεδέχθη τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν ἀλλ' ἐπεχείρησε καὶ νὰ τὸ ἐφαρμόσῃ διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν «Ἐθνικῶν Ἐργαστηρίων». Ἀλλὰ τὰ Ἐθνικὰ Ἐργαστήρια διὰ διαφόρους λόγους ἀπέτυχον καταγωδῶς. Καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτη ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ περιπέσουν εἰς ἀνυποληψίαν καὶ αἱ σοσιαλιστικαὶ ἰδέαι γενικῶς καὶ τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν εἰδικώτερον.

Βεβαίως, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἠκούοντο εἰς Δυτ. Εὐρώπην ἐκδηλώσεις τινὲς ὑπὲρ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ κράτους πρὸς παροχὴν ἐργασίας εἰς τοὺς ἔνδεεις. Ὁ Βίσμαρκ εἰς λόγον τῆς 9·5·1884 ἀνεγνώρισεν ἀδιστακτικῶς τὸ δικαίωμα παντὸς πολίτου νὰ ἀποκτήσῃ ἐργασίαν (βλ. ἀνωτ. σελ. 16). Πάντως ὅμως αἱ σποραδικαὶ αὐταὶ ἐκδηλώσεις οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἔσχον ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς τῶν διαφόρων κρατῶν. Θὰ χρειασθῆ νὰ ἐμφανισθῆ μετὰ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον τὸ φαινόμενον τῆς μαζικῆς καὶ παρατεταμένης ἀνεργίας εἰς τὰς βιομηχανικὰς χώρας διὰ νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς συζήτησιν τὸ θέμα τῆς ἀπασχολήσεως τόσο εἰς τὴν πολιτικὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην.

Οἱ Ἐθνικοσοσιαλισταὶ ἐν Γερμανίᾳ ὡς ἀντιπολίτευσις διεκήρυκτον τὸ δικαίωμα παντὸς Γερμανοῦ νὰ ἀποκτήσῃ ἐργασίαν. Καταλαβόντες δὲ τὴν ἀρχὴν τὸ 1933, ἠδιαφόρησαν βέβαια διὰ τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν ὅπως καὶ διὰ τὰ λοιπὰ «δικαιώματα» τῶν Γερμανῶν, κατώρθωσαν ὅμως ἐντὸς τῶν ὀλίγων εἰρηλικῶν ἐτῶν πού ἐπηκολούθησαν νὰ ἀπορροφήσουν πέντε ἢ ἑπτὰ ἑκατομμύρια ἀνεργῶν, κυρίως διὰ δημοσίων ἔργων, καὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν.

Ἐξ ἄλλου ὁ Ἄγγλος Keynes τὸ 1936 ἐδημοσίευσεν τὴν «Γενικὴν Θεωρίαν τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ τόκου καὶ τοῦ Νομίσματος», ἔργον τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς οικονομικῆς σκέψεως. Κατὰ τὸν διαπρεπῆ Ἄγγλον συγγραφέα ἡ ἀνεργία ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἔλλειψιν ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν μαζῶν αἱ ὁποῖαι ἐκ τοῦ λόγου τούτου δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀπορροφήσουν ὀλόκληρον τὴν παραγωγὴν τῆς χώρας. Εἰς τὸ κράτος ἐναπόκειται τὸ νέον καθήκον νὰ δώσῃ εἰς τὰς μάζας τὴν ἀναγκαίαν ἀγοραστικὴν ἰκανότητα πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς ζητήσεως τῶν παραγομένων ἀγαθῶν καὶ τῶν προσφερομένων ὑπηρεσιῶν. Τὴν ἀγοραστικὴν ταύτην ἰκανότητα θὰ δώσῃ τὸ κράτος διὰ τῆς ἀνακατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν πτωχοτέρων τάξεων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν μεγαλειτέραν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν

Τὰς ἰδέας τοῦ Keynes σχετικῶς μετὰ τὴν ἀνεργίαν καὶ τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν ἀνέπτυξε εὐρύτερον ὁ Beveridge τὸ 1944 ἔχων ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον τὴν ἀνεργίαν τοῦ μεσοπολέμου ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀπορροφήσεως αὐτῆς κατὰ τὰ πρῶτα πολεμικὰ ἔτη. Τέλος, πλείασι ὀλόκληροις οικονομολόγων πάσης ἐθνικότητος ἀνέπτυξαν τὴν θεωρίαν τοῦ Keynes ἄλλοι διὰ νὰ τὴν ἐπεξηγήσουν καὶ νὰ τὴν ἐκλαϊκεύσουν ἄλλοι διὰ νὰ τὴν ἐπικρίνουν (*).

(*) I. M. Keynes: Théorie Générale de l'emploi de l'intérêt et de la mon-

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτὴν κίνησιν τὰ πλεῖστα τῶν μεταπολεμικῶν συνταγμάτων ἀναφέρουν τὸ δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν ἐργασίας. Ἐξ ἄλλου αἱ Διεθνεῖς Διασκέψεις ἀπασχολήθησαν ἐπανειλημμένως μὲ τὸ θέμα τῆς καταπολεμήσεως τῆς ἀνεργίας.

Τὸ σχέδιον Συντάγματος ὅπερ ἀπεδέχθη ἐν Λονδίῳ τὴν 3ην Μαΐου 1948 ἡ Κυβέρνησις τῆς μαχομένης Γαλλίας ἀνεγνώριζε τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐργασίας καθὼς καὶ τὸ δικαίωμα ἐπὶ ἐνὸς ἐλαχίστου ὁρίου συντηρήσεως διὰ τοὺς ἄνευ πταίσματος αὐτῶν μὴ δυναμένους νὰ ἐργασθῶν :

«Ὁ σκοπὸς πάσης πολιτικῆς κοινωνίας εἶναι ἡ διατήρησις τῶν φυσικῶν καὶ ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου· τὰ δικαιώματα ταῦτα εἶναι ἡ Ἐλευθερία, ἡ Ἀσφάλεια, ἡ Ἰσότης, τὸ Δικαίωμα ἐπὶ τῆς Ἐργασίας, ἡ Ἀντίστασις κατὰ τῆς καταπίεσεως» (ἄρθρ. 2).

«Ἡ ἰσότης δὲν νοεῖται ἄνευ ἐξασφαλίσεως τῆς οικονομικῆς ἀνεξαρτησίας πάντων τῶν πολιτῶν. Πᾶς τις ἔχει τὸ δικαίωμα ἐπὶ μιᾶς ἀπασχολήσεως ἢ ὁποῖα ἐξασφαλίζει εἰς αὐτὸν εὐπρεπῆ ζωὴν καὶ ἐγγυᾶται τὴν ἀσφάλειαν τῆς οἰκογενείας του» (ἄρθρ. 27).

«Πᾶσα ἐργασία πρέπει νὰ ἀμείβεται κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα εἰς τὸν ἐργαζόμενον τὰ μέσα ἀξιοπρεποῦς ζωῆς» (ἄρθρ. 28).

Τέλος, οἱ ἀνάηροι καὶ οἱ ἀσθενεῖς δικαιοῦνται ἀρωγῆς πρὸς ἐξασφάλισιν «ἐλαχίστου ὁρίου συντηρήσεως» καὶ «δωρεᾶν περιθάλψεως» (ἄρθρ. 30).

Τὸ προοίμιον τοῦ Γαλλικοῦ Συντάγματος τοῦ 1946 ὥριζε : «Πᾶς τις ἔχει τὸ καθῆκον νὰ ἐργάζεται καὶ τὸ δικαίωμα ν' ἀποκτήσῃ ἀπασχόλησιν».

Κατὰ τὸ Ἰταλικὸν σύνταγμα ἡ Ἰταλία εἶναι «Προεδρικὴ Δημοκρατία ἐδραζομένη ἐπὶ τῆς ἐργασίας». Τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐργασίας ἀναγνωρίζεται. Διὰ τὴν ἰδιαιτέρεως ἢ σημασίαν του δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ περὶ τῶν οικονομικῶν σχέσεων κεφάλαιον ἀλλὰ κατατάσσεται μεταξὺ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν (ἄρθρ. 4).

Τὸ Βαναρικὸν Σύνταγμα καθορίζει ἐν ἄρθρ. 166 ὅτι : «πᾶν πρόσωπον ἔχει δικαίωμα νὰ δημιουργήσῃ δι' ἑαυτὸ μέσῳ τῆς ἐργασίας του μίαν ἱκανοποιητικὴν διαβίωσιν. Ἔχει δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ ἐργασίαν σύμφωνον μὲ τὰς ἱκανότητάς του καὶ τὴν μόρφωσίν του».

Τὸ Σύνταγμα τῆς Βάδης (ἄρθ. 37) εἶναι κατηγορηματικώτερον : «Ἐκαστος ἔχει δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν».

Κατὰ κανόνα τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν ἀναγνωρίζεται παραλλήλως μὲ τὸ καθῆκον πρὸς ἐργασίαν (βλ. ἀνωτέρω Γαλλικὸν Σύνταγμα). Ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τοῦτο, καὶ ὅταν ἀναγράφεται εἰς τὸ Σύνταγμα, δὲν εἶναι δικαίωμα ἀγώγιμον, ἀποτελεῖ ἀπλῶς κατευθυντήριον γραμμὴν διὰ τὸν νομοθέτην, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα ἐκ τῶν νεωτέρων κοινωνικῶν δικαιωμάτων, καὶ ὑποδηλοῖ τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν τοῦ κράτους πρὸς παροχὴν ἐργασίας εἰς τοὺς ἐνδεεῖς. Ἐξ ἄλλου

naie 1936, Γαλλικὴ μετάφρασις Jean de Largentaye.

Sir William Beveridge : Du travail pour tous dans une société libre 1944, Γαλλικὴ Μετάφρασις Henry Laufenburger et Domarchi 1945.

τὸ καθήκον τῶν πολιτῶν πρὸς ἐργασίαν, εἰς τὰς δημοκρατίας Δυτικοῦ τύπου, δὲν ἐπιδέχεται ἄμεσον καταναγκασμὸν καὶ ἀναφέρεται μὲ πᾶσαν ἐπιφύλαξιν ἵνα μὴ δώση λαβὴν εἰς ἐπιβολὴν καταναγκαστικῆς ἐργασίας.

Ἐὰν ὅμως ὁ ἄμεσος καταναγκασμὸς πρὸς ἐργασίαν ἀποκλείεται, οὐδόλως ἀποκλείεται, ὁ ἔμμεσος καταναγκασμὸς διὰ τῆς διακοπῆς τοῦ ἐπιδόματος ἀνεργίας καὶ παντὸς ἄλλου εὐεργετήματος εἰς τοὺς ἀδικαιολογητῶς μὴ ἀποδεχομένους τὴν προσφερομένην εἰς αὐτοὺς ἐργασίαν.

Τὸ ἔργον τοῦ Beveridge, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ τίτλου «Ἐργασία δι' ὅλους εἰς μίαν ἐλευθέραν κοινωνίαν», ἀποτελεῖ προσπάθειαν πλήρους καταπολεμήσεως τῆς ἀνεργίας ἀνευ περιορισμοῦ τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν. Ἡ προσπάθεια φαίνεται ἡμῖν ματαία

Ἡ ἱκανοποίησις τοῦ δικαιώματος πρὸς ἐργασίαν προϋποθέτει κάποιον περιορισμὸν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ τόπου ἐργασίας, κάποιον περιορισμὸν εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐκλογὴν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος ὑφ' ἐκάστου ἀτόμου. Τὸ δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν ἐργασίας, ἐκλεγομένης ἀπολύτως ἀπὸ τὸν ἐνδιαφερόμενον, ἀποτελεῖ *οὐτοπίαν*.

Οἱ δύο μεγάλοι Διεθνεῖς Ὄργανισμοί, ἡ Διεθνὴς Ὀργάνωσις Ἐργασίας (Δ.Ο.Ε.) καὶ ὁ Ὄργανισμὸς Ἠνωμένων Ἐθνῶν (Ο.Η.Ε.) ἀψηχολήθησαν ἐπανεπιλημμένως μὲ τὸ θέμα τῆς ἀνεργίας καὶ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως.

Ἡ Διάσκεψις τῆς Φιλαδελφείας τοῦ 1944 διεκήρυσεν ὡς κεφαλαιώδη ὑποχρέωσιν τῆς Διεθνοῦς Ὀργανώσεως Ἐργασίας καὶ τῶν Κρατῶν Μελῶν τὴν ἐπιτελεῖν πλήρους ἀπασχολήσεως. Εἰς ἐπανεπιλημμένης δὲ συνόδου ἡ Δ.Ο.Ε. ἤσχο λήθη μὲ τὰ ἐθνικὰ καὶ διεθνή μέτρα πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀνεργίας. Εἰς τὴν 33ην Σύνοδον ἡ Διεθνὴς Διάσκεψις Ἐργασίας ἐψήφισε τὴν 30ην Ἰουνίου 1950 τὴν «ἀπόφασιν εἰς ἀφορῶσαν τὴν μάχην κατὰ τῆς ἀνεργίας».

Ὁ Χάρτης τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν (ἄρθρ. 55ον) προβάλλει ἐπίσης ὡς θεμελιώδη ὑποχρέωσιν τὴν ἐξασφάλισιν «ἐργασίας δι' ὅλους».

Τὸ δὲ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον τοῦ Ο.Η.Ε. ἐπανεπιλημμένως ἠσχολήθη μὲ τὸ θέμα καὶ ἐψήφισε τὴν 15ην Αὐγούστου 1950 εἰδικὴν ἀπόφασιν ἐπὶ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως.

Τέλος καὶ ἄλλαι διεθνεῖς διασκέψεις ἠσχολήθησαν καὶ προέτειναν μέτρα ἐπὶ διεθνοῦς καὶ ἐθνικοῦ πεδίου πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀνεργίας (*).

(*) Συστηματικὴ προσπάθεια πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀνεργίας κατεβλήθη παρ' ἡμῖν διὰ τῆς ψηφίσεως τοῦ Ν. 2222/52 περὶ ἐλέγχου ἀπολύσεως μισθωτῶν (Φ.Ε.Κ. 271 Α/1-10-52) βλ. εισηγητικὴν ἐκθεσιν ὑπουργοῦ Γ. Κασσιμάτη εἰς Δελτ. Ἐργατ. Νομοθ. 1952 σελ. 572. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν ἔσχε συνέχειαν.

Προσπάθεια ἐπίσης παρ' ἡμῖν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως κατεβλήθη διὰ τοῦ Ν.Δ. 2961/1954 (Φ.Ε.Κ. 197 Α/54) «περὶ συστάσεως Ὄργανισμοῦ Ἀπασχολήσεως καὶ Ἀσφαλίσεως ἀνεργίας» (βλ. καὶ εισηγητικὴν ἐκθεσιν Ὑπουργοῦ Ἐργασίας Ε. Γωνῆ).

Σκοπὸς τοῦ Ὄργανισμοῦ εἶναι «κατὰ κύριον λόγον ἢ ἀνάπτυξις τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀπασχολήσεως» δευτερευόντως δὲ ἡ ἐπιδότησις τῶν ἀνέργων.

Πρὸς ἐπιτελεῖν τῆς ἀπασχολήσεως τῶν ἀνέργων ὁ Ὄργανισμὸς διαθέτει τὰ κεφάλαιά

δ') Το δικαίωμα ἐπὶ ἱκανοποιητικῶν ὄρων ἐργασίας ἦτο καὶ εἶναι τὸ κύριον ἀντικείμενον τῶν ἐργατικῶν ἀγώνων. Τὸ κατώτατον ὄριον ἀμοιβῆς, ἢ ἐπαρκῆς ἀμοιβῆς, ἢ ἴση ἀμοιβῆ δι' ἴσην ἐργασίαν, ὁ περιορισμὸς τῶν ἐργασίμων ὥρῶν, ἢ ἐξασφάλις ὑγιεινῶν συνθηκῶν ἐργασίας, ἢ ἄδεια μετ' ἀποδοχῶν πρὸς ἀνάπαυσιν, ἀποτελοῦν κεκτημένα δικαιώματα τῶν ἐργατῶν.

Ταῦτα καθιερώθησαν διὰ τῶν Διεθνῶν Συμβάσεων καὶ τῶν Ἑθνικῶν νομοθεσιῶν (Ἑργατικὴ Νομοθεσία) ἤδη δὲ πρὸς μείζονα κατοχύρωσιν λαμβάνουν θέσιν εἰς τὰ Σύντάγματα.

Αἱ σχετικαὶ διατάξεις εὐρίσκονται εἰς συνεχῆ ἐξέλιξιν. Τὸ δικαίωμα τῆς ἡμερησίας ἐργασίας καθωρισθὲν μετὰ τὸν α' παγκόσμιον πόλεμον θὰ ἀνήκη μετ' ὀλίγον εἰς τὴν ἰσογίαν. Αἱ τεχνικαὶ τελειοποιήσεις θὰ ἐπιτρέψουν ἢ μᾶλλον θὰ ἐπιβάλλουν νὰ ἐργάζεται ὁ ἐργάτης ὀλιγωτέρας ὥρας ἐβδομαδιαίως καὶ νὰ ἔχη περισσότερον χρόνον εἰς τὴν διάθεσίν του δι' ἀνάπαυσιν, διὰ ψυχαγωγίαν, διὰ τὴν πνευματικὴν του καλλιέργειαν.

Τὸ Ἰταλικὸν Σύνταγμα, ἄρθρ. 36, λέγει ὅτι «ὁ ἐργαζόμενος ἔχει δικαίωμα ἐπὶ ἀμοιβῆς ἀναλόγου πρὸς τὴν ποιότητα καὶ τὴν ποσότητα τῆς ἐργασίας του καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐπαρκούς διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογενεΐάν του διαβίωσιν ἀνεξάρτητον καὶ ἀξιοπρεπῆ». Τὸ Σύνταγμα Ρηναίας Παλατινάτου, ἐν ἄρθρ. 55, καὶ τὸ Σύνταγμα τοῦ Σάαρ, ἐν ἄρθρ. 47 παρ. 2, καθορίζουν ὅτι οἱ ὄροι τῆς ἐργασίας πρέπει νὰ εἶναι τοιοῦτοι ὥστε «νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν ὑλικὴν ὑπαρξιν, τὴν ἀξιοπρέπειαν, τὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν καὶ τὰς μορφωτικὰς ἐπιδιώξεις τοῦ ἐργαζομένου». Τὸ Σύνταγμα τῆς Βάδης, ἐν ἄρθρ. 37, καθορίζει ὅτι : «Ὁ ἐπιδιωκτέος σκοπός, εἰς τὰ θέματα οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς, συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς πάντας, ὅσοι εἶναι πρὸς τοῦτο διατεθειμένοι, ἐργασίαν κατάλληλον καὶ προσοδοφόρον». Καὶ τὸ ἄρθρ. 41 προσθέτει : «πρέπει νὰ θεσπισθῇ νόμος ἐξασφαλίζων εἰς τὸν ἐργάτην ἡμερομίσθιον δίκαιον...».

του δι' ἐκτέλεσιν ἔργων κοινωφελῶν ἢ τουριστικῶν ἢ ἄλλως ἐξυπηρετούντων τὸ δημόσιον συμφέρον.

Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν διατάξεις τινὲς τοῦ ἄρθρ. 15 :

4. «Ὁ ἀνεργὸς θεωρεῖται ὅτι προσφέρεται πρὸς ἐργασίαν, ἐὰν ἀποδέχεται ἀπασχόλησιν προσφερομένην αὐτῷ ἀρμοδίως ἢ ὑποβάλλεται εἰς ἐπαγγελματικὴν ἀναπροσαρμογὴν ἢ ἄλλως δρᾷται πᾶσης προσφερομένης δυνατότητος δι' ἀπασχόλησιν».

5. «Ἡ ἀπασχόλησις δύναται ν' ἀπαιτηθῇ παρὰ τοῦ ἀνέργου ἐὰν αἱ σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ αὐτοῦ ἱκανότητες εἶναι ἀνάλογοι πρὸς ταύτην, ἐὰν ἡ ὑγεία καὶ τὸ ἥθος του δὲν διατρέχῃ κίνδυνον, ἐὰν ἡ ἀντιμισθία εἶναι εὐλογος καὶ ἐὰν ἡ ἀπασχόλησις δὲν δυσχεραίνει τὴν μελλοντικὴν αὐτοῦ ἐξέλιξιν ».

6. «Ἄνεργος μὴ ἀποδεχόμενος προσφερομένην κατάλληλον ἀπασχόλησιν ἀπόλλυσι τὴν ἀξίωσιν πρὸς ἐπιδότησιν. Ἐπίσης ἀνεργὸς ἀποστέρων ἐπαγγελματικὴν ἀναπροσαρμογὴν στερεῖται τοῦ ἐπιδόματος ἀνεργίας ἐπὶ 15 ἡμέρας».

7. «Ἀπασχόλησις ἐκτὸς τῆς μόνιμου κατοικίας τοῦ ἀνέργου δύναται ν' ἀξιωθῇ ἐὰν ἐντεῦθεν δὲν διακινδυνεύει ἡ προστασία τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του καὶ ἐὰν εἰς τὸν τόπον τῆς ἀπασχολήσεως, ἐπὶ ἀδυναμίας αὐθημερὸν ἐπιστροφῆς, ὑφίστανται ἀνάλογοι δυνατότητες ἐγκαταστάσεως».

Ἄτυχῶς δὲν ἐδόθη ἡ δέουσα συνέχεια εἰς τὴν ὡς ἄνω ἀξίεπαινον προσπάθειαν.

Τὸ Βαυαρικὸν Σύνταγμα, ἐν ἀρθο. 169, εἶναι περισσότερον ἐπιφυλακτικόν: «Θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθοῦν δι' ἕκαστον ἐπάγγελμα ἐλάχιστα ὄρια ἡμερομισθίου καθιστῶντα δυνατὸν εἰς τὸν ἐργαζόμενον ἓνα κατώτατον ὄριον τρόπου διαβιώσεως δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογενεὶάν του καὶ ἀναποκρινόμενα εἰς τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον ἐκάστου». Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἱκανοποιητικὴ ἀμοιβή, εἴτε αὕτη χαρακτηρησθῆ ὡς «δικαίωμα» τοῦ ἐργαζομένου, ὅπως εἰς τὸ Ἰταλικὸν Σύνταγμα, εἴτε ὡς κατευθυντήριος γραμμὴ καὶ ἐπιδιωκτέος σκοπός, ὅπως εἰς τὰ Γερμανικὰ Συντάγματα, εἶναι βέβαιον ὅτι ἀποτελεῖ θέμα μὴ δυνάμενον πλέον νὰ ἀγνοηθῆ.

Ἄλλως τε ἡ πολιτικὴ τῶν ἡμερομισθίων, δηλαδὴ τῶν ἱκανοποιητικῶν ἡμερομισθίων, εἶναι θέμα ὄπερ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς πραγματικότητος ἀπασχολεῖ τὰς Βουλὰς καὶ τὰς Κυβερνήσεις τῶν Δυτικῶν Δημοκρατιῶν εἴτε ἀναγράφεται εἰς τὰ Συντάγματα εἴτε ὄχι.

Ἄλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ ὄροι ἐργασίας βελτιοῦνται συνεχῶς. Κατὰ τὸ Σύνταγμα τῆς Βαυαρίας (ἀρθο. 174) προκύπτει σαφῶς τὸ δικαίωμα τοῦ ἐργάτου νὰ πληρῶνεται κατὰ τὴν Κυριακὴν ἀργίαν καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐτησίας ἀδείας οὐχ ὅμως καὶ κατὰ τὰς νομίμους ἀργίας τῶν ἐορτασίμων ἡμερῶν. Ἀντιθέτως, κατὰ τὸ Σύνταγμα Ρηνανίας - Παλατινάτου (ἀρθο. 57) τὸ ἡμερομισθίον τοῦ ἐργάτου πρέπει νὰ καταβάλλεται ὄχι μόνον διὰ τὰς ἡμέρας ἐτησίας ἀδείας (τουλάχιστον 12) καὶ διὰ τὰς Κυριακὰς ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς νομίμους ἐορτὰς καὶ τὴν 1ην Μαΐου. Ἐπικρατεῖ γενικῶς ἡ τάσις ὅπως κατοχυρωθῆ συνταγματικῶς τὸ δικαίωμα τῶν ἐργατῶν ἐπὶ τῆς ἐτησίας ἀδείας μετ' ἀποδοχῶν, καὶ ἐπὶ τῆς μετ' ἀποδοχῶν ἀναπαύσεως κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ νομίμους ἐορτὰς συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς 1ης Μαΐου. Οὕτω δὲν θὰ ὑπάρχη πλέον οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τοῦ τρόπου ἀμοιβῆς τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν ἐργατῶν.

Τὸ κατώτατον ὄριον ἡμερομισθίου καὶ γενικῶς αἱ ἀμοιβαὶ τῶν ἐργατῶν συνεχῶς ἀυξάνουν καὶ αἱ ὥραι ἐργασίας ἐλαττοῦνται παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐργοδοτῶν, τουλάχιστον εἰς τὰς Χώρας αἱ ὁποῖαι κυβερνῶνται ἀπὸ μίαν φωτισμένην ἰθύνουσαν τάξιν, ἔχουσαν συνείδησιν τῶν εὐθυνῶν τῆς. Αἱ κραυγαὶ τῶν κεφαλαιοκρατῶν καὶ τῶν πληρωμένων ὀργάνων των ὅτι δὲν ἀντέχουν εἰς τὰ πρόσθετα κοινωνικὰ βάρη, ὅτι θὰ κλείσουν τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ θὰ παραδώσουν τὰ κλειδιά εἰς τὸ κράτος, τὸν γέλωτα μόνον προκαλοῦν. Ἐπὶ ἓνα καὶ ἡμισυ αἰῶνα τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα ἐπαναλαμβάνονται κατὰ κόρον ἀλλ' ἔχει γίνεαι πλέον συνείδησις ὅτι αἱ πτωχεύσεις ὀφείλονται κατὰ κανόνα εἰς σφάλματα τῶν ἐργοδοτῶν ἐφαπτόμενα τοῦ ποινικοῦ νόμου οὐχὶ δὲ εἰς τὰ ὑψηλὰ ἡμερομισθία ἢ τὰ κοινωνικὰ βάρη.

ε') Τὸ δικαίωμα τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως ἐνεφανίσθη ἐν ἀρχῇ ὡς δικαίωμα ὠρισμένων ἐργατῶν, ἰδία τῶν ἐργατῶν τῆς βιομηχανίας, καὶ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κάλυψιν ὠρισμένων κινδύνων.

Βαθμιαίως ἐπεξετάθη εἰς πάντας τοὺς ἐργαζομένους καὶ ἐπροστάτευσεν αὐτοὺς κατὰ τοὺς κινδύνων ἀσθενείας, ἀναπηρίας, γήρατος, θανάτου καὶ ἀνεργίας.

Ἡ προέλευσις τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων ὑπῆρξε παντοδαπή.

Ἡ Γερμανία εἰσήγαγε πρώτη τὴν υποχρεωτικὴν κοινωνικὴν ἀσφάλισιν διὰ

συνεισφορᾶς τοῦ ἐργαζομένου, τοῦ ἐργοδότη καὶ ἐνίοτε τοῦ κράτους (1883—1913).

Ἡ Μεγάλη Βρεταννία ἠκολούθησε βραδέως (1897—1925) τὸ Γερμανικὸν παράδειγμα. Ἔσχε ὅμως τὴν τόλμην νὰ ὀργανώσῃ πρώτη τὸν πλέον ἐπικίνδυνον κλάδον, τὴν ἀσφάλισιν κατὰ τῆς ἀνεργίας, διὰ νόμου τοῦ 1911.

Ἡ Γαλλία εἰσήγαγεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν θεσμόν τῶν οἰκογενειακῶν ἐπιδομάτων πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ δημογραφικοῦ της προβλήματος ἰδίᾳ διὰ νόμων τοῦ 1932, 1938, 1939.

Ἀπὸ τοῦ 1935 αἱ ἀντιλήψεις περὶ κοινωνικῶν κινδύνων καὶ κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων μεταβάλλονται ριζικῶς. Ἐν πρώτοις μεταβάλλεται ἡ ὀρολογία. Διὰ τοῦ Ἀμερικανικοῦ Νόμου τῆς 14—8—1935, Social Security Act, εἰσάγεται ὁ ὅρος «Κοινωνικὴ ἀσφάλεια» πολὺ εὐρύτερος τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως. Ἐξ ἄλλου Νόμος τῆς Νέας Ζηλανδίας, θεσπισθεὶς τὸ 1938, ἐπεξέτεινε τὴν ἀσφάλισιν οὐσιαστικῶς εἰς ὀλόκληρον τὸν πληθυσμόν. Ἐκάλυψε, σὺν τοῖς ἄλλοις, τὸν κίνδυνον ἀνεργίας καὶ τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου. Εἰσήγαγε τὸν οὐσιώδη νεωτερισμόν, τὴν χρηματοδότησιν τῆς ἀσφαλίσεως ὄχι διὰ συνεισφορῶν τῶν ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν ἀλλὰ διὰ τῆς γενικῆς φορολογίας. Αἱ παροχαὶ ἀσθενείας καὶ ἀνεργίας εἰς οὐδένα ὑπέκειντο χρονικὸν περιορισμόν, οὕτω δὲ ἀπετέλεσαν στοιχεῖον μιᾶς συστηματικῆς πολιτικῆς ἀπασχολήσεως καὶ δημοσίας ὑγιεινῆς.

Σταθμὸν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας ἀπέτέλεσε τὸ περίφημον σχέδιον τοῦ Sir William Beveridge, τοῦ κατόπιν λόρδου, ὅπερ ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν κατὰ μῆνα Νοέμβριον καὶ ἐδημοσιεύθη τὴν 1 Δεκεμβρίου 1942.

Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλισις ἐν Ἀγγλίᾳ ἦτο σχετικῶς πλήρης ἐξ ἀπόψεως καλυπτομένων κινδύνων. Ἄφινεν ὅμως ἐκτὸς αὐτῆς μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ, ἐργαζομένου καὶ μὴ. Τὰ οἰκογενειακὰ ἐπιδόματα ἦσαν σχεδὸν ἀνύπαρκτα. Ἐξ ἄλλου ἐνιαῖον σύστημα ἀσφαλίσεως δὲν ὑπῆρχε ἢ δὲ διαδικασία ἦτο πολυσχιδῆς καὶ πολύπλοκος. Ἀρκεῖ νὰ λεχθῆ ὅτι οἱ διάφοροι κλάδοι, ἀσφαλίσεως ὑπῆγοντο εἰς τέσσερα διάφορα ὑπουργεῖα καὶ εἰς δύο Συμβουλία.

Τὸ σχέδιον Β. ἐπρότεινε τὴν ἐνοποίησην ἥτοι τὴν ὑπαγωγὴν ὅλων τῶν κλάδων ἀσφαλίσεως εἰς ἓν καὶ μόνον Ὑπουργεῖον Κοινωνικῆς Ἀσφαλείας.

Ἐπρότεινε τὴν ἀπλοποίησην τῶν διατυπώσεων: «Ὅλα τὰ εὐεργετήματα μὲ ἓνα ἔνσημον εἰς μίαν καρτέλλαν». Ἐπρότεινε τὴν γενίκευσιν, ἥτοι τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀσφαλίσεως εἰς ὀλόκληρον τὸν πληθυσμόν, εἰς τοὺς παρέχοντας ἐξηρητημένην ἐργασίαν εἰς τοὺς ἀνεξαρτήτως ἐργαζομένους καὶ εἰς τοὺς μὴ ἐργαζομένους. Τέλος, ἐπρότεινε μέτρα στενῶς συνδεδεμένα μὲ τὴν κοινωνικὴν ἀσφάλισιν: Τὰ ἐπιδόματα οἰκογενειακῶν βαρῶν χρηματοδοτούμενα διὰ τῆς φορολογίας. Τὴν ἴδρυσιν Ἐθνικῆς Ὑπηρεσίας Ὑγιεινῆς. Τὴν πολιτικὴν πλήρους ἀπασχολήσεως.

Τὸ σχέδιον Β. δὲν ἀπέβλεπεν ἀπλῶς εἰς τὴν ἀσφάλισιν ὀρισμένων κατηγοριῶν ἐργαζομένων κατὰ ὀρισμένων κινδύνων. Ἀπέβλεπε εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τῆς ἐνδείας καὶ τὴν παροχὴν «κοινωνικῆς ἀσφαλείας» δι' εὐρείας ἀναδιανομῆς τοῦ εἰσοδήματος.

Τὸ ἀντικείμενον τῆς νομοθεσίας τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων εἶναι νὰ δη-

μιουργήση εἰς ὄφελος τῶν ἐργαζομένων ἕνα σύνολον ἐγγυήσεων ἔναντι ὠρισμένων ἔνδεχομένων, ἐπιδεκτικῶν εἴτε νὰ καταργήσουν εἴτε νὰ ἐλαττώσουν τὴν δραστηριότητά των εἴτε νὰ ἐπιβάλουν εἰς αὐτοὺς προσθέτους ὑποχρεώσεις (ὡς π. χ. ὁ γάμος καὶ ἡ γέννησις τέκνων).

Ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας εἶναι πολὺ εὐρύτερος. Ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλεια ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἔνδειας, εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν μεγάλων κοινωνικῶν ἀνισοτήτων καὶ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν ἑνὸς ἀπαραιτήτου κατώτατου ὅριου συντηρήσεως διὰ πάντα τὰ μέλη τῆς ἐθνικῆς κοινότητος καὶ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν.

«Τὸ σχέδιον κοινωνικῆς ἀσφαλείας, γράφει ὁ Β, ἔχει σκοπὸν νὰ καταργήσῃ τὴν ἔνδειαν, ἐξασφαλίζον εἰς πάντα πολίτην, διατεθειμένον νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του ἐν τῷ μέτρῳ τῆς ἰκανότητός του, εἰσοδήμα ἐπαρκῆς εἰς πᾶσαν περίπτωση διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ὑποχρεώσεών του».

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου θὰ χρειασθῇ νὰ γίνῃ ἀναδιανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Κύριον μέσον ἀναδιανομῆς τοῦ εἰσοδήματος εἶναι βεβαίως ἡ φορολογία. Ἄλλὰ καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀσφαλίσεις καὶ τὰ οἰκογενειακὰ ἐπιδόματα ἀποτελοῦν πρόσθετα μέσα ἀναδιανομῆς τοῦ εἰσοδήματος.

Πρὸς ἐπίτευξιν τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας τὸ κράτος δέον νὰ μεριμᾷ διὰ τὸ ὕψος τῶν ἡμερομισθίων, διὰ τὴν σταθερότητα τῶν τιμῶν καὶ διὰ τὸ ὕψος τῶν ἀσφαλιστικῶν παροχῶν.

Τὸ ἡμερομισθιον πρέπει νὰ εἶναι ἐπαρκῆς διὰ νὰ ἐξασφαλίζῃ εἰς τὸν ἐργαζόμενον καὶ τὴν οἰκογένειάν του τὸ ἐλάχιστον ὅριον συντηρήσεως.

Αἱ ἀσφαλιστικαὶ παροχαί, εἰς περίπτωσιν ἀθελήτου διακοπῆς τῆς ἐργασίας λόγῳ ἀσθενείας, γήρατος, ἀνεργίας πρέπει νὰ εἶναι ἐπαρκεῖς διὰ νὰ διατηρήσῃ ὁ ἡσφαλισμένος τὸ κατώτατον ὅριον συντηρήσεως.

Αἱ τιμαὶ τέλος πρέπει νὰ παραμένουν σταθεραὶ διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὸ ἡμερομισθιον καὶ αἱ ἀσφαλιστικαὶ παροχαὶ τὴν ἀγοραστικὴν αὐτῶν δύναμιν.

Τὸ σχέδιον Β. διὰ τῆς γενικεύσεως τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων, διὰ τοῦ θεσμοῦ τῶν οἰκογενειακῶν ἐπιδομάτων, διὰ τῶν μέτρων ἡμερομισθίων καὶ τιμῶν, κατὰ τὴν πολιτικῆς ἐλέγχου ἡμερομισθίων καὶ τιμῶν, κατὰ τὴν ἐθνικὴν περιθάλψεως, διὰ τῆς πολιτικῆς ἐλέγχου ἡμερομισθίων καὶ τιμῶν, καταργεῖ τὴν ἔνδειαν καὶ ἐξασφαλίζει εἰς πάντας τὸ ἐλάχιστον ὅριον συντηρήσεως. Μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τούτου τὸ σχέδιον ἀφίνει τοὺς οικονομικοὺς νόμους νὰ λειτουργήσουν· ἀφίνει ἕνα ἕκαστον ἐλεύθερον νὰ ἐπιμεληθῇ τῆς βελτιώσεως τῆς θέσεώς του.

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ σχεδίου στηρίζεται ὄχι ἐπὶ τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ ἀτόμου ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐλευθέρου συνεργασίας ἀτόμων καὶ κράτους.

«Εἰς ἀντάλλαγμα τῶν προσφερομένων ὑπηρεσιῶν καὶ τῆς καταβολῆς μιᾶς εἰσφορᾶς, τὸ κράτος θὰ πρέπει νὰ ἐγγυηθῇ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐργαζομένων. Διὰ τῆς ὀργανώσεως τῆς ἀσφαλείας ταύτης τὸ κράτος δὲν πρέπει νὰ προσβάλλῃ τὸ κίνητρον τῆς δραστηριότητος, τοῦ πνεύματος τῆς πρωτοβουλίας, τῆς συναισθήσεως τῶν εὐθύνων. Διὰ τῆς καθιερώσεως ἑνὸς ἐλαχίστου ὅριου συντηρήσεως θὰ ἐπιτρέψῃ καὶ θὰ ἐνθαρρύνῃ τὰς προσπάθειάς τῶν ἀτόμων διὰ νὰ ἀποκτήσουν περισσότερα ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐλάχιστον».

Τὸ σχέδιον Β. εἶναι, ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει, μία μεγάλη προσπάθεια εἰρηνικῆς ἀναδιανομῆς τῶν εἰσοδημάτων, στηρίζεται δὲ ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ Keynes καθ' ὃν μία δικαιότερα διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εὐεργετικὴ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως. Ἡ θεωρία αὕτη, ἄλλως τε, δὲν εἶναι νέα ἀφοῦ ἔχει ἐκτενῶς ἀναπτύξει αὐτὴν ὁ Wagner ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (βλ. ἄνωτ. σελ. 19).

Σημειωτέον ὅτι ὁ Β. θεωρεῖ προϋπόθεσιν τῆς ἐπιτυχίας τῆς πολιτικῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν περὶ τῆς ὁποίας ἠσχολήθη διὰ μακρῶν εἰς τὸ β' ὑπόμνημά του τοῦ 1944, τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἐργασία δι' ὅλους εἰς μίαν ἐλευθέραν Κοινωνίαν».

Τὸ σχέδιον Β. ἔσχε τεραστίαν ἀπήχησιν. Τρεῖς ὥρας μετὰ τὴν δημοσίευσίν του εἶχον πωληθῆ 70.000 ἀντίτυπα. Αἱ Ἀγγλικαὶ Κυβερνήσεις υἱοθέτησαν τὰ οὐσιώδη αὐτοῦ σημεῖα διὰ τοῦ Νόμου τῆς 15.6.45 περὶ οἰκογενειακῶν ἐπιδομάτων, διὰ τοῦ Ν. τῆς 26 7.1946 περὶ ἐργατικῶν ἀτυχημάτων καὶ τοῦ Ν. τῆς 1.8.1946 περὶ κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων. Ἐν συνεχείᾳ ἐψηφίσθη ὁ Ν. τῆς 6.11.46 περὶ ἰδρύσεως Ἐθνικῆς Ὑπηρεσίας Ὑγείας καὶ τέλος ὁ Ν. τῆς 13.5.1948 περὶ Ἐθνικῆς Περιθάλψεως καὶ Προνοίας ὅστις ἐκάλυψε πάντα τὰ ἐνδεῆ πρόσωπα ὅσα ἀφινεν ἀκάλυπτα ἢ ἀτελῶς ἐκάλυπτεν ἢ λοιπὴ νομοθεσία. Καὶ οὕτω διὰ τῶν νόμων τούτων συνεπληρώθη ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας.

Ἀλλὰ καὶ πέρα τῶν ὁρίων τῆς Ἀγγλίας τὸ σχέδιον Β. ἔσχε μεγίστην ἐπίδρασιν.

Αἱ Διεθνεῖς Διακηρύξεις καὶ αἱ Διεθνεῖς Διασκέψεις (βλ. ἄνωτέρω) καθὼς καὶ τὰ μεταπολεμικὰ Συντάγματα ὁμιλοῦν περὶ ἐπιβαλλομένης «κοινωνικῆς ἀσφαλείας» ἢ «οἰκονομικῆς ἀσφαλείας». Οὕτω ἠρχίσασμεν μὲ τὸ δικαίωμα τῶν ἐργατῶν ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ δικαίωμα πάντων ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας.

Ἡ ὑποχρέωσις τοῦ κράτους πρὸς παροχὴν ἀσφαλείας ἔχει εὐρύτατον περιεχόμενον, ἐξελλίσσεται δὲ συνεχῶς (*).

στ') 1. *Τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας* ἀποτελεῖ τὴν φυσικὴν προέκτασιν τοῦ συνδικαλιστικοῦ δικαιώματος. Ἄνευ αὐτοῦ τὰ συνδικάτα θὰ ἦσαν ἀπλῶς ὄργανα πάλης ἀγωνιζόμενα νὰ ἐπιβάλλουν διὰ τῆς βίας τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας τῶν μελῶν των. Ἀντιθέτως διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὰς διαπραγματεύσεις καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας τὰ συνδικάτα καθίστανται παράγοντες κοινωνικῆς εἰρήνης καὶ ἀπελευθερώνουν τὸν ἐργάτην ἀπὸ τὴν θέσιν τῆς κατωτερότητος εἰς τὴν ὁποίαν θὰ εὕρισκετο ἀντιμετωπίζων τὸν ἐργοδότην εἰς ἀτομικὴν διαπραγ-

1) Περὶ κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων καὶ κοινωνικῆς ἀσφαλείας βλ. :

P a u l D u r a n d : La Politique contemporaine de la Sécurité Sociale, 1953.

Χρ. Ἀγαλλοπούλου : Κοινωνικαὶ Ἀσφαλίσεις, 1955.

Ἄνδρ. Χρυσόχοῦ : Γενικαὶ Ἀρχαὶ τῆς Κοινωνικῆς Ἀσφαλίσεως, 1955.

R e n é S e r v o i s e : Le 1er Plan Beveridge, 1954.

P. L a r o q u e : De l'assurance sociale à la sécurité sociale R.J.T. 1948 σελ. 625.

D o u b l e t e t L a v a u : Sécurité Sociale, 1957.

μάτευσιν. Ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐργατῶν εἰς τὸν συλλογικὸν καθορισμὸν τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας πραγματοποιεῖται διὰ τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας.

Αἱ συλλογικαὶ συμβάσεις ἐνεφανίσθησαν ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Τὸ Σύνταγμα τῆς Βαυαρίας (1914) ἀνεγνώρισε τὰς συλλογικὰς διαπραγματεύσεις τῶν ἐργατικῶν καὶ ἐργοδοτικῶν ὁργανώσεων καὶ τὰς ὑπ' αὐτῶν συναπτομένας συμβάσεις.

Μετὰ τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον ἡ συνταγματικὴ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τῶν ἐργατῶν νὰ συμμετέχουν εἰς τὸν συλλογικὸν καθορισμὸν τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας γενικεύεται.

Τὸ Γαλλικὸν Σύνταγμα τοῦ 1946, ἐν προοιμίῳ, καθορίζει ὅτι: «πᾶς ἐργαζόμενος συμμετέχει διὰ μέσου τῶν ἀντιπροσώπων του εἰς τὸν συλλογικὸν καθορισμὸν τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας...».

Κατὰ τὸ Σύνταγμα τῆς Βαυαρίας (ἄρθ. 160, 2): «Αἱ συλλογικαὶ συμβάσεις ἐργασίας μεταξὺ τῶν συνδικάτων τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν συνδικάτων τῶν ἐργοδοτῶν θὰ ἔχουν ὑποχρεωτικὴν ἰσχὺν διὰ τὰ μέλη τῶν συνδικάτων τούτων, καὶ θὰ εἶναι δυνατὸν, ἐὰν τὸ κοινὸν συμφέρον τὸ ἀπαιτῇ νὰ κηρῦσσονται ὑποχρεωτικαὶ διὰ πάντα: (*)».

2) Ἐντελῶς διάφορον τοῦ δικαιώματος τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰς συλλογικὰς διαπραγματεύσεις καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν ὄρων ἐργασίας εἶναι τὸ **δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπιχειρήσεων**. Τὸ πρῶτον συντελεῖ μὲν εἰς τὸν βελτιώσιν τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τοῦ ἐργάτου δὲν μεταβάλλει ὅμως τὴν νομικὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπιχειρήσει. Τὸ δεύτερον, ἐφ' ὅσον πραγματοποιηθῇ, καὶ τὴν νομικὴν θέσιν τοῦ ἐργάτου θὰ μεταβάλλῃ καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς κεφαλαιοκρατικῆς ἐπιχειρήσεως θὰ ἀλλοιώσῃ.

Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐπιχειρήσεως προαπαιτεῖται βεβαίως ἢ κατὰ τινα τρόπον ὁργάνωσις τοῦ προσωπικοῦ ἐντὸς τῆς ἐπιχειρήσεως. Τοιαῦται ὁργανώσεις τοῦ προσωπικοῦ ἐντὸς τῶν πλαισίων ἐκάστης ἐπιχειρήσεως ἐνεφανίσθησαν ἤδη ἀπὸ τοῦ α' παγκοσμίου πολέμου ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, βραδύτερον δὲ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἔλθον δὲ κατὰ καιροὺς καὶ χώρας διάφορα δνόματα: «Ἐπιτροπαὶ ἐργοστασίου», (Ἀγγλία), «Ἐργατικοὶ ἐκπρόσωποι», «Ἐκπρόσωποι τοῦ προσωπικοῦ», (Γαλλία), «Ἐργατικὰ συμβούλια ἐπιχειρήσεων», (Γερμανία), «Μικταὶ ἐπιτροπαὶ παραγωγῆς», (Ἀγγλία), «Ἐπιτροπαὶ ἐπιχειρήσεων», (Γαλλία) κ.ἄ.

Ὁ θεσμὸς τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπιχειρήσεων διὰ μέσου τῶν «ἐκπροσώπων» καὶ τῶν «ἐπιτροπῶν» ἐπὶ μίαν τριακονταετίαν (1914 - 1944) ἐφυτοζώησεν, ὅτε μὲν περιπίπτων εἰς ἀφάνειαν ὅτε δὲ ἀναζωογονούμενος, ἀναλόγως τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν.

Μετὰ τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον ἡ «συνδιοίκησις» καὶ ὡς σύνθημα καὶ ὡς

(*) Περὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας βλ. D u r g a n d, Traité, T. 1, σελ. 129 καὶ τὰ λοιπὰ συγγράμματα Ἐργατικοῦ Δικαίου, Γ ρ. Κ α σ ι μ ἄ τ η: Ἡ συλλογικὴ σύμβασις ἐργασίας κ.λ.π. 1932 βλ. ἰδίως τελευταίαν σελίδα καὶ τελευταίαν ὑποσημείωσιν.

θεσμός ἐνεφανίσθη ζωηροτέρα, ἔλαβε δὲ τὴν τιμὴν τῆς ἐγγραφῆς εἰς τὰ νέα Συντάγματα.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπαγάγη τις εἰς γενικοὺς κανόνες τὴν ἐξέλιξιν τῆς λεγομένης συνδιοικήσεως εἰς τὰς διαφόρους χώρας. Ἀλλαχοῦ ἡ συνεργασία τῶν ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν ὑπῆρξεν αὐθόρμητος (Ἀγγλία, Ἡνωμ. Πολιτεία, Καναδᾶς). Ἀλλαχοῦ ἐθεσπίσθη σύνταγματικῶς καὶ ἐρρυθμίσθη νομοθετικῶς (Σύνταγμα Βασιλείας 1919. Γαλλικὸν Σύνταγμα 1946, Ἰταλικὸν Σύνταγμα 1948, μεταπολεμικὰ Σύνταγματα Γερμανικῶν Κρατῶν). Ἀλλαχοῦ τέλος ἠρκέσθησαν εἰς τὴν νομοθετικὴν καθιέρωσιν (Βέλγιον, Σουηδία, Ὁλλανδία κ. ἄ).

Ἐνδιαφέροντα πειράματα συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπιχειρήσεων διεξάγονται ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ. Αἱ «ἐπιτροπαὶ τῶν ἐπιχειρήσεων» ἐν Γαλλίᾳ καὶ τὰ «συμβούλια τῶν ἐπιχειρήσεων» ἐν Γερμανίᾳ, ἔχουν πρὸς τὸ παρόν, ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς ἐπιχειρήσεως γνωμοδοτικὰς μόνον ἀρμοδιότητας. Ἐν τοῦτοις εἶναι φανερόν ὅτι ἡ λεγομένη συμμετοχὴ τοῦ προσωπικοῦ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐπιχειρήσεως ὅπως πραγματοποιεῖται ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἀποτελεῖ στάδιον μεταβατικὸν τὸ ὁποῖον προπαρασκευάζει τὴν κατάργησιν τῆς ἰδιωτικῆς κεφαλαιοκρατικῆς ἐπιχειρήσεως.

Εἴμεθα ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι πιστεύουν ὅτι τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα ἀπέδωκεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀποδώσῃ καὶ ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα τῆς καταργήσεώς του. Δὲν νομίζομεν ὅμως ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς καταργήσεως, διὰ τῆς μεταθέσεως τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τοῦ ἐργοδοτοῦ εἰς τοὺς ἐργάτας εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος. Φρονοῦμεν ἀντιθέτως ὅτι ἡ λεγομένη συνδιοίκησις, ἐὰν δὲν περιπέσῃ εἰς λήθηρον, ὅπερ πιθανώτερον, θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀναρχίαν. Τῆς ἀναρχίας δὲ θὰ ἐπωφεληθῶν εἴτε οἱ κομμουνισταί, μεταβάλλοντες τὰς ἐπιτροπὰς τοῦ προσωπικοῦ εἰς σοβιέτ καὶ καταλαμβάνοντες τὰ ἐργοστάσια, εἴτε οἱ πάσης φύσεως ἀντιδραστικοί, λαμβάνοντες τοὺς κομμουνιστάς, ἐν ὀνόματι τῆς «τάξεως» καὶ παρατείνοντες διὰ τῆς βίας τὴν ζωὴν τοῦ ἤδη ψυχορραγοῦτος κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος.

Ἡ ἔκβασις τῶν διεξαγομένων ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ πειραμάτων θὰ ἀποδείξῃ τὸ βάσιμον ἢ μὴ τῶν ἐπιφυλάξεών μας ἔναντι τοῦ δικαίωματος τῆς συνδιοικήσεως (*).

Ἐὰν εἴμεθα ἐπιφυλακτικοί ἔναντι τῆς συνδιοικήσεως τῶν ἐπιχειρήσεων ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τί νὰ εἴπωμεν διὰ τὴν φαινήν ἰδέαν τῆς συμμετοχῆς τῶν φοιτητῶν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Πανεπιστημίων καὶ ἄλλων Σχολῶν Ἀνωτάτης Ἐκπαιδεύσεως :

(*) Οἱ διάφοροι τρόποι συμμετοχῆς τῶν ἐργατῶν εἰς τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι θέμα ἐντελῶς διάφορον ἀφορῶν τὸν τρόπον ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων. Δὲν πρόκειται περὶ «δικαιώματος» τῶν ἐργατῶν ἀλλὰ περὶ μέτρων ἐργοδοτικῆς συνήθως ἐμπνεύσεως πρὸς ἀμβλύνσιν τῆς ἀντιθέσεως κεφαλαίου καὶ ἐργασίας.

Περὶ συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπιχειρήσεων βλ. Bureau de Travail : Traité de Sc. Pol. T. VI No 96-102. Durand : Traité de dr. du Travail. T. I σελ. 455. Lyon-Caen : Manuel de dr. du Travail, σελ. 134. Rivéro et Savatier, Droit du Travail σελ. 108. Revue Française du Travail : 1953, σελ. 6. Μελέτη Συγκριτικῆ τῶν Ὄργανώσεων συνεργασίας ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν.

Ἡ ἀνοησία αὐτή, Ἀμερικανικῆς, ὡς φτίνεται, προελεύσεως, ἔχει εὖρει τιμητικὴν θέσιν εἰς Εὐρωπαϊκὰ Συντάγματα ὅπως π.χ. εἰς τὸ Ἰταλικὸν (ἄρθρ. 33, 34) καὶ εἰς τὸ Βαυαρικὸν (ἄρθρ. 138,2 καὶ 140,2) καθ' ὃ: «Αἱ σχολαὶ Ἀνωτάτης Ἐκπαιδεύσεως ἔχουν δικαίωμα νὰ αὐτοδιοικῶνται. Οἱ σπουδασταὶ πρέπει νὰ καλοῦνται νὰ συμμετέχουν εἰς τὴν αὐτοδιοίκησιν ταύτην, ὅταν πρόκειται περὶ ζητημάτων τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουν αὐτούς».

Καὶ ἐπειδὴ πάντα τὰ σοβαρὰ θέματα τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐνδιαφέρουν τοὺς ἐκπαιδευομένους οἱ φοιτηταὶ πρέπει νὰ συνδιοικῶν τὰ Πανεπιστήμια!

3) Τὸ τελευταῖον «ἐργατικὸν δικαίωμα» περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἀσχοληθῶμεν εἶναι τὸ δικαίωμα ἀμέσου συμμετοχῆς τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ὡς τοιαύτης, *εἰς τὴν χάραξιν τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς*. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἐπὶ τῆς ἐν γένει πολιτικῆς ζωῆς μέσῳ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ τῆς συνδικαλιστικῆς δράσεως ὑπῆρξε καὶ εἶναι τεραστία. Πάντως εἶναι ἔμμεσος. Πέραν αὐτῆς οἱ ἐργάται διεξεδίκησαν καὶ ἀμεσον συμμετοχὴν εἰς τὴν ρύθμισιν τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς.

Τὸ δικαίωμα τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ ἀσκηθῆ ἔτε διὰ τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐργατῶν ὡς τάξεως εἰς τὰ πολιτικὰ ἀντιπροσωπευτικὰ σώματα, (Βουλὴν, Γερουσίαν) ἔτε διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς κεντρικὰ συλλογικὰ ὄργανα χαρακτῆρος συμβουλευτικοῦ (ὅπως π.χ. τὰ οἰκονομικὰ συμβούλια).

Κατὰ τὸν μεσοπόλεμον ἐγένοντο προσπάθειαι καταργήσεως τῶν πολιτικῶν κοινοβουλίων καὶ ἐγκαθιδρύσεως ἐπαγγελματικῶν κοινοβουλίων μὲ συμμετοχὴν καὶ τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὗται δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἐργατικῆς ἢ ἄλλης τινὸς ἐπαγγελματικῆς τάξεως. Ἀπέβλεπον εἰς τὴν κεκαλυμμένην ἢ ἀπροκάλυπτον κατάρρησιν τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ τῆς δημοκρατίας. Ἡ ἐργατικὴ τάξις οὐδὲν ὄφελος ἐπορίσθη ἢ ἠδύνατο νὰ πορισθῆ ἐκ τῆς συμμετοχῆς τῆς εἰς τοιαῦτα κοινοβούλια (Ἰταλία, Αὐστρία, Πολωνία, Ρουμανία).

Ἐγένοντο ἐπίσης προσπάθειαι ἐμπλουτισμοῦ τῶν πολιτικῶν ἀντιπροσωπευτικῶν σωμάτων δι' ἐκπροσώπων τῶν διαφόρων ἐπαγγελματικῶν τάξεων καὶ τῆς ἐργατικῆς. Τοιοῦτον παράδειγμα ἔδωσεν ἡ Ἑλλὰς ὅπου κατὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927 ἡ Γερουσία ἀληθιζέτο ἐξ 120 Γερουσιαστῶν ἐξ ὧν οἱ 90 ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, 18 δὲ ὑπὸ τῶν ἐπαγγελματικῶν τάξεων καὶ ἐκ τούτων 4 μόνον ὑπὸ τῶν ἐργατῶν!

Πάντα τὰ ἀνωτέρω πειράματα κατέληξαν, κατὰ τὸν ἓνα ἢ ἄλλον τρόπον, εἰς πλήρη ἀποτυχίαν καὶ «ὁ λαὸς τῶν πολιτῶν» ἔμεινε κύριος τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἰς τὰς δημοκρατίας δυτικῆς τύπου.

Εἰς τὰς προσπάθειαις ἱκανοποιήσεως τοῦ δικαιώματος τῆς ἐργατικῆς τάξεως νὰ συμμετέχῃ εἰς τὴν ἐν γένει ὁργάνωσιν τῆς οικονομικῆς ζωῆς πρέπει νὰ ὑπαγάγωμεν καὶ τὴν συμμετοχὴν τῶν ἐργατῶν, μαζί μὲ ἄλλας ἐπαγγελματικὰς τάξεις, εἰς τὴν συγκρότησιν κεντρικῶν συλλογικῶν ὁργάνων συμβουλευτικοῦ χαρακτῆρος ὅπως π.χ. τὸ οἰκονομικὸν Συμβούλιον τῆς Γερμανικῆς Ἐπικρατείας ὅπερ ἐθεσπίσθη ὑπὸ τοῦ ἄρθρ. 165 τοῦ Συντάγματος τῆς Βαϊμάρης καὶ περιέπεσε ταχέως εἰς ἀφάνειαν ἢ τὸ Ἐθνικὸν Οἰκονομικὸν Συμβούλιον ὅπερ ἰδρῦθη ἐν Γαλλίᾳ τὸ 1925. Μετὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τὸ Γαλλικὸν Σύνταγμα τοῦ 1946 ἐπέβα-

λε τὴν ἴδρυσιν «οἰκονομικοῦ συμβουλίου» τὸ δὲ Ἴταλικὸν Σύνταγμα τοῦ 1948 προέβλεψε τὴν ἴδρυσιν «Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῆς Οἰκονομίας καὶ τῆς Ἑργασίας».

Τὰ ὡς ἄνω συλλογικὰ ὄργανα ἔχουν καθαρῶς χαρακτηῖρα συμβουλευτικὸν-βοηθητικὸν τῶν πολιτικῶν ἀντιπροσωπευτικῶν σωμάτων τὰ ὁποῖα παραμένουν κύρια τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

Ἡ ἐπιρροή τῶν ἐργατικῶν ἐκπροσώπων ἐντὸς τῶν τοιούτων σωμάτων καὶ μέσθ αὐτῶν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς εἶναι ἀσήμαντος, ἰδίᾳ ὅταν συγκρίνεται μετὰ τὴν τεραστίαν ἐπιρροὴν τῶν συνδικάτων (*).

VIII

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν εὐρίσκεται σήμερον ὁ ἐπιχειρῶν νὰ δώσῃ τὸν ὄρισμόν ἢ νὰ καθορίσῃ τὸ περιεχόμενον τῆς δημοκρατίας.

Τὰ κράτη τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς ἀποκαλοῦνται δημοκρατίαι. Ἔχουν συνήθως Βουλὴν καὶ Γερουσίαν καθὼς καὶ Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας. Ἐκλογαὶ γίνονται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν Ἄλλ' αἱ Βουλαί, ἡ Ἄνω καὶ ἡ Κάτω, γίνονται συνήθως ἄνω—κάτω, διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν Ροῦτζειον σάτυραν. Ὁ δὲ Πρόεδρος τῆς λεγομένης δημοκρατίας ἀνακηρύσσεται συνήθως διὰ στρατιωτικοῦ πραξικοπήματος καὶ πίπτει κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον.

Ὁ Μουσσολίνι ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ὠνόμασε τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν βοήθειαν τῶν Γερμανῶν ἴδρυσεν κοινωνικὴν δημοκρατίαν τῆς Ἰταλίας.

Τὰ κομμουνιστικὰ κράτη ἀποκαλοῦνται ὄχι ἀπλῶς δημοκρατίαι ἀλλὰ καὶ «Λαϊκαὶ Δημοκρατίαι». Ἐν τούτοις ὁ λαὸς, ἐκεῖ οὐδέποτε ἐπὶ οὐδενὸς θέματος ἐρωτᾶται καὶ εἶναι ἄγνωστος πᾶσα ἔννοια ἐλευθερίας. Τοῦτο ἀνεξαρτήτως τῆς οἰκονομικῆς ἀποδόσεως τοῦ συστήματος ἧτις εἶναι ἀναμφισβήτητος.

Ἐξ ἄλλου ὁμως οὐδεὶς σήμερον πιστεύει ὅτι εἶναι δημοκρατία-κράτος τοῦ δήμου, κράτος τοῦ λαοῦ-ἕνα πολίτευμα τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει μὲν εἰς τὸν πολίτην νὰ ψηφίσῃ καὶ ἀπαγορεύει τὴν σύλληψίν του ἄνευ ἠτιολογημένου δικαστικοῦ ἐντάλλματος, τὸν ἀφίνει ὁμως νὰ φυτοζωῇ ἄνεργος βυθισμένος εἰς τὴν ἀθλιότητα ἢ καὶ νὰ ἀποθνήκῃ ἐκ πείνης.

Ἐὰν εἶναι δύσκολος ὁ ὄρισμός τῆς δημοκρατίας ἐν γένει, ἀκόμη δυσχερέστερος εἶναι ὁ ὄρισμός τῆς «κοινωνικῆς δημοκρατίας».

Ὡς ὄρος ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία δὲν εἶναι νέος. Ὑπῆρξε δημοφιλὲς σύνθημα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὁ Proudhon καὶ ὁ Blanqui (1848) ὑπῆρξαν ἔνθερμοι ὑποστηρικταὶ τῆς. Οἱ ἐργάται κατὰ τὰς ἠρωϊκὰς ἐξορμήσεις των τῆς 1ης Μαΐου εἶχον ὡς ἔμβλημα τὴν ἐρυθρὰν σημαίαν καὶ ὡς σύνθημα τὴν κοινωνικὴν δημοκρατίαν. «Ζήτω ἡ κοινωνικὴ!»

Καὶ σήμερον ὁ ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς «κοινωνικὸς» κατέστη τοῦ συρροῦ καὶ ἐπικολλᾶται ἄνευ μεγάλης δυσκολίας εἰς πολιτικὰ κόμματα καὶ προγράμματα.

(*) Βλ. Α. Σβώλου : Συνταγματικὸν Δίκαιον 1935, Β. I σελ. 87 περὶ ἐπαγγελματικῆς ἀντιπροσωπείας. B u r d e a u : Traité τ. IV, No 150, τ. IV, No 94.

Αί συνελύσεις διακηρύττουν τὴν κοινωνικὴν δημοκρατίαν καὶ αἱ κυβερνήσεις ὑπόσχονται τὴν πραγματοποίησίν της.

Καθ' ἡμᾶς οὐδὲν προσθέτει γραμματικῶς ἢ λογικῶς εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς δημοκρατίας ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτῆς ὡς κοινωνικῆς. Ἡ δημοκρατία εἶναι τρόπος διακυβερνήσεως τῶν ἐν κοινωνίαις βιούντων ἀνθρώπων. Μήπως ἄρα γε ὑφίσταται δημοκρατία ἄνευ κοινωνίας ἢ ἐκτὸς τῆς κοινωνίας; Ὁ Burdeau (VI, 120) λέγει, ὀρθῶς, διὰ τὴν κοινωνικὴν δημοκρατίαν, ὅτι εἶναι «ἀπαίτησις ἐπείγουσα ἄλλ' ἔννοια συγκεχυμένη».

Παρὰ ταῦτα ὁ ὅρος χαίρει μεγάλῃ δημοτικότητος διὰ δύο λόγους: Πρῶτον διότι ἀκριβῶς εἶναι ἀόριστος καὶ ἡ ἀοριστία ἐπιτρέπει τὸ πᾶν καὶ δὲν ἐπιβάλλει τίποτε. Δεύτερον δὲ ὅτι διευκολύνει ἐκείνους οἱ ὁποῖοι θὰ ἐφοβοῦντο νὰ μεταχειρισθῶν τὸν ὅρον τῆς «σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας».

Καὶ ἡ μὲν πολιτικὴ δημοκρατία ἐξασφαλίζει τὴν πολιτικὴν καὶ ἀτομικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τυπικὴν ἰσότητα, ἡ δὲ κοινωνικὴ δημοκρατία, συμπληροῦσα τὴν πολιτικὴν, ἀπελευθερῶνει πράγματι τὸ ἄτομον ἀπὸ πάσης οικονομικῆς καταπίεσεως καὶ ἐξασφαλίζει τὴν καλῶς ἔννοουμένην ἰσότητα καταργοῦσα τὰ προνόμια τοῦ πλοῦτου καὶ ἐπιβάλλουσα τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην.

Εἰδικώτεραι δὲ ἐπιδιώξεις τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας εἶναι: Ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πάσης οικονομικῆς δουλείας. Ἡ κατάργησις τῶν προνομίων τοῦ πλοῦτου Ἡ ἰσότης τῶν ὄρων ἐκκινήσεως. Ἡ ἀμβλυσίς τῶν κοινωνικῶν ἀντιθέσεων. Ἡ κατάργησις τῆς ἐνδείας καὶ τῆς ἀβεβαιότητος, ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλεια. Ἡ ἐξασφάλισις ἀπασχολήσεως εἰς πάντας τοὺς ἱκανοὺς καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς υπάρξεως εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως. Ἡ αὔξουσα συμμετοχὴ τοῦ συνόλου τοῦ λαοῦ εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ (*).

Αἱ ὡς ἄνω ἐπιδιώξεις τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας, ὡς γνωρίζει ἤδη ὁ ἀναγνώστης, ἀναγράφονται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὡς σκοποὶ τοῦ κράτους εἰς τὰ νέα δημοκρατικὰ συντάγματα καὶ εἰς τὰ ἀναθεωρούμενα ἐκ τῶν παλαιῶν. Τοῦθ' ὅπερ σημαίνει ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας οἰαδήποτε δημοκρατία εἶναι ἢ θέλει νὰ ἐμφανίζεταί ὡς κοινωνικὴ δημοκρατία καὶ ὅτι αἱ ἐκτεθεῖσαι ἀρχαὶ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης τῆς καταργήσεως τῆς ἐνδείας κλπ. τίθενται ἐκτὸς πολιτικῆς συναλλαγῆς καὶ γίνονται δεκταὶ ἀπ' ὅλα τὰ κόμματα. Μόνον ὁ τρόπος καὶ αἱ λεπτομέρειαι ἐφαρμογῆς τῶν γενικῶν αὐτῶν ἀρχῶν παραμένουν ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν πολιτι-

(*) Εἰς ὠρισμένης πλουσίας χώρας (Η.Π.Α.) ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία ἐπιτυγχάνεται σχεδὸν αὐτομάτως, μὲ μικρὰν ἐπέμβασιν τῆς ἐξουσίας, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς ἐπικρατουμένης ἀφθονίας, χωρὶς νὰ καθίσταται ἀπαραίτητος ὁ μέγας περιορισμὸς τῆς οικονομικῆς ἐλευθερίας. Εἰς τὰς χώρας κῦτὰς ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δημοκρατία εἶναι οὕτως εἰπεῖν, ὑποπροϊόντα τῆς οικονομικῆς ἐπαρκειᾶς (Bevan). «Ἐχομεν «δημοκρατίαν διὰ τῆς ἀφθονίας» (Burdeau). Εἰς τὰς χώρας τῆς ἀφθονίας εἶναι εὐκολώτερον νὰ παραγάγῃ τις περισσότερον παρά νὰ διανεμῇ δικαιοσύνην. Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὰς Η.Π.Α. ἀπὸ τοῦ Ροῦσβελτ καὶ τοῦ New - Deal ἡ παρέμβασις συνεχῶς διευρύνεται.

Εἰς τὰς ἄλλας ὅμως χώρας τὰς ὀλιγώτερον εὐλογημένας οἱ κοινωνικοὶ σκοποὶ ἐπιτυγχάνονται διὰ δραστηριωτέρας κρατικῆς παρεμβάσεως.

Bevan : Pour vaincre la peur 1952, σελ. 53.

Burdeau : Traité VI, 120.

κῶν ἀντεγκλήσεων. Ἐπιπλέον καὶ πέρα τῶν δημοκρατικῶν πολιτευμάτων τὰ αὐταρχικά καθεστῶτα, κατὰ μίμησιν τοῦ Μουσοσολίνι καὶ τοῦ Χίτλερ, πλειοδοτοῦν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας. Καὶ πρέπει νὰ δηλοῦν γηθῆ ὅτι ὅπου τὰ αὐταρχικά καθεστῶτα ἔχουν πράγματι τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐξυπηρετήσουν τὸν λαόν, τὸ ἐπιτυχιάνουν εὐκολώτερα ἀπὸ τὰς κοινοβουλευτικὰς δημοκρατίας.

Τὰ μέσα δι' ὧν ἐπιτυγχάνονται οἱ σκοποὶ τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ ἑξῆς:

α) Τὸ κράτος προσφέρει ὑπηρεσίας ἐπ' ὠφελείᾳ ὅλων, μὲ ἔσοδα προερχόμενα ἐξ ὅλων. Δὲν ὑφίσταται ἄμεσος σχέσις μεταξὺ ἐκείνου τὸ ὁποῖον προσφέρει ἕκαστον ἄτομον εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἀπολαμβάνει. Συνεχῶς καὶ περισσότεραι ἀνάγκαι τοῦ λαοῦ ἰκανοποιοῦνται βάσει τῆς ἀρχῆς «εἰς ἕκαστον κατὰ τὰς ἀνάγκας του, παρ' ἑκάστου κατὰ τὰς δυνάμεις του».

β) Τὸ κράτος ἢ ἄλλα νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου, «ἀναγκαστικαὶ σὺλλογικαὶ οἰκονομίαι» ἀναλαμβάνουν τὴν διαχείρισιν τῶν ἀξίων λόγου μέσων παραγωγῆς καὶ κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῶν ἐπιχειρήσεων δημοσίας ὠφελείας. Ἡ ἔννοια, ἄλλως τε, τῆς δημοσίας ὠφελείας συνεχῶς διαστέλλεται. Οὕτω, καταργεῖται τὸ εἰσόδημα ἄνευ ἐργασίας καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις ἀνθρώπου ἀπὸ ἀνθρώπου.

γ) Τὸ κράτος διευθύνει ἢ τοῦλάχιστον κατευθύνει τὴν παραγωγὴν βάσει σχεδίου ἵνα ἀποφεύγονται οἱ σπατάλαι ὑλικῶν κεφαλαίων καὶ ἐργατικῶν δυναμικῶν. Αἱ τιμαὶ πολλῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν ρυθμίζονται ἐκ τῶν ἄνω ὄχι βάσει τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησεως, ἀλλὰ βάσει ἄλλων κριτηρίων δημοσίου συμφέροντος.

δ) Τὸ κράτος προβαίνει διὰ καταλλήλου παρεμβάσεως εἰς τὴν ἀναδιανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ κατανέμει τοῦτο ἀναλόγως τῆς συμβολῆς ἐκάστου εἰς τὴν παραγωγὴν ἀλλὰ καὶ τῶν λογικῶν ἀναγκῶν του.

Διὰ τῶν μέτρων τούτων ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία ἐπιτυγχάνει τὴν ἐπικράτησιν κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῆς εὐημερίας τῶν μαζῶν.

Ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία δὲν ἐπιδιώκει τὴν ἰσοπέδωσιν τῶν πάντων, ἀλλὰ μόνον τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων τοῦ πλοῦτου καὶ τὴν ἰσότητά τῶν ὄρων ἐκκινήσεως διὰ τὴν ζωὴν.

Δὲν ἐπιζητεῖ τὴν κατάργησιν πάσης μορφῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ μόνον τῆς ἰδιοκτησίας τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ ταύτης μερικῶς καὶ βαθμιαίως. Οὕτω ἡ ἰδιοκτησία περιοριζομένη κατὰ γενικὴν ἀρχὴν εἰς τὸ προῖον τῆς προσωπικῆς ἐργασίας καθίσταται πράγματι ἀπρόσβλητος καὶ ἄσρωτος ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως.

Ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία δὲν ἐπιδιώκει τὴν ἰσότητά τῶν εἰσοδημάτων οὐδὲ τὴν ὁμοιομορφίαν τῆς καταναλώσεως. Ἀποδέχεται κατ' ἀρχὴν καὶ τὸν διαφορισμὸν τῶν εἰσοδημάτων καὶ τὴν ἐλευθέρωσιν αὐτῶν διάθεσιν. Ἀποδέχεται τὰς οικονομικὰς ἀνισότητάς ἐν ᾧ μέτρῳ εἶναι αὐταὶ ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ὑποκίνησιν τῆς ἀτομικῆς δραστηριότητος. Δὲν ἀνέχεται ὅμως τὰς μεγάλας οικονομικὰς ἀνισότητάς, αἱ ὁποῖαι κινοῦν τὸ μῖσος καὶ τὸν φθόνον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἠνυπόθησαν ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν φύσιν ἢ τὴν τύχην.

Θὰ παρετήρησεν ἤδη ὁ ἀναγνώστης, ὅτι οἱ οικονομικαὶ καὶ κοινωνικοὶ σκοποὶ

τῆς ἀποκλήθεισας κοινωνικῆς δημοκρατίας συμπίπτουν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς μετὰ τοὺς οἰκονομικοὺς καὶ κοινωνικοὺς σκοποὺς τοῦ σοσιαλισμοῦ. Καὶ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας δὲν ἀφίσταται τῆς σοσιαλιστικῆς ὀργανώσεως.

Πράγματι, ἐὰν περιορίσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ σοσιαλισμοῦ εἰς τὸ οἰκονομικὸν πεδῖον, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι, ἀπ' ἑνὸς μὲν κριτικὴ τῆς κεφαλαιοκρατίας, ἀπ' ἑτέρου δὲ νέον οἰκονομικὸν σύστημα δι' οὗ ἐπιζητεῖται ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ ἡ εὐημερία, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἔννοια τοῦ σοσιαλισμοῦ συμπιπτει μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας.

Ἐὰν μάλιστα ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν «μερικὸν σοσιαλισμὸν» τῶν Γερμανῶν τὸν «σοσιαλισμὸν τοῦ κράτους» (βλ. σελ. 22), ὁ ὁποῖος ἐπεζητεῖ ὄχι τὴν γενικὴν, ἀλλὰ τὴν μερικὴν καὶ βαθμιαίαν ἐθνικοποίησιν τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ τὴν μερικὴν καμραγίαν τοῦ ἰδιώτου ἐπιχειρηματίου, ἀγώμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία δὲν ἀφίσταται τοῦ σοσιαλισμοῦ ἢ τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας.

Παρὰ ταῦτα εἰς τὰ ἐλεύθερα ἀστικά κράτη διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος ὀμιλοῦν περὶ κοινωνικῆς δημοκρατίας καὶ ἀποφεύγουν τὴν λέξιν σοσιαλισμὸς. Καὶ εὐλόγως, διότι ὁ σοσιαλισμὸς ἀπ' ἧς ἐνεφανίσθη δὲν ὑπῆρξεν ἄπλως κριτικὴ τῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ διδασκαλία νέου οἰκονομικοῦ συστήματος. Ὑπῆρξε συγχρόνως κραυγὴ πόνου καὶ ἐνίοτε ὀργῆς (Durkheim) κραυγὴ ἀπογνώσεως τῶν ἀδικουμένων καὶ ἐκείνων ποὺ θεωροῦν ἑαυτοὺς ἀδικουμένους. Ἰδιαιτέρως δὲ ὁ Μαρξιστικὸς σοσιαλισμὸς δηλαδὴ ὁ σοσιαλισμὸς τοῦ Μάρξ, τοῦ Ἑνγκελς καὶ τοῦ Λένιν, εἶναι ἀρρηκτικῶς συνδεδεμένος μετὰ τὴν πάλην τῶν τάξεων, τὴν καταστροφικὴν ἐπανάστασιν, τὸν ἀφανισμὸν τοῦ ἀστικοῦ κράτους καὶ τὴν ἐγκαθίδρουσιν τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Εἶναι φυσικόν, ἐπομένως καὶ εὐλογον, νὰ ἀποβλέπουν οἱ φιλήσυχοι ἄστοι μετὰ δυσπιστίαν καὶ φόβον πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν ἔστω καὶ στολισμένον μετὰ ἐπίθετα, ὡς φιλελεύθερος, δημοκρατικὸς καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἀντιθέτως ἡ «κοινωνικὴ δημοκρατία» σεβομένη καὶ συμπληροῦσα τὴν πολιτικὴν δὲν προκαλεῖ τὸν τρόμον.

Εἰς τὸ σημεῖον δὲ αὐτὸ πρέπει νὰ προσθέσωμεν, ὅτι τὰ σύγχρονα συντάγματα δυτικοῦ τύπου ἀναθέτουν εἰς τὰ ὄργανα τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας. Τὸ πολιτικὸν σύστημα δὲν μεταβάλλεται.

Ἀκούονται βεβαίως καὶ αἱ γνῶμαι τῶν ἐνδιαφερομένων τάξεων διὰ τῶν ἐπιμελητηρίων τῶν συνδικάτων, καὶ τῶν οἰκονομικῶν συμβουλίων, ὅπου ὑφίστανται τοιαῦτα.

Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ ἐξουσία παραμένει, τοῦλάχιστον κατὰ τύπους, εἰς χεῖρας τοῦ συνόλου τῶν «πολιτῶν». Ἡ ἐξουσία παραμένει «πολιτικὴ», διαιτητῆς καὶ συντονιστῆς τῶν συμφερόντων τῶν διαφόρων τάξεων.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν τῆς συγχρόνου κοινωνικῆς πολιτικῆς, ὅπως διαγράφεται εἰς τὰς Διακηρύξεις καὶ εἰς τὰ Συντάγματα, εἶναι ὅτι αὕτη δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν βελτίωσιν ἄπλως τῆς θέσεως τῶν ἐργαζομένων, ἀλλὰ γενικώτερον εἰς τὴν δημιουργίαν

γίαν τοιούτων οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν, ὥστε πάντες νὰ ἀπολαμβάνουν ἱκανοποιητικῶν ὄρων διαβιώσεως.

Ἡ σύγχρονος κρατικὴ δρᾶσις εἶναι προληπτικὴ καὶ ὄχι θεραπευτικὴ. Δὲν περιορίζεται εἰς τὴν βοήθειαν τῶν ἐνδεῶν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς οικονομίας κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχουν ἐνδεεῖς.

Ἡ κρατικὴ πρόνοια ἀποβλέπει σήμερον εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐνδείας καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν κράτους εὐμερίας, Welfare - State. Τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς ἐπιδικωτέος σκοπὸς δὲν εἶναι τὸ παλαιὸν ἐλάχιστον ὄριον συντηρήσεως, *existens minimum*, ἀλλὰ πέραν τούτου «ζωὴ ἀξιοπρεπῆς» «διαβίωσις ἀνταξία τοῦ ἀνθρώπου».

Ἐπανέρχονται δηλαδὴ μετ' ἄλλην διατύπωσιν αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἀπὸ καθέδρας σοσιαλιστῶν, τὰς ὁποίας υἰοθέτησεν ὁ Βίσμαρκ καὶ ὁ Γουλιέλμος II, καθ' ἃς τὸ κράτος ἔχει προορισμὸν νὰ ἐπιμελῆται, ὅπως ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ συμμετέχη εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ*.

Οὐσιώδεις ἐπίσης χαρακτηριστικὸν τῆς συγχρόνου κοινωνικῆς πολιτικῆς εἶναι ἡ προσπάθεια πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας, ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Κύριον δὲ στοιχεῖον τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας εἶναι ἡ πλήρης ἀπασχόλησις δηλαδὴ ἡ ἀπασχόλησις πάντων τῶν δυναμένων νὰ ἐργασθοῦν μετ' ἱκανοποιητικῆν ἀμοιβῆν παρέχουσαν τὰ μέσα ἀξιοπρεποῦς διαβιώσεως.

Δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ ὀμιλοῦμεν περὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς ἄνευ πλήρους ἀπασχόλησεως ἢ τουλάχιστον ἄνευ ἐντατικῆς προσπαθείας πρὸς ἐπίτευξιν πλήρους ἀπασχόλησεως. Ὡς ἐλέχθη καὶ εἰς προηγουμένης σελίδας, εἰς τίποτε δὲν ὠφελεῖ τὸν ἀποζῶντα ἐκ τῆς ἐργασίας του ἡ ἐλευθερία τοῦ συνδικαλισμοῦ, ἡ ἐλευθερία τῆς ἀπεργίας, τὰ ὑψηλὰ ἡμερομίσθια καὶ οἱ βελτιωμένοι ὄροι ἐργασίας, ὅταν δὲν εὐρίσκη ἐργασίαν.

Οὐδαμῶθεν προβάλλεται σήμερον ἀντίρροσις σοβαρὰ, ὅτι σκοπὸς τοῦ κράτους εἶναι ἡ κοινὴ εὐτυχία. Εἰς τὸ κράτος ἐναπόκειται ἡ λήψις τῶν μέτρων ἐκείνων, ἅτινα θὰ συντελέσουν εἰς τὴν ἀνοδὸν τῆς ὕλικῆς εὐμερίας καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῶν μαζῶν. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου θὰ χρειασθῆ νὰ λάβῃ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ὠρισμένα μέτρα: νὰ περιορίσῃ τὴν δρᾶσιν τῶν ἀτόμων εἰς ὠρισμένους τομεῖς καὶ νὰ τὴν ἐνθαρρύνῃ καὶ νὰ τὴν κατευθύνῃ εἰς ἄλλους.

Ἐφ' ὅσον ἐπεκράτησεν, ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς, ἡ ἀντίληψις, ὅτι τὸ κράτος ἔχει καθήκον, νὰ προαγάγῃ τὴν κοινὴν εὐμερίαν θὰ ἦτο ἀνακόλουθον νὰ μὴ δεχθῶμεν καὶ πᾶσαν παρέμβασιν ἀναγκαίαν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εὐμερίας αὐτῆς. Θὰ ἦτο, ὡς εἰδὼν δεχόμεθα τὸν σκοπὸν ἀλλ' ἀρνούμεθα τὰ πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ μέσα.

Βεβαίως διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀπαραίτητος τυγχάνει ἡ ὑπαρξις αὐτονομίας τινός, δηλαδὴ μιᾶς σφαιρᾶς ἐλευθέρως δρᾶσεως. Ἡ αὐτονομία αὕτη δὲν εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν εὐτυχίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πρόοδον τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ συνόλου. Ἄνθρωπος δεσμώτης δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῆ οὐδὲ νὰ προαγάγῃ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην.

(*) Περὶ τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ συγχρόνου κράτους βλ. τὰ ἔργα τοῦ καθηγητοῦ Α. Ἀγγελοπούλου, *L'État et la prospérité Sociale*, 1949, *Planisme et Progrès Social* 1953, βλ. καὶ σχετικὴν περίληψιν εἰς *Οἰκονομικὰς Ἀπόψεις*, 1959, σελ. 135.

Ἄλλ' ἡ αὐτονομία δὲν εἶναι «δικαίωμα ἱερὸν φυσικὸν καὶ ἀπαραβίαστον» δὲν εἶναι δῶρον τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ φυσικοῦ δικαίου. Παρασχωρεῖται καὶ προστατεύεται χάριν τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ ὑπὸ τοῦ κράτους, ὅπερ χαράσσει καὶ τὰ ὅρια αὐτῆς, ἵνα μὴ ἡ αὐτονομία τοῦ ἑνὸς στραγγαλίξῃ τὴν αὐτονομίαν τοῦ ἄλλου ἢ παραβιάπτει τὸ γενικὸν συμφέρον. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐναπόκειται νὰ κρίνῃ ἐκάστοτε ποία θὰ εἶναι ἡ ἔκτασις, ποία τὰ ὅρια τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀτόμου, ὥστε νὰ μὴ ἀποβαίνει αὕτη ἐπιβλαβής, ἀλλὰ νὰ καθίσταται ὠφέλιμος εἰς τὸ σύνολον. Ἔχει ἤδη ἀποδειχθῆ, ὅτι τὸ ἄτομον ἀφιέμενον ἐλεύθερον εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ ἀτομικοῦ κέρδους, δὲν ἐργάζεται πάντοτε διὰ τὸ καλὸν τῆς κοινωνίας. Τὸ ἄτομον ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ συμφέρον ἢ τὸ συμφέρον τῶν τέκνων του, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο εὑρίσκειται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον. Ἐνῶ τὸ κράτος, ἢ ἐνσάρκωσις τοῦ αἰωνοβίου ἔθνους, ὀφείλει νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ συνόλου, τῶν δρώντων οἰκονομικῶς καὶ τῶν μὴ δρώντων, γερόντων, ἀσθενῶν, παιδιῶν, ἔτι δὲ καὶ τῶν μελλουσῶν γενεῶν. Τὸ κράτος θὰ σταθμίσῃ ποῖον ποσοστὸν τῶν ἀμέσων συμφερόντων θὰ θυσιάσῃ ἢ παροῦσα γενεὰ χάριν τῶν μελλουσῶν. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία θὰ εἶναι ὁ συντονιστὴς τῶν ἀτομικῶν προσπαθειῶν. Ἡ ἀξία τῶν κυβερνῶντων συνίσταται εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ καλλιτέρου ἀποτελέσματος μὲ τὰ ἡπιώτερα μέσα, ἥτοι μὲ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐλαφροτέρων ἐπέμβασιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου.

Θὰ εἴπουν ἴσως οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν κρατικὴν ἀποχρῆσιν, ὅτι διὰ τῆς ἐντατικῆς παρεμβάσεως, ἀπαραιτήτου πρὸς ἄσκησιν τῆς συγχρόνου κοινωνικῆς πολιτικῆς, ἐκμηδενίζομεν τὸ ἄτομον καὶ ὑποτάσσομεν αὐτὸ εἰς τὸ κράτος. Τοῦτο εἶναι ἀνακριβές. Δὲν πιστεύομεν, ὅτι τὸ ἄτομον ὑφίσταται χάριν τοῦ κράτους οὐδὲ δεχόμεθα τὴν ἐκμηδένισιν τοῦ ἀτόμου χάριν τοῦ κράτους. Τὸναντίον, πιστεύομεν, ὅτι τὸ κράτος ὑφίσταται πρὸς τὸν ἀτόμου χάριν τοῦ κράτους. Ἐξυπηρετήσιν τοῦ ἀτόμου. Ἄλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν ἐπιτρέπομεν εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν νὰ ἀδιαφορήσῃ διὰ τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀνέργων καὶ τῶν ἐνδεῶν καὶ διὰ τὴν ἐκ τούτου ἀθλιότητα. Τὸ κράτος, ὑφιστάμενον χάριν τοῦ ἀτόμου, θὰ ἐπρόδιδε τὴν ἀποστολήν του, ἐὰν δὲν παρείχε εἰς ἕκαστον τὴν δυνατότητα νὰ εὕρῃ ἀξιοπρεπῆ καὶ προσοδοφόρον ἐργασίαν καὶ νὰ συμμετάσχῃ κατὰ τὸ ἐφικτὸν εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

Ὁ ἔλεγχος τῆς οἰκονομίας ἀπελευθερώνει τοὺς ἐργαζομένους ἀπὸ τὴν ἐξάρτησιν τῶν ἐκ τοῦ κεφαλαίου. Ἡ κοινωνικὴ νομοθεσία χαρίζει εἰς αὐτοὺς τὸ αἶσθημα τῆς ἀσφαλείας. Ἡ ἀναδιανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἐξαφανίζει τὰς οἰκονομικὰς ἀνισότητας, τοιλάχιστον τὰς πλέον προκλητικὰς, καὶ δίδει εἰς τὸ κράτος τὰ μέσα τῆς βοηθείας τῶν ἐχόντων ἀνάγκην.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐφ' ὅσον δὲν ἀποδεχόμεθα τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἀλλαγὴν συστήματος, θὰ ἀπαιτηθοῦν θυσίαι ἐκ μέρους τῶν «κατεχόντων», τῶν δυναμένων νὰ εἰσφέρουν χάριν ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀνάγκην βοηθείας. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἀσθενές σημεῖον τοῦ ἰσχύοντος μικτοῦ συστήματος.

Ἡ ἀνακατανομὴ τῶν εἰσοδημάτων συναντᾷ δυσχερείας, προερχομένας ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐνδιαφερομένων ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν ἢ ἀνικανότητα τῶν κυβερνῶντων. Ἄλλ' ἐὰν αἱ ἀντιδράσεις, ἢ ἀδυναμία καὶ ἢ ἀνικανότης ἐμποδίσουν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων εἶναι φυσικὸν καὶ σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ἡ μᾶζα τῶν μισθοβιώτων θὰ παύσῃ νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν δυνατότη-

τα τῆς ἐξευρέσεως μιᾶς εἰρηνικῆς λύσεως τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος ἄνευ ὀλοσχεροῦς ἀνατροπῆς τῆς κρατούσης τάξεως, ἄνευ βιαίας καὶ γενικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ σοσιαλισμοῦ.

Βεβαίως τὸ καθεστῶς αὐτὸ πού θὰ προέλθῃ ἐκ τῆς ἐξευρέσεως καὶ τῆς γενικῆς ἀνατροπῆς προϋποθέτει, πλὴν τῶν θυσιῶν τοῦ αἵματος καὶ θυσίας τῆς πολιτικῆς καὶ ἀτομικῆς ἐλευθερίας πολὺ εὐρύτερας καὶ βαθυτέρας ἀπὸ ὅσας θὰ ἀπαιτοῦντο διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς σημερινῆς καταστάσεως. Ἄλλ' ἢ ἐπ' ἄπειρον συνέχισις τοῦ καθεστώτος τῶν κοινωνικῶν ἀδικιῶν, αἱ ὁποῖαι καθίστανται καθ' ἑκάστην πλεόν προκλητικαὶ καὶ ἀφρόρητοι ὀδηγεῖ τὴν μᾶζαν νὰ πιστεῦσῃ ὅτι ἡ μόνη ἀπομένουσα ὁδὸς εἶναι ἡ τῆς πλήρους ἀνατροπῆς.

Πολλὰ καὶ διάφορα εἶναι τὰ μηχανήματα, εἰς τὰ ὁποῖα καταφεύγει ἡ κρατοῦσα τάξις διὰ τὴν ἐπ' ἀόριστον ἀναβολὴν τῶν κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἐνα ἐκ τῶν μηχανημάτων αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ παραπομπὴ τῶν δεινοπαθόντων ἀνέργων καὶ τῶν ἐν ἀθλιότητι βιούντων ἀγροτῶν εἰς τὴν εὐτυχῆ ἡμέραν τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Θὰ ἦτο βεβαίως δεῖγμα ἀμαθείας ἢ ἀφελείας ἢ παραγνώρισις τῆς ἀνάγκης αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἰδίως εἰς τὰς χώρας τὰς καθυστερημένας οικονομικῶς, τὰς ὁποίας ὁ συρμὸς μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ὀνομάζωμεν «ὕπαναπτύκτους».

Φρονοῦμεν ὅμως, ὅτι ὁ σχετικὸς μὲ τὴν αὐξήσιν τοῦ εἰσοδήματος θόρυβος εἶναι ὑπερβολικὸς καὶ ὑποβολιμαῖος. Σκοπεῖ δὲ ὁ θόρυβος τὴν συγκέντρωσιν τῆς προσοχῆς τοῦ κοινοῦ ἐπὶ τῶν θεμάτων τῆς παραγωγῆς, τὰ ὁποῖα ἐπιδέχονται λύσεις μακροχρονίου καὶ οὐσιαστικῶς ἀνεξελέγκτους καὶ τὴν ἀποφυγὴν πάσης συζητήσεως ἐπὶ τῶν θεμάτων τῆς διανομῆς, τὰ ὁποῖα ἐπιδέχονται λύσεις ἀμέσους. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καλύπτονται μὲ τὸν πέπλον τῆς σιωπῆς ὠρισμένα ἐπιστημονικὰ ἀλήθεια, αἱ ὁποῖαι ἀποδεικνύουν τὴν οικονομικὴν σπουδαιότητα τῆς ἐπιλύσεως τῶν ζητημάτων τῆς διανομῆς.

Πράγματι ἐκ τῆς γνωστῆς ἀρχῆς τῆς «φθινούσης χρησιμότητος» τῶν ἀγαθῶν συνάγεται ἀβιάστως, ὅτι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ὀλιγότερον ἄνιστος διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος μιᾶς χώρας, ἄνευ αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, ἀποτελεῖ αὐξήσιν τῆς συνολικῆς χρησιμότητος τῶν παραγομένων ἀγαθῶν, αὐξήσιν τοῦ συνόλου τῶν ἀπολαύσεων. Περισσότερος ἄρτος, περισσότερὰ θερμὰ ἐνδύματα καὶ ὑγιεινὰ ἐνδιαίτηματα φέρουν εἰς τοὺς πτωχοὺς περισσότερὰν χαρὰν ἀπὸ ὅσην στέρησιν φέρει εἰς τοὺς πλουσίους ἢ ἀπώλεια πολλῶν εἰδῶν στολισμοῦ. Ὄταν δώσωμεν ἓνα ὠρισμένον ἀντικείμενον εἰς ἐκεῖνον πού δὲν ἔχει κανένα, τοῦ παρέχομεν ἀπλάσιν μεγαλύτεραν ἀπὸ ὅσην θὰ προξενήσωμεν δίδοντες δύο εἰς ἐκεῖνον, πού ἔχει ἤδη δέκα. Ὁ ἄρτος διὰ τὸν πεινῶντα ἀποτελεῖ μεγαλύτεραν ἀπλάσιν ἀπὸ τὸν ἀδάμαντα διὰ τὸν πλούσιον. Τὰ ὑψηλὰ εἰσοδήματα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἀναγκῶν μικρᾶς ἐντάσεως. Ἄντ' αὐτῶν διὰ τῆς δικαιοτέρας κατανομῆς θὰ ἱκανοποιηθῶν ἀνάγκαι μεγάλης ἐντάσεως. Ὁ Σουηδὸς οικονομολόγος Cassel τονίζει, ὅτι μία κοινωνία δοῦν οικονομικῶς κατ' ἀλόγιστον τρόπον ἐφ' ὅσον ἱκανοποιεῖ πρῶτιστως τὴν εἰς ἄρτον ἀνάγκην τοῦ πλουσίου διὰ τὴν διατροφήν τῶν σκύλων του, δευτερευόντως δὲ τὴν ἰδίαν ἀνάγκην τοῦ λιμοκτονούντος ἀνθρώπου διὰ τὴν συντήρησίν του εἰς τὴν ζωὴν. Διὰ τὸ ἄτοπον τοῦτο λέγει

ό Cassel, όστις κάθε άλλο παρά σοσιαλιστής υπήρξε, την ευθύνη φέρει ή ύφισταμένη διανομή του εισοδήματος (Z o λ ώ τ α ς, Θεωρ. Οικονομική, 1942, σελ. 112).

Άλλοτε, ή ύπαρξις μιᾶς τάξεως πλουσίων εισοδηματιῶν ἐθεωρεῖτο ἀναγκαία ἐκ του λόγου, ότι οί πλούσιοι ἐκ του περισσεύματος του εισοδήματος αὐτῶν ἐδημιουργοῦν την ἀποταμίευσιν ή ὀλοία, με την σειράν της, ἐκρίνετο εὐεργετική ὡς ὑποβοηθοῦσα την ἀνάπτυξιν τῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν καί διὰ τούτων τῆς παραγωγῆς καί του εισοδήματος.

Άλλ' ή ύπαρξις τῶν περισσευμάτων τῆς κρατούσης τάξεως δέν σημαίνει κατ' ἀνάγκην ἀποταμίευσιν. Σημαίνει καί θησαυρισμόν καί ἀποστολήν συναλλάγματος εἰς τό ἐξωτερικόν. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς ή ἀποχή (abstinence) τῶν πλουσίων ἀπό διαφόρων δαπανῶν καταναλώσεως ὄχι μόνον δέν ἀποτελεῖ κοινωνικήν ἀρετήν ἀλλά καταλήγει εἰς ἐγκλημα κατὰ του τόπου, ὁ ὁποῖος ἔδωσεν εἰς τοὺς πλουσίους την εὐκαιρίαν νά θησαυρίσουν.

Άπό του 1936 ὅποτε ὁ Keynes ἐδημοσίευσεν την περίφημον Γενικήν Θεωρίαν, ἔχει γίνει κοινή ἐπιστημονική συνείδησις, ότι ή ὀλιγώτερον ἄνισος κατανομή τῶν εισοδημάτων δίδουσα μεγαλύτεραν ἀγοραστικήν ἰκανότητα εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας, ἤτοι δημιουργοῦσα μεγαλύτεραν ἐνεργόν ζήτησιν ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν φέρει εὐθέως αὐξησιν τῆς παραγωγῆς τῆς ἀπασχολήσεως καί του ἔθνικοῦ εισοδήματος. Μόνον εἰς την περίπτωσιν τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως ὁ περιορισμός τῆς περαιτέρω αὐξήσεως τῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν εἶναι εὐχταῖος.

Μέχρις οὗτου φθάσωμεν εἰς την πλήρη ἀπασχόλησιν ἐπιβάλλεται ή ἐνίσχυσις τῆς καταναλώσεως. Αὕτη δέ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀναδιανομῆς του ἔθνικοῦ εισοδήματος ἐπ' ὠφελεία τῶν τάξεων, αἱ ὁποῖα ἔχουν ζωηροτέραν ροπήν πρὸς κατανάλωσιν.

Αἱ ἀλήθεια αὐταὶ παρασιωπῶνται εὐσχήμως ὑπό τῶν ἐχόντων συμφέρον νά ἀναβληθῇ ἐπ' ἄοριστον πᾶσα προσπάθεια ἀναδιανομῆς. Ἀντιθέτως, ἐντείνεται ὁ θόρυβος περὶ την μελλοντικήν αὐξησιν του ἔθνικοῦ εισοδήματος, θέμα ὅπερ ἐπιδέχεται ἀτέρμονας μελέτας καί συζητήσεις.

Ο J. Stuart Mill ἔγραφε πρὸ ἐνός αἰῶνος, ότι δέν ὑπάρχει παράδειγμα οἰασθῆποτε τάξεως κατεχούσης την ἔξουσίαν, ή ὁποῖα μετεχειρίσθη την ἔξουσίαν αὐτήν πρὸς τό συμφέρον τῶν ἄλλων κοινωνικῶν τάξεων.

Τοῦτο δέν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβές. Ὑπάρχουν πολλὰ παραδείγματα ἰθύνόντων, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποίησαν την δύναμίν των ἐπ' ὠφελεία τῶν πολλῶν, ὄχι ἴσως ἐκ πνεύματος ἀλτροῦσμοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ συναισθήσει, ότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξυπηρετοῦν καί τό ἴδιον αὐτῶν συμφέρον. Τοιοῦτον παράδειγμα ἔδωσεν ἐσχάτως ή εὐφυῆς καί ἔμπειρος ἰθύνουσα τάξις τῆς Ἀγγλίας, ή ὁποῖα ἐκρίνε συμφέρον της νά ἀποξενωθῇ του μεγαλύτερου μέρους τῶν προνομίων της καί νά χρησιμοποιήσῃ την δύναμίν της πρὸς ἄμμεσον βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἀσθενεστέρων τάξεων.

Εἰς την Ἀγγλίαν, ὅπως ἐν μέρει καί εἰς τὰς βασιλευμένας δημοκρατίας τῆς Σκανδιναβικῆς Χερσονήσου, συνετελέσθη μία «σιωπηρὰ ἐπανάστασις», μία εἰρηνική ἐπανάστασις. Εἶναι ή μόνη ἀπομένουσα ὁδός. Ἐάν θέλωμεν νά ἀποφύγωμεν την ἐπανάστασιν ἐκ τῶν κάτω πρέπει νά την ἐπιχειρήσωμεν οἱ ἴδιοι. Πρέπει νά παύσωμεν ἐθελουφλοῦντες.

Δέν ἔχομεν ἐν πίστῃ περιπτώσει, νά ἐλλέξωμεν μεταξὺ τῆς πραγματοποιήσεως

ἢ τῆς ἀρνήσεως τῆς προσπάθειας πρὸς ἐλίτευξιν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Ἐχομεν νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς προσπάθειας αὐτῆς διὰ τῶν μεθόδων τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας ἢ διὰ τῶν μεθόδων τοῦ ἐπαναστατικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἐχομεν νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ τῆς μεταρρυθμίσεως ἢ τῆς πλήρους ἀνατροπῆς τῆς ἰσχυροῦς κοινωνικῆς τάξεως. Δύναται τις νὰ διστάσῃ μεταξὺ ἐξελίξεως καὶ ἐπαναστάσεως. Ὅμως ἡ ἀρνήσις τῆς ἐξελίξεως ὀδηγεῖ εὐθέως καὶ ἀναγκαίως πρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ ἐκλογὴ μεταξὺ τῶν δύο δρόμων εἶναι σήμερον ἴσως ἀκόμη δυνατὴ ἀλλ' ὑπάρχει κίνδυνος νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ αὖριον(*)).

(*) Pierre Laroque, *Réflexions sur le problème Social. Évolution ou révolution*; 1953. Βλ. καὶ Ἑλληνικὴν Μετάφρασιν μετὰ τίτλον «Σκέψεις γιὰ τὸ Κοινωνικὸ πρόβλημα». Ἐκδ. Ἐθνικοῦ Συμβουλίου Κοινωνικῆς Προνοίας, 1958.